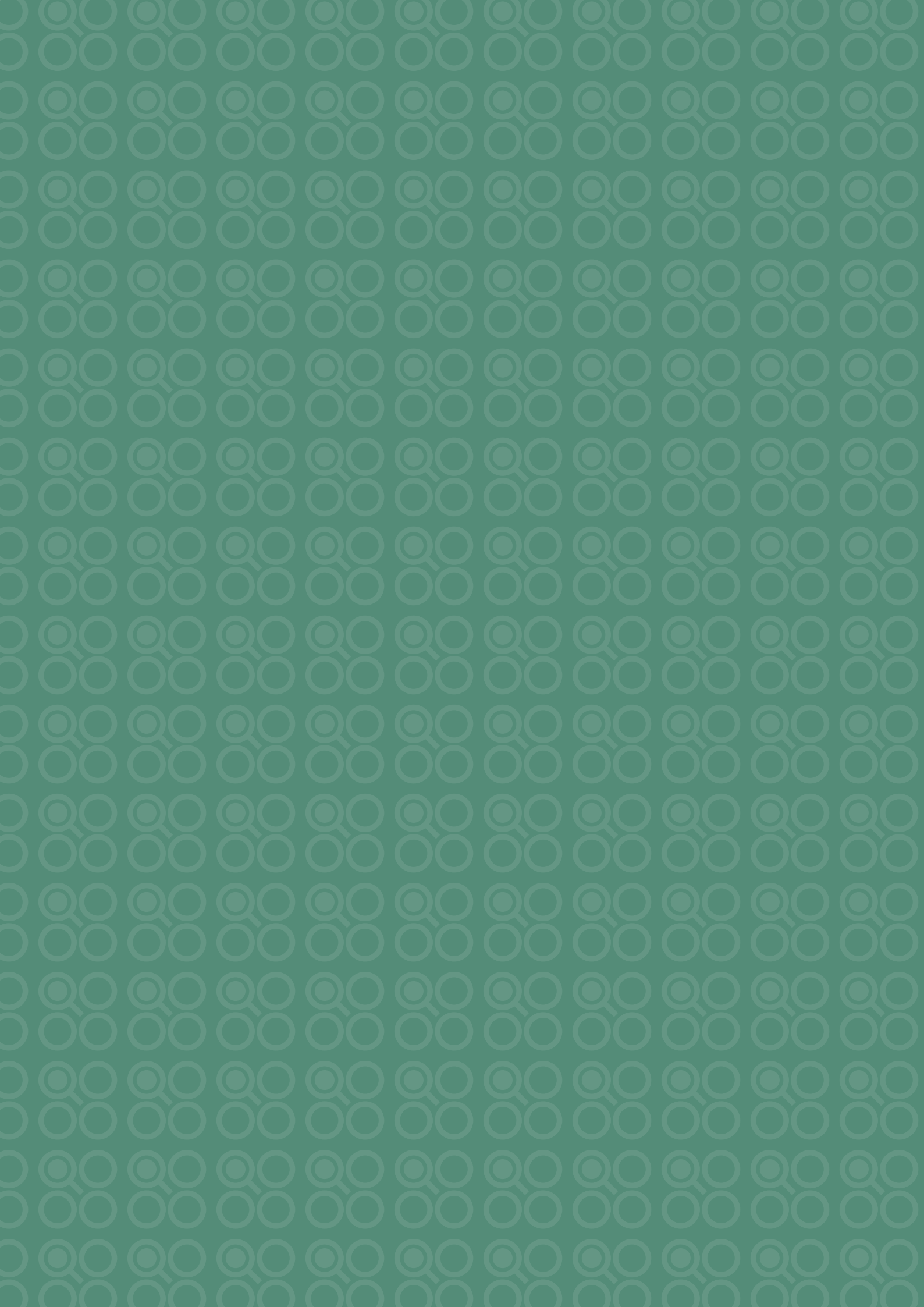

HUKUK İZLEME RAPORU

2024

ALAN İZLEME RAPORLARI

ALAN İZLEME RAPORLARI

İLKE YAYINLARI: 271
ALAN İZLEME RAPORLARI:26
HUKUK İZLEME RAPORU: 6

Proje Yürütücüsü: Ahmet Sait Öner

Editörler: Ahmet Sait Öner, Muhammed Göçgün, Talha Erdoğan

Yazarlar: Abdülkerim Yıldırım, Ali Emrah Bozbayındır, Muhammed Emre Tulay,
Nesibe Kurt Konca, Osman Sarıaslan, Tahsin Furkan Çiçek, Taylan Barın, Yasin Söyler

Yayın Koordinatörü: Mehtap Nur Öksüz

Yayın Sekreteri & Veri Görselleştirme: Enes Kuru

Katkıda Bulunanlar: Kadiriye Yıldız, Betül Alkan

Tasarım: iyicalismalar.tr

© İLKE İlim Kültür Eğitim Vakfı, İstanbul 2025

E-ISBN: 978-625-7684-46-0
DOI: <http://dx.doi.org/110.71174/air26>

İLKE
ilim kültür eğitim vakfı

İLKE Vakfı, toplumsal meselelerle ilgili bilgi, politika ve strateji üreten, karar alıcılara yol gösterecek araştırmalar yapan ve gelecek için gerekli birikimin oluşmasına katkı sağlayan bir sivil toplum kuruluşudur.

todam
TOPLUMSAL DÜŞÜNCE VE ARAŞTIRMALAR MERKEZİ

Bu Alan İzleme Raporu, Toplumsal Düşünce ve Araştırmalar Merkezi (TODAM) tarafından hazırlanmıştır. TODAM; adil, hakkaniyetli ve müreffeh bir toplum hedefini hayata geçirmek üzere düşünce ve strateji üretmektedir.

Aziz Mahmut Hüdayi Mah. Türbe Kapısı Sk. No: 13 Üsküdar/ İstanbul | +90 216 532 63 70 | bilgi@ilke.org.tr | ilke.org.tr

© Tüm hakları saklıdır. İLKE İlim Kültür Eğitim Vakfının yazılı izni olmadan bu eserin hiçbir kısmı elektronik ya da mekanik yollarla çoğaltılamaz. Raporda belirtilen görüşler yazara aittir ve İLKE İlim Kültür Eğitim Vakfını bağlamaz.

HUKUK İZLEME RAPORU 2024

İLKE İlim Kültür Eğitim Vakfı
İstanbul, 2025

Kısaltmalar

AIHM	Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi
AIHS	Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi
AUÇY	Alternatif Uyuşmazlık Çözüm Yöntemleri
AYM	Anayasa Mahkemesi
BAM	Bölge Adliye Mahkemesi
CEPEJ	Avrupa Konseyi Adaletin Etkinliği için Avrupa Komisyonu
CGTİK	Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanun
CMK	Ceza Muhakemeleri Kanunu
ÇED	Çevresel Etki Değerlendirmesi
ÇKK	Çocuk Koruma Kanunu
HMGS	Hukuk Mesleklerine Giriş Sınavı
HMK	Hukuk Muhakemeleri Kanunu
HSK	Hâkimler ve Savcılar Kurulu
HUAK	Hukuk Uyuşmazlıklarında Arabuluculuk Kanunu
KDK	Kamu Denetçiliği Kurumu
MSHS	Medeni ve Siyasi Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme
MTK	Milletlerarası Tahkim Kanunu
OECD	Ekonomik İş Birliği ve Kalkınma Teşkilatı
TBMM	Türkiye Büyük Millet Meclisi
TCK	Türk Ceza Kanunu
TOBB	Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği
TÜBİS	Tüketici Bilgi Sistemi
TÜİK	Türkiye İstatistik Kurumu
UNHCR	Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği
UYAP	Ulusal Yargı Ağı Bilişim Sistemi
WPB	World Prison Brief

İçindekiler

Takdim	8
Türkiye’de Hukuk Sisteminin Görünümü	9
İnsan Hakları: Temel Haklar ve Hukukun Üstünlüğü	14
Taylan Barın	
Ceza Yargısı	24
Ali Emrah Bozbayındır, Tahsin Furkan Çiçek	
Hukuk Yargısı	38
Nesibe Kurt Konca	
İdari Yargı	52
Yasin Söyler	
Yargı Bürokrasisi ve Yüksek Yargı	64
Osman Sarıaslan	
Alternatif Uyuşmazlık Çözüm Yöntemleri	80
Abdulkerim Yıldırım, Muhammed Emre Tulay	
Sonuç ve Değerlendirme	94
Kaynakça	98

Grafik, Tablo ve Haritalar

Grafik

Grafik 1. Anayasa Mahkemesi Bireysel Başvuru Dosya İstatistikleri (2015-2024)	15
Grafik 2. Anayasa Mahkemesi İhlal Kararlarının Hak ve Özgürlüklere Göre Dağılımı (% , 2018-2024)	15
Grafik 3. AİHM’e Yapılan Derdest Başvuru Sayısı (2015-2024)	17
Grafik 4. AİHM’nin Türkiye Hakkında Verdiği İhlal Kararlarının Dağılımı (2017-2022)	17
Grafik 5. AİHM En Az Bir İhlal Tespiti Yapılan Karar Oranı (% , 2024)	17
Grafik 6. Kamu Denetçiliği Kurumu Yıllık Şikayet Başvuru Sayısı (2014-2024)	19
Grafik 7. Kamu Denetçiliği Kurumu Şikayetlerin Karar Türlerine Göre Dağılımı (% , 2021-2024)	19
Grafik 8. Kamu Denetçiliği Kurumu Şikayetlerin Konularına Göre Dağılımı (% , 2021-2024)	19
Grafik 9. GKK Suriyeliler ve Yakalanan Düzensiz Göçmen Sayısı (Milyon, 2014-2024)	21
Grafik 10. Yıllara Göre Göçmen Kaçakçılığı (2014-2024)	21
Grafik 11. Ceza Mahkemeleri Mahkeme Türüne Göre Dosya Sayısı (2015-2024)	25
Grafik 12. Adli Yargı İlk Derece Mahkemelerinde Hakim Sayısı	25
Grafik 13. Adli Yargı İlk Derece Mahkemeleri Hakim Başına Düşen Dosya Sayısı (2015-2024)	25
Grafik 14. Ceza Mahkemeleri İş Durumu (Milyon, 2015-2024)	27
Grafik 15. Suç Türlerine Göre TCK Uyarınca Ceza Mahkemelerinde Gelen Dosya Sayıları (2024, İlk 10 Suç)	27
Grafik 16. Adli Yargı Savcı Sayısı (2021-2024)	27
Grafik 17. Adli Yargı Savcı Başına Düşen Dosya Sayısı (2015-2024)	29
Grafik 18. Cumhuriyet Başsavcılıkları Dosya Görünümü (Gün, Milyon; 2015-2024)	29
Grafik 19. Cumhuriyet Başsavcılıkları İş Durumu (2015-2024)	29
Grafik 20. Cumhuriyet Başsavcılıklarında Soruşturma Evresinde Şüphelilerin Suçları Hakkında Verilen Kararlar (% , 2024)	31
Grafik 21. Bölge Adliye Mahkemeleri Ceza Daireleri Dosya Görünümü (2017-2024)	31
Grafik 22. Ceza İnfaz Kurumlarında Bulunan Tutuklu ve Hükümlü Sayısı (2016-2024)	33
Grafik 23. Cezaevlerindeki Hükümlülerin Suç Kaydı Dağılımı (2024)	33
Grafik 24. Adli Tıp Kurumu Dosya Sayısı	33
Grafik 25. Ceza Mahkemelerinde Suça Sürüklenen Çocuk Dava Sayısı ve Oranı (2015-2024)	35
Grafik 26. Suça Sürüklenen Çocuklara İsnat Edilen Suç Türü Dağılımı (2020-2024)	35
Grafik 27. Cinsiyete Göre Güvenlik Birimine Gelen veya Getirilen Çocukların Karıştığı Olay Sayısı (2015-2024)	35
Grafik 28. Hukuk Mahkemeleri Temizleme Oranı (% , 2023-2024)	39
Grafik 29. Hukuk Mahkemeleri Ortalama Görülme Gün Süresi (% , 2023-2024)	39
Grafik 30. Hukuk Mahkemeleri Dosya Görünümü (2015-2024)	41
Grafik 31. Hukuk Mahkemeleri Mahkeme Türüne Göre Dosya Sayıları (2021-2024)	41
Grafik 32. Sulh Hukuk Mahkemeleri Kirayla İlişkili Yıl İçinde Açılan Dava Sayıları (2015–2024)	41
Grafik 33. Hukuk Mahkeme Türüne Göre Ortalama Görülme Gün Sayıları (2016-2024)	43

Grafik 34. Hukuk Mahkemeleri Dosya Açılma Endeksi (2015=100, 2016-2024)	43
Grafik 35. Evlenme ve Boşanma Sayıları (2014-2024)	43
Grafik 36. İcra ve İflas Dairelerinde İlamlı ve İlamsız Dosya Sayıları (Milyon, 2015-2024)	47
Grafik 37. Bölge Adliye Mahkemeleri Hukuk Daireleri Dosya Görünümü (2017-2024)	47
Grafik 38. İdare Mahkemeleri Dosya Görünümü (2015-2024)	53
Grafik 39. Vergi Mahkemeleri Dosya Görünümü (2015-2024)	53
Grafik 40. İdare Mahkemeleri Dosya Endeksi (2015=100 Dosya, 2015-2024)	55
Grafik 41. İdare ve Vergi Mahkemeleri Hakim Sayısı (2015-2024)	55
Grafik 42. İdare Mahkemeleri Dosya Görünümü (2015-2024)	57
Grafik 43. İdare Mahkemeleri Temizleme Oranı (% , 2022-2024)	57
Grafik 44. Vergi Mahkemeleri Dosya Görünümü (2015-2024)	59
Grafik 45. Bölge İdare Mahkemeleri Dosya Görünümü (2015-2024)	59
Grafik 46. Hakim ve Savcı Sayısı (2015-2024)	65
Grafik 47. Adalet Bakanlığı Bütçesi ve Merkezi Bütçe İçerisindeki Payı (Milyar TL, %, 2012-2024)	65
Grafik 48. Avrupa ve Türkiye’de 100.000 Kişiye Düşen Hakim ve Savcı Sayısı (2015-2024)	67
Grafik 49. Anayasa Mahkemesi Yıl İçinde Açılan İptal Davaları ve İtiraz Başvuruları Sayısı (2015-2024)	67
Grafik 50. Yargıtay Ceza Daireleri Dosya Sayısının Görünümü (2015-2024)	75
Grafik 51. Yargıtay Hukuk Daireleri Dosya Sayısının Görünümü (2015-2024)	75
Grafik 52. Danıştay Dosya Sayısının Görünümü (2015-2024)	75
Grafik 53. Uzlaştırma Dosya Sayısı (2017-2024)	81
Grafik 54. Uzlaştırmacıya Tevdi Edilen Dosyaların Durumu (% , 2017-2024)	81
Grafik 55. İhtiyari ve Dava Şartı Arabuluculuk Uygulaması Dosya Sayısı (% , 2019-2024)	81
Grafik 56. Uyuşmazlıklarda İhtiyari ve Dava Şartı Arabuluculuk Dosya Sayısı (2024)	83
Grafik 57. Uyuşmazlıklarda İhtiyari ve Dava Şartı Arabuluculuk Dosyalarının Durumu (% , 2024)	83
Grafik 58. Sigorta Tahkim Komisyonu Başvuruların Poliçe Türlerine Göre Dağılımı (% , 2020-2024)	85
Grafik 59. Sigorta Tahkim Komisyonu Başvuruların İçeriklerine Göre Dağılımı (% , 2018-2024)	85
Grafik 60. Bölgelere Göre Bir Milyon Nüfusa Düşen Trafik Kaza Sayısı (2020-2024)	87

Tablo

Tablo 1. Sigorta Tahkim Komisyonu – Başvuru Poliçe Sayıları (2019-2024)	85

Harita

Harita 1. Dünyada Yüz Bin Kişi Başına Düşen Ceza İnfaz Kurumundaki Hükümlü Sayısı (2024)	31
Harita 2. 100.000 Kişi Başına Düşen İlk Derece Mahkemesi Sayısı (2022)	39
Harita 3. Sigorta Tahkim Başvuruların Coğrafi Bölgelere Göre Dağılımı (2024)	87

Takdim

Av. Ahmet Sait Öner

İLKE Vakfı Yönetim Kurulu Başkanı

İLKE Vakfı, Hukuk İzleme Raporu 2024 ile hukuk alanına yönelik yürüttüğü kapsamlı araştırmaların verilerini ve bulgularını kamuoyuyla paylaşmaya devam ediyor. 2019 yılında başlattığımız Alan İzleme Raporları ile son altı yıla ilişkin çok değerli bir veri seti oluştu. Böylece ceza ve hukuk yargısı, insan hakları, adalete erişim, yargı süreleri, hukuk ve eğitim, hukuk ve ekonomi, yargı bürokrasisi gibi konularda yayımladığımız raporlar, başvuru kaynağı niteliği taşımaktadır. Hazırladığımız raporlar akademik bir bakış açısıyla sivil toplumun perspektifini bir araya getirmesi bakımından da zengin bir müktesebatın ürünü olarak alana katkı sunmaktadır.

Raporumuzun yayımlandığı bu dönemde yeni anayasa tartışmaları hukuk sisteminin en temel gündemlerinden biri olarak öne çıkmaktadır. Komisyon teşekkülüyle beraber siyasal katılımın geniş biçimde sağlandığı bu süreçte, darbe dönemlerini temsil eden anayasaların yerine yeni ve sivil bir anayasanın ortaya konması kuvvetle muhtemeldir. Müsbet karşılanan bu gelişmelerin hukuk düzeni açısından olumlu etkileri olacağını öngörmekteyiz. Seçimlerle halkın onayını alan Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi'nin de yapılacak revizyonlarla daha güçlü bir şekilde kurumsallaşacağı anlaşılmaktadır. Böylece hükümet sistemleri üzerinden yürüyen siyasal rejim tartışmalarının azalacağı ve istikrara katkı sağlayacağı değerlendirilmektedir.

Diğer yandan yargı profesyonellerinin niteliği, yargılama süreleri, hukuk eğitimi, Hukuk Mesleklerine Geçiş Sınavı, dijitalleşme ve yapay zekâ gibi alanlarda çeşitli sorunlar ve aksamalar yaşandığı gözlenmektedir. Türk hukuk sisteminin dönüşümünde belirleyici rol oynayan bu başlıklarda daha olumlu bir görünüme ihtiyaç duyulmaktadır. Özellikle son dönemde başarı oranı oldukça düşük seyreden Hukuk Mesleklerine Giriş Sınavı'nın etkisiyle "hukukçu işsizler" olgusu dikkat çekici bir gerçeklik haline gelmiştir. Bu ve zikredilen diğer husular hukuk alanında ele alınması ve çözülmesi gereken temel meseleler olarak karşımızda durmaktadır.

İLKE Vakfı, eğitim, sivil toplum ve iktisat alanlarında olduğu gibi hukuk alanında da araştırmalarına titiz bir şekilde devam etmektedir. Elde ettiğimiz veriler, tespit ettiğimiz sorunlar ve geliştirdiğimiz çözüm önerileri; araştırmacıların, karar alıcıların ve politika yapıcıların istifadesine sunulmaktadır. Bilgi, politika ve strateji üretimine katkı sunduğumuz her durumda, bir sivil toplum kuruluşu olarak misyonumuzu yerine getirmiş olmaktan memnuniyet duymaktayız.

Hukuk İzleme Raporu 2024'ün, hukuk politikalarının geliştirilmesine ve güçlü bir hukuk sisteminin inşasına katkı sağlamasını temenni eder; raporun hazırlanmasına emek veren yazarlarımıza ve yayın ekibine teşekkürlerimi sunarım.

Türkiye'de Hukuk Sisteminin Görünümü

Osmanlı İmparatorluğu'nun son döneminde Tanzimat'ın ilanıyla beraber başlayan kodifikasyon süreci, Cumhuriyetin ilanından sonra da devam etmiş ve Türk hukuk sistemi 1926 yılından itibaren Batı Avrupa ülkelerinden ithal edilen kanunlarla, iktibas/resepsiyon yöntemiyle inşa edilmeye çalışılmıştır. Kıta Avrupası hukuk sisteminin benimsenerek yürütülen bu inşa faaliyeti kamu hukuku-özel hukuk ve dolayısıyla adli yargı-idari yargı ayırımına dayandırılmıştır. Hukuk sisteminizin normatif açıdan kurulmasına yönelik 1926 yılında başlayan bu sürecin üzerinden yetmiş beş yıl geçtikten sonra, 2001 yılında başlayan yeni kanunlaştırma hareketinin ise 2011 yılına kadar devam ettiğini söylemek mümkündür. Darbelerin ve darbelerin ardından kabul edilen yeni anayasaların bir ölçüde de olsa ürünü olan, hiç değilse bu süreçlerin etkisiyle şekillendiği konusunda tereddüt bulunmayan Türk hukuk sisteminin kişilerin sorunlarına çözüm üretip üretmediği, ortaya çıkan uyuşmazlıkların hızlı ve etkili şekilde sonuçlanmasını sağlayıp sağlamadığı ve adaletin egemen olduğu bir toplumun oluşumuna ne denli hizmet ettiği ise ayrıca ele alınmalıdır.

Hukuk İzleme Raporları, yürürlükteki hukuk normları ile adaletin ne ölçüde tesis edilebildiğine yönelik bir perspektif ortaya koymaktadır.

İLKE Vakfı olarak bu yıl altıncısını hazırladığımız Hukuk İzleme Raporları, normatif açıdan önemli bir birikim üzerine kurulan hukuk sistemimizin toplumda ve kişiler üzerinde doğurduğu etkinin ölçülmesi işlevini görmektedir. Zira devletin vatandaşlarına ifa etmesi gereken en önemli borç adalettir. Adalet ise salt kanun yaparak tesis edilmez. Hukuk İzleme Raporları da sahip olduğu bu bakış açısının bir gereği olarak yalnızca olan ve olması gereken hukuk ayırımı açısından fikir vermekle kalmayıp daha ileri bir çabanın ürünü olacak şekilde, uygulanmakta olan hukukun tüm alanlar bakımından doğurduğu sonuçları somut olarak ve doğrudan ilgililere sunmaktadır. Diğer bir ifadeyle raporlar, yürürlükteki hukuk normları ile adaletin ne ölçüde tesis edilebildiğine yönelik bir perspektif ortaya koymaktadır. Bu anlamda Hukuk İzleme Raporları; mevcut hukuk sistemine ilişkin

akademik bir ciddiyet ve bakış açısıyla yapılan tespit, tahlil ve tenkitler sonucu hukuk sistemimizin hukuk devleti ve hukukun üstünlüğü kriterleri çerçevesinde, tabiri caizse, fotoğrafının çekildiği özgün ve kıymetli çalışmalardır. 2019 yılından itibaren aralıksız her yıl hazırlanan bu raporları daha anlamlı kılan ve yıllar geçtikçe de daha anlamlı ve kalıcı kılan ise raporların sürekliliğidir. Zira bu raporlar, hukuk sistemimizin içinde bulunduğu durumun istikrarlı bir şekilde yansıtılması suretiyle git gide yakın hukuk tarihimize ilişkin somut ve objektif bir kaynak niteliği

taşıyacaktır. Bu bakımdan belli bir süre sonra Hukuk İzleme Raporları'nın izlenmesi gerekliliğinin ortaya çıkması kaçınılmazdır.

2024 yılına ilişkin veriler doğrultusunda hazırlanan elinizdeki raporun ilk bölümü, insan hakları ve hukukun üstünlüğüne ilişkindir. Taylan Barın'ın da ifade ettiği gibi 2024 yılı, insan hakları açısından öncelikle Gazze'de yapılan soykırımın kapsam ve boyutunu artırarak devam ettiği bir yıl olarak ele alınmalıdır. İsrail'in ABD'nin desteğiyle bariz ve aleni bir şekilde sürdürdüğü ağır insan hakları ihlalleri karşısında genel olarak dünya devletlerinin suskunluğu, toplumların insan haklarının her zaman bir ideal ve değer olmayıp batılı devletlerin işlerine geldiği zaman kullandığı bir araç işlevi yönündeki eleştirileri ve itirazları haklı çıkan sonuçlar doğurmuştur. Gazze ana ve kalıcı gündeminin dışında 2024 yılına ilişkin resmî veriler, ülkemizin göç politikalarının güncellenmesi gerektiği tespitine dayanak oluşturur mahiyettedir. Zira mevcut durumda güvenlik odaklı uygulanan göçmen politikalarının, kişinin maddi ve manevi varlığını geliştirme hakkı ve insan onuru kriterleri çerçevesinde dengelenmesi gerekmektedir. Aksi takdirde bilhassa geri gönderme merkezlerindeki anayasal yükümlülüklerle ve insan onuruna aykırı birtakım uygulamalar mazlumlara kanat geren ülke olma iddiamızın gerçekçiliğini yitirmesine neden olacaktır.

Raporda Ali Emrah Bozbayındır ile Tahsin Furkan Çiçek'in Türk ceza adalet sistemi, daha özelde ise suça sürüklenen çocuklar meselesi hakkında yaptıkları analizler oldukça önemlidir. Bu noktada yazarlar tarafından yapılan; yalnızca suç işleyen çocuklar için öngörülen ceza miktarının ya da infaz sisteminin değiştirilmesi değil, bu çocukların suç işlemelerini kolaylaştıran; aile içi şiddet, sosyoekonomik koşullar, eğitim sistemi, sosyal

medya ve madde bağımlılığı gibi hususlara ilişkin de ciddi adımlar atılması gerektiğine yönelik tespitler dikkate değerdir. Ancak bu durumda konuya ilişkin sağduyulu, yapısal ve bütüncül bir bakış açısı devreye girerek sorunun kalıcı bir çözüme kavuşturulmasını kolaylaştıracaktır. Diğer yandan Bozbayındır ve Çiçek'in de işaret ettikleri gibi, ülkemizin OECD ülkeleri arasında en yüksek cezaevi nüfuslarından birine sahip olması Türk ceza adalet sistemimiz bakımından çözülmesi gereken bir sorundur.

Nesibe Kurt Konca, hukuk yargılamasına ilişkin yaptığı kapsamlı ve titiz değerlendirmede hukuk yargılaması yapan genel ve özel görevli tüm mahkemeleri detaylıca ele almış ve ayrıca Bölge Adliye Mahkemelerine yönelik de değerlendirmelerde bulunmuştur. Bu kapsamda Konca'nın; önleyici adalet mekanizmalarının güçlendirilmesine, yargıda dijitalleşmeye, elektronik tebligat uygulamasının kapsamının genişletilmesine, birliktelik müessesesinin işlevselliğinin artırılmasına ve hukuk eğitiminin niteliğinin yükseltilmesine yönelik sunduğu öneriler oldukça kıymetlidir.

Hukuk sistemimizin ana unsurlarından biri olan idari yargı, raporda Yasin Söyler tarafından ele alınmıştır. Söyler'in; idari yargının mevcut durumunun iyileştirilmesine yönelik; idari hakim sayısının artırılması, idari yargıda alternatif uyuşmazlık çözüm yöntemlerinin uygulanmasının önündeki engellerin kaldırılması, 2577 sayılı İdari Yargılama Usulü Kanunu'nda ilk inceleme, ivedi yargılama usulü,

duruşma ve sürelerle ilişkin kapsamlı değişikliklerin yapılması gibi önerileri idari yargının işleyişindeki sorunlara yönelik, veriler ışığında kapsamlı ve bütüncül çözüm önerileri sunmaktadır.

Osman Sariaslan tarafından kaleme alınan bölüm ise, yargı bürokrasisi ve yüksek yargıya ilişkindir. Sariaslan, yargının demokratik hesap verebilirliği üzerinde durmuş ve bu çerçevede sahaya ilişkin tecrübelerini de rapora yansıtmıştır. Yazarın da vurguladığı gibi 2024 yılında yüksek yargıya ilişkin üzerinde durulması gereken önemli husus, Anayasa Mahkemesine yapılan bireysel başvuru sayısının fazlalığıdır. Özellikle hukuk sistemimizin kanayan bir yarası olarak ifade edilebilecek olan makul sürede yargılanma hakkı ihlalleri ile adil yargılanma hakkının ihlaline yönelik kararlar ciddi bir problem oluşturmaya devam etmektedir.

Raporda son olarak ülkemizde özellikle son yıllarda çeşitli yasal düzenlemelerle uygulama alanı sürekli genişleyen alternatif uyuşmazlık çözüm yöntemleri, kanun koyucunun konuya verdiği önem doğrultusunda ayrı bir başlık altında incelenmiştir. Abdülkerim Yıldırım ve M. Emre Tulay tarafından kaleme alınan bu bölümde yazarlar, güncel veriler çerçevesinde; uzlaştırma, arabuluculuk ve tahkim yöntemleri hakkında bu yöntemlerin işlerliğinin artırılması ve yaygınlaştırılmasına yönelik değerlendirmelerde bulunmuşlardır.

HUKUK İZLEME RAPORU 2024

İnsan Hakları: Temel Haklar ve Hukukun Üstünlüğü

Taylan Barın

Doç. Dr., Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Hukuk Fakültesi

Giriş

İnsan hakları başlığı altında kaleme alınacak bir raporun, ne yazık ki 2024 yılında da Gazze’de süregiden vahşete ve bunun dünya vicdanında açtığı derin yaralara kayıtsız kalması mümkün değildir. 2023’te başlayan ve 2024 boyunca kesintisiz devam eden saldırılar, sadece belli bir halkın değil, insanlık fikrinin de kuşatma altına alındığını göstermiştir. Sivil-lerin, çocukların, sağlık çalışanlarının ve gazetecilerin hedef alındığı; altyapıların kasten yok edildiği, açlık, susuzluk ve ilaca erişimin sistematik şekilde engellendiği bir ortamda yaşananların sadece çatışma ya da kriz olarak nitelendirilmesi, hakikat karşısında edilgen bir suskunluk anlamına gelir.

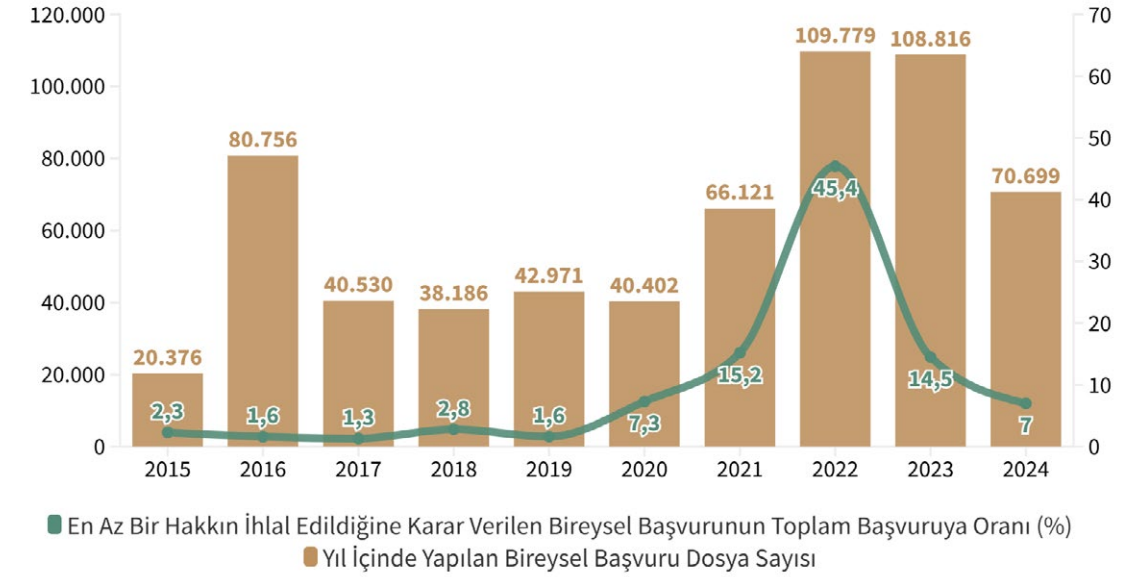
Bugün Gazze’de yaşananlar, sivillerin korunmasına ilişkin insancıl hukuk kurallarının alenen ihlal edilmesiyle soykırım niteliği taşımaktadır. Uluslararası Adalet Divanı’nın tedbir kararlarına rağmen saldırıların sürmesi, hukukun değil gücün belirleyici olduğunu göstermektedir. Batı dünyasının büyük kısmının bu tabloyu görmezden gelmesi veya meşrulaştırması ise hem uluslararası hukukun meşruiyetini hem de insan haklarının evrenselliğine olan güveni zedelemiştir. Artık insan hakları söyleminin adalet için değil, siyasi güç ilişkilerini sürdürmek için araçsallaştırıldığı eleştirisi bizzat yaşanan bir gerçekliğe dönüşmüştür. Bugün insan haklarını savunmak, coğrafya, din ve kimlik ayrımı yapmaksızın insanın değerini tanımak anlamına gelmektedir.

Kuşkusuz böylesi bir atmosferde insan hakları fikri ağır yara almıştır. Ancak bu durum, hak ve özgürlük mücadelesinin anlamsızlaştığı anlamına gelmemelidir. Aksine, insan haklarının içi boş bir retorik olmaktan çıkarılıp yeniden sahici bir içerikle doldurulması, bu karanlık dönemde daha da yaşamsal hale gelmiştir.

Bu bağlamda Türkiye özelinde 2024 yılına baktığımızda da insan hakları konusunda karışık bir tablo ortaya çıkmaktadır. Bir yanda yargının dijitalleşmesi, mahkemelerde karar sürelerinin kısalması, Anayasa Mahkemesi’nin bireysel başvuru mekanizmasının işlerliğini koruması gibi olumlu gelişmeler yaşanırken; diğer yanda ifade özgürlüğü, toplantı ve gösteri yürüyüşü hakkı ve göçmen hakları gibi temel alanlarda birtakım yapısal sorunlar devam etmektedir.

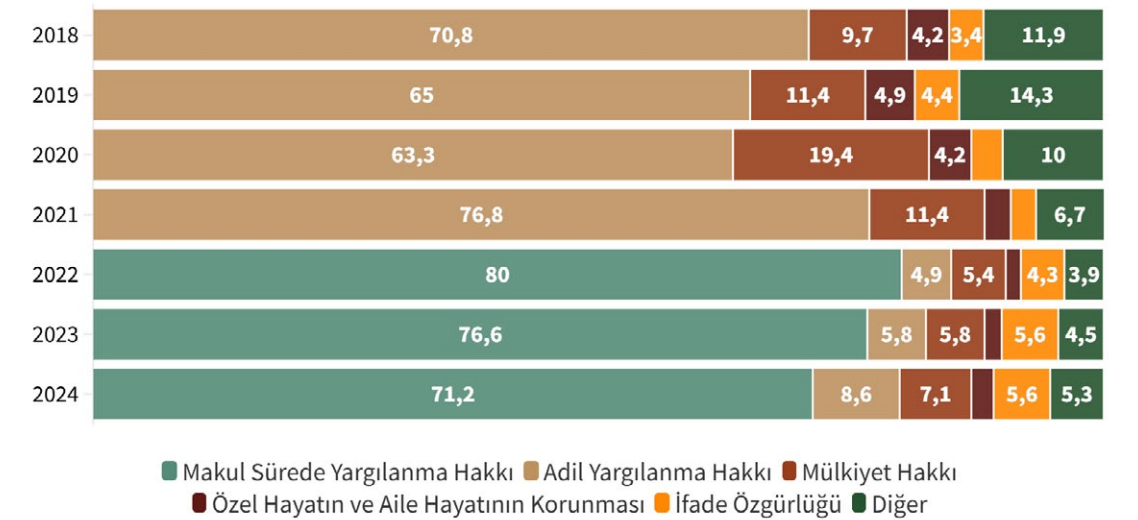
Türkiye’nin demokratik hukuk devleti niteliğini pekiştirebilmesi için sadece mevzuat düzeyinde değil, uygulamada da hukukun üstünlüğünün tavizsiz şekilde hayata geçirilmesi gerekmektedir.

Sonuç olarak 2024 yılı, insan hakları söyleminin içeriden ve dışarıdan çok yönlü baskılarla sınındığı fakat aynı zamanda hak mücadelelerinin daha görünür, daha meşru ve daha gerekli hale geldiği bir yıl olmuştur. Türkiye’de hukukun üstünlüğünü güçlendirme hedefi, sadece teknik bir reform değil, aynı zamanda ahlaki ve tarihsel bir sorumluluk olarak ele alınmalıdır.

Grafik 1. Anayasa Mahkemesi Bireysel Başvuru Dosya İstatistikleri (2015-2024)

Kaynak: T.C. Anayasa Mahkemesi Başkanlığı, Bireysel Başvuru İstatistikleri

Grafik 2. Anayasa Mahkemesi İhlal Kararlarının Hak ve Özgürlüklere Göre Dağılımı (% , 2018-2024)

Kaynak: T.C. Anayasa Mahkemesi Başkanlığı, Bireysel Başvuru İstatistikleri

İnsan Hakları Yargısı

Türk Anayasa Mahkemesi

2023 yılı, Anayasa Mahkemesi'nin bireysel başvuru sistemine yönelik tartışmaların yoğunlaştığı bir yıl olarak öne çıkmıştır. Özellikle *Can Atalay* kararına ilişkin gelişmeler, yüksek mahkemenin kararlarının bağlayıcılığı ve iç hukukta uygulanabilirliği açısından derin anayasal tartışmalara yol açmıştır. Yargıtay'ın, Anayasa Mahkemesi kararını uygulamayıp ihlal kararı veren üyeler hakkında suç duyurusunda bulunması, kuvvetler ayrılığı ve yargı erki içindeki denge açısından ciddi bir kırılma noktası olmuştur. Buna karşın 2024 yılı, Anayasa Mahkemesinin işleyişine dair daha uyumlu ve kurumsal istikrarın ön plana çıktığı bir dönem görünümündedir.

Öte yandan Mahkeme, bireysel başvuru mekanizmasına yönelik yükü azaltma yönünde önemli bir içtihat geliştirmiştir. 2023 yılının Ekim ayında Resmî Gazete'de yayımlanan ve esas tesirini 2024 yılında gösteren *Keser Altıntaş* [GK], B. No: 2023/18536, 25.07.2023 kararı ile Mahkeme'nin iş yükünün önemli bir kısmını oluşturan makul sürede yargılanma hakkı ihlallerine ilişkin talepler kabul edilemezlik kararıyla sonuçlandırılmaya başlanmış, böylelikle Mahkeme'nin esaslı başvurulara odaklanabilmesi sağlanmıştır.

Nitekim veriler de bu eğilimi desteklemektedir. 2023 yılında Anayasa Mahkemesi'ne yapılan bireysel başvuru sayısında önceki yıllara göre belirgin bir artış gözlemlenirken, 2024 yılında başvuru sayılarındaki artış ve derdest başvuru sayısı Mahkeme'nin filtreleme mekanizmaları sayesinde etkili bir şekilde yönetilmiş, karar sayısı önceki yıla kıyasla daha dengeli seyretilmiştir. Ayrıca 2024'te hak ihlali oranlarının daha sistematik ve ölçülü biçimde değerlendirildiği ve karar kalitesinin yükseldiği gözlemlenmektedir.

Anayasa Mahkemesi'nin bireysel başvurulara ilişkin kararlarının daha az siyasi tartışmaya konu olduğu ve uygulama sürecinde karşı direncin azaldığı 2024 yılı, yargı organları arasında daha istikrarlı bir diyalog ortamının geliştiğini göstermektedir. Özellikle yürütme ve yasama organlarının AYM kararlarına yönelik eleştirel ancak anayasal sınırlar içinde kalan tutumları, anayasal düzenin sürekliliği açısından olumlu bir gelişme olarak not edilmelidir.

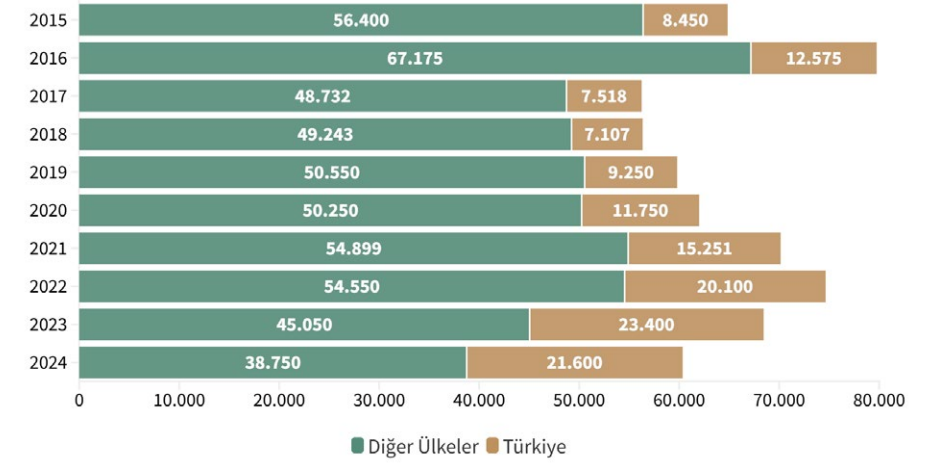
Bunun yanı sıra 2024 yılında yayımlanan ve öne çıkan kararlar şöyledir:

Kadına yönelik şiddete dair önemli bir karar olarak *Nuriye Ayhan Altınır*, B. No: 2020/1327, 04.10.2023 başvurusunda Mahkeme, tehdit edildiğini belirten başvurucuya yönelik önleyici tedbirin kaldırılmasının, kadına yönelik şiddetten koruma yükümlülüğüne aykırı olduğu ve maddi-manevi varlığın korunması hakkını ihlal ettiğine karar vermiştir.

Tutukluluk halinin duruşmasız olarak incelenmesine ilişkin vermiş olduğu *M.S.*, B. No: 2020/15221, 05.10.2023 başvurusunda Mahkeme, başvurusunun tutukluluk halinin 2 ay 26 gün boyunca duruşmasız incelenmesinin, savunmalarını hakim önünde sözlü olarak sunma imkanını engelleyerek kişi hürriyeti ve güvenliği hakkını ihlal ettiğine karar vermiştir.

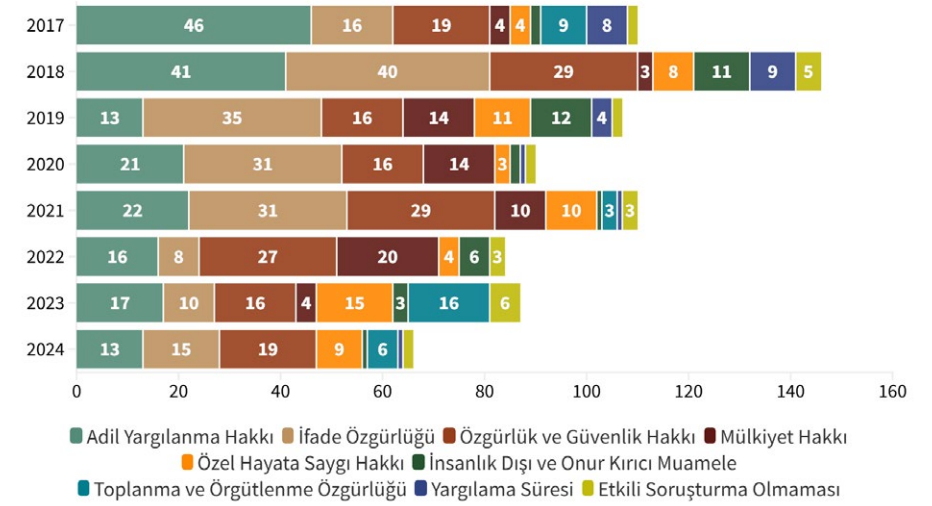
Serdar Güzelçay ve diğerleri, B. No: 2022/66987, 21.12.2023 başvurusunda mahkeme ceza infaz kurumlarında tutuklu ve hükümlülere gönderilen bazı kitapların gerekçesiz biçimde teslim edilmemesinin, keyfî uygulamalara yol açan yapısal sorunlar içerdiği ve ifade özgürlüğünü ihlal ettiği sonucuna varmıştır.

Çevreyi koruma yükümlülüğüne dair vermiş olduğu *Ahmet Kardam ve diğerleri*, B. No: 2019/29604, 13.12.2023 kararında Mahkeme, enerji santrali projesine ilişkin ÇED olumlu

Grafik 3. AİHM'e Yapılan Derdest Başvuru Sayısı (2015-2024)

Kaynak: Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi İstatistikleri

Grafik 4. AİHM'nin Türkiye Hakkında Verdiği İhlal Kararlarının Dağılımı (2017-2024)

Kaynak: Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi İstatistikleri

Grafik 5. AİHM En Az Bir İhlal Tespiti Yapılan Karar Oranı (% , 2024)

Kaynak: Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi İstatistikleri

kararlarının yargısal denetiminde çevresel etkiler ve çelişkili tespitler yeterince araştırılmadığı için kamusal makamların pozitif yükümlülüklerini yerine getirmediğine ve özel hayata saygı hakkının ihlal edildiğine hükmetmiştir.

Kamulaştırmaya ilişkin *Ali Kömürcü ve diğerleri*, B. No: 2019/2890, 25.10.2023 kararında mahkeme, acele kamulaştırma kararının hukuka aykırı olduğunun tespitine rağmen taşınmazların idare adına tescil edilmesi ve iptal kararının fiilen etkisiz kalması nedeniyle mülkiyet hakkının ihlal edildiğine hükmetmiştir.

Bayram Altın, B. No: 2021/32528, 29.05.2024 kararında Mahkeme, başvurunun bekçilik görevine atanmasının kardeşinin mahkumiyet kararlarına dayalı olarak reddedildiği davada, bu mahkumiyetlerin görevle ilgisinin değerlendirilmemesi nedeniyle gerekçeli karar hakkının ihlal edildiğine karar vermiştir.

Özet olarak 2024 yılı, Anayasa Mahkemesi'nin nicel değil niteliksel yoğunluklu bir başvuru rejimine geçtiği, makul süre başvurularını filtreleyerek iş yükünü hafiflettiği, diğer temel hak alanlarında daha keskin içtihatlar üretmeye başladığı ve merkezî bir kriz odağı olmaktan çıkarak daha kurumsallaşmış ve öngörülebilir bir hak koruma mekanizması haline gelmeye başladığı bir yıl olmuştur.

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi

2024 yılı, Türkiye'nin Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM) nezdindeki performansında önceki yıllara kıyasla dikkat çekici bir iyileşmeye sahne olmuştur. Mahkemenin genel istatistiklerine göre derdest başvuru sayısı %11,8 oranında azalarak 60.350'ye düşmüş, bu azalış son yıllarda görülen en belirgin gerilemelerden biri olarak kayda geçmiştir. Türkiye aleyhine derdest başvuru sayısı ise %7,7'lik bir düşüşle 21.600'e gerileyerek

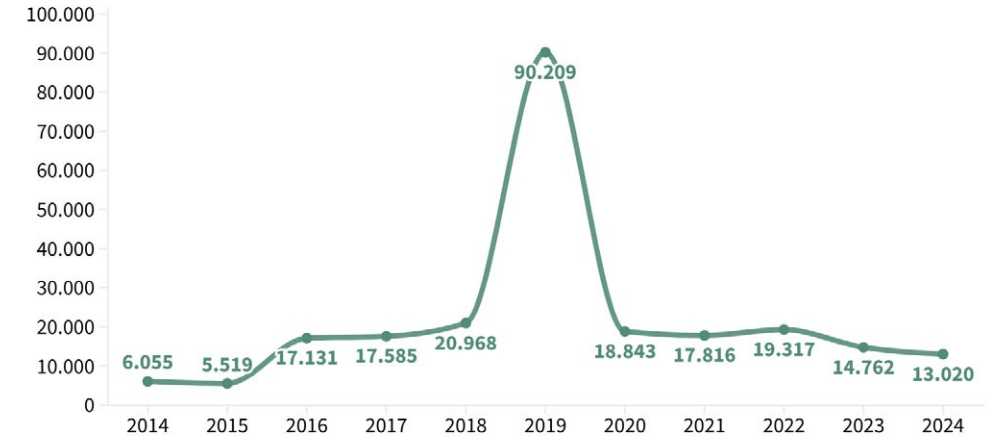
olumlu bir eğilim göstermiştir. Ancak bu gerilemeye rağmen Türkiye, hala en çok başvuru yapılan ülkelerden biri olmaya devam etmektedir. 2024 yılında Türkiye hakkında verilen karar sayısı 73 olmuş, bunların 67'sinde en az bir hak ihlali tespit edilmiştir.

İhlallerin en çok yoğunlaştığı alanlar, özgürlük ve güvenlik hakkı, ifade özgürlüğü ve adil yargılama hakkı olmuştur. 2024'te Türkiye aleyhine ne pilot karar ne de sistematik bir soruna işaret eden nitelikli karar verilmiş, bu da ülke aleyhindeki davalarda yapısal sorun tespiti açısından sakin bir yıl yaşandığını göstermiştir. Öte yandan Türkiye'den yapılan başvuruların büyük çoğunluğu kabul edilemez bulunarak reddedilmiş, bu durum başvuruların önemli bir kısmının AİHM'in kabul edilebilirlik kriterlerini karşılamadığını ortaya koymuştur. Bu tablo hem başvuru sayılarındaki azalma hem de sistematik ihlal tespiti yapılmaması bakımından olumlu bir gelişme olmakla birlikte, hala en sık başvurulacak ülkeler arasında yer almak Türkiye açısından çözülmesi gereken sorunların devam ettiğini göstermektedir.

Ombudsmanlık / Kamu Denetçiliği

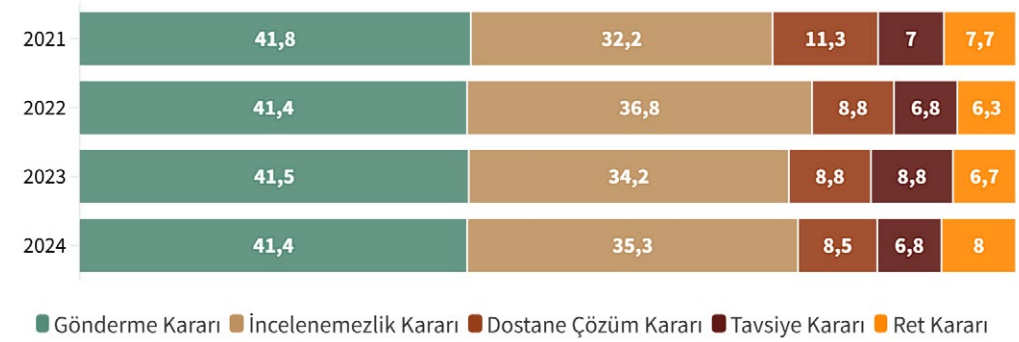
2024 yılı itibarıyla Kamu Denetçiliği Kurumuna yapılan başvurularda gözle görülür bir düşüş yaşanmıştır. 2023 yılında 19.317 olan başvuru sayısı, 2024'te %23,6 oranında azalarak 14.762'ye gerilemiştir. Bu düşüş, hem yıl içinde alınan dosya sayısına hem de toplam dosya yüküne yansımıştır. Geçen yıldan devreden dosyalarla birlikte değerlendirildiğinde Kurum'un toplam iş yükü 16.554 dosyada kalmıştır. Bu sayı, 2019'daki istisnai artış (90.209 başvuru) dışında son 10 yılın en düşük seviyelerine işaret etmektedir.

Kurumun 2024 yılında verdiği kararların dağılımı, önceki yıllarla büyük oranda paralellik göstermektedir. Ancak bazı eğilimler dikkat

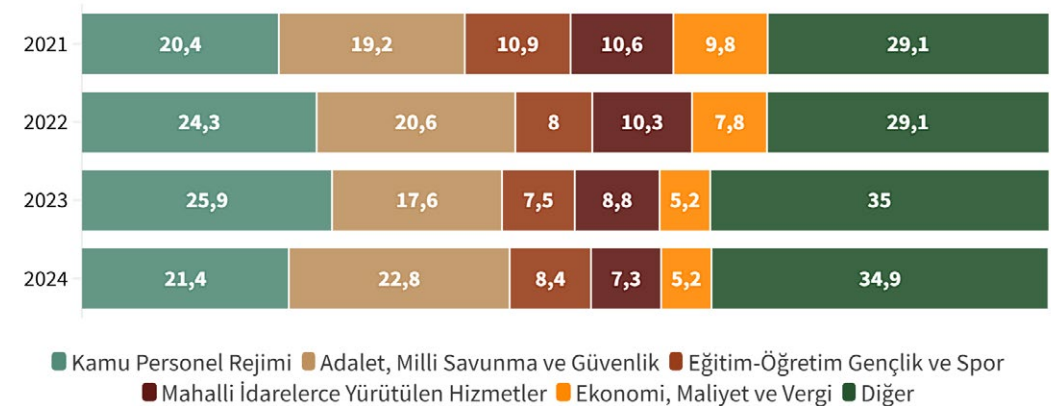
Grafik 6. Kamu Denetçiliği Kurumu Yıllık Şikayet Başvuru Sayısı (2014-2024)

Kaynak: TBMM Kamu Denetçiliği Kurumu, Yıllık Raporlar

Grafik 7. Kamu Denetçiliği Kurumu Şikayetlerin Karar Türlerine Göre Dağılımı (% , 2021-2024)

Kaynak: TBMM Kamu Denetçiliği Kurumu, Yıllık Raporlar

Grafik 8. Kamu Denetçiliği Kurumu Şikayetlerin Konularına Göre Dağılımı (% , 2021-2024)

Kaynak: TBMM Kamu Denetçiliği Kurumu, Yıllık Raporlar

çekicidir. Gönderme kararı oranı %38,72 ile sabit bir seyir izlemekte; bu durum, KDK'nın yetkisiz gördüğü konuları ısrarlı biçimde ilgili kurumlara yönlendirmeye devam ettiğini göstermektedir. İncelenemezlik Kararları %33,07 oranında gerçekleşmiştir. Bu oran, başvuruların yaklaşık üçte birinin şekil veya esas yönünden inceleme dışı bırakıldığını ortaya koymakta ve başvuru sürecinde rehberliğe olan ihtiyacı işaret etmektedir. Dostane Çözüm kararlarının oranı %7,93 olup bu uygulama halen sınırlı bir alanda sürdürülmektedir. Bu, arabuluculuk benzeri uzlaşma temelli çözüm yöntemlerinin henüz yaygınlaşmadığını ortaya koymaktadır. Tavsiye kararı oranı %6,41 olarak kaydedilmiştir. 2019'daki %75,74'lük olağanüstü tavsiye kararı oranıyla karşılaştırıldığında, bu karar türü genel eğilim içinde marjinal bir düzeyde kalmaktadır.

2024 yılı itibarıyla başvuruların konu başlıkları aşağıdaki eğilimleri yansıtmaktadır. Adalet, Milli Savunma ve Güvenlik konulu başvurular %22,93 ile en yüksek orana sahiptir. Bu oran, 2023 yılına göre önemli bir artış göstermiştir (2023: %17,59). Adalet hizmetlerinden doğan memnuniyetsizliklerin ve güvenlik sektöründeki işlemlere ilişkin şikayetlerin artmakta olduğu anlaşılmaktadır.

Kamu Personel Rejimi konulu başvurular %21,47 ile ikinci sırada yer almakta ve bu veri, kamu görevlilerinin özlük hakları ve disiplin işlemleri gibi alanlardaki yapısal sorunların devam ettiğini göstermektedir. Eğitim ve öğretim başvuruları %8,45, Mahalli İdare Hizmetleri %7,28 ve Ekonomi, Maliyet, Vergi alanındaki başvurular ise %5,23 oranında gerçekleşmiştir.

Kamu Denetçiliği Kurumunun 2024 yılı verileri, Kurumun kurumsal kapasitesinin istikrarlı bir biçimde yürütüldüğünü ve başvuru yükünde önceki yıllara göre ciddi bir rahatlama yaşandığını göstermektedir. Bu durum,

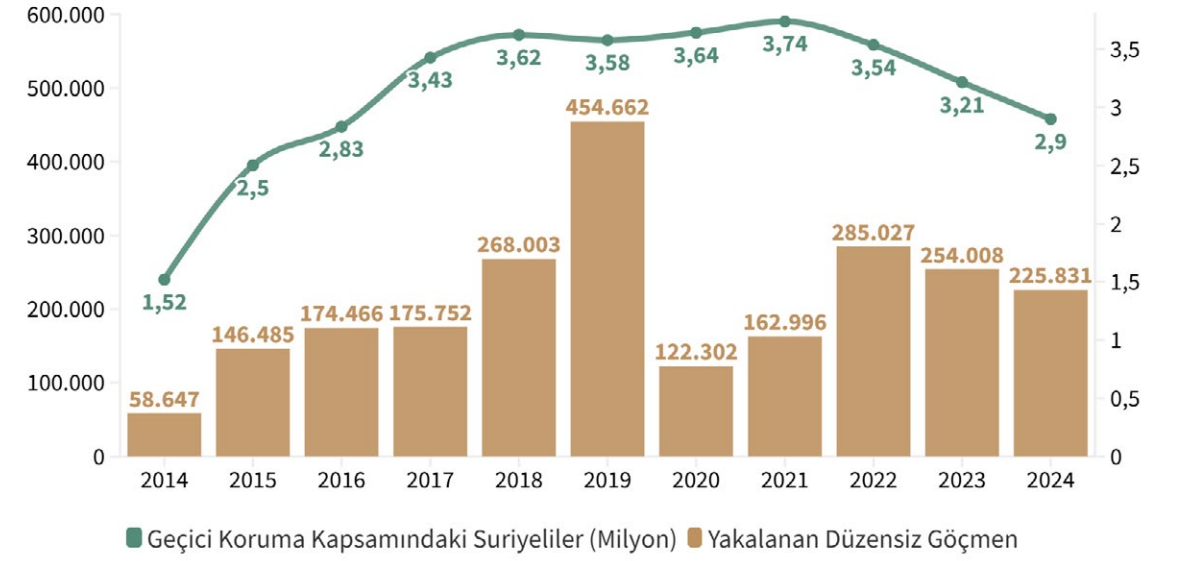
ya vatandaşın başvuru motivasyonunda bir azalmaya ya da idarelerin daha az hak ihlali ne neden olduğu bir yönelime işaret etmektedir. Ancak aynı zamanda, yüksek oranda izleyen gönderme ve incelenemezlik kararları, başvuru sahiplerinin başvuru sürecine dair daha fazla yönlendirme ve bilinçlendirmeye ihtiyaç duyduğunu göstermektedir. 2024 yılı, aynı zamanda başvuru konularının tematik açıdan çeşitlendiği ve özellikle yargı ve güvenlik sektörü merkezli sorunların daha görünür hale geldiği bir yıl olmuştur.

Düzenli ve Düzensiz Göçmenlik

Türkiye, 2024 yılında da coğrafi konumu, sınır güvenliği politikaları ve uluslararası yükümlülükleri çerçevesinde hem düzenli hem de düzensiz göç açısından transit ve hedef ülke olma niteliğini sürdürmüştür. 04.04.2013 tarih ve 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu ile ulusal düzeyde düzenlenen göç rejimi, uluslararası sözleşmeler (özellikle 1951 Cenevre Sözleşmesi ve 1967 Protokolü) ile de şekillenmeye devam etmektedir. Bununla birlikte, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (AİHS), Medeni ve Siyasi Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme (MSHS) ve BM Mülteciler Yüksek Komiserliği (UNHCR) kararları gibi kaynaklar da göçmenlerin statüsüne ilişkin devlet yükümlülüklerini belirleyen önemli normatif çerçeveler arasında yer almaktadır.

Göç İdaresi Başkanlığı verilerine göre, 2024 yılı itibarıyla Türkiye'de geçici koruma altındaki Suriyeli sayısı 2.901.478 olarak tespit edilmiştir. Bu sayı, bir önceki yıl olan 2023'te kaydedilen 3.214.780 kişilik verilere göre yaklaşık %10 oranında bir azalma göstermektedir.

Bu düşüş; gönüllü geri dönüş programlarının uygulanması, Avrupa ülkelerine yönelik ikincil hareketlerin artması, geçici koruma

Grafik 9. GKK Suriyeliler ve Yakalanan Düzensiz Göçmen Sayısı (Milyon, 2014-2024)

Kaynak: T.C. İçişleri Bakanlığı, Göç İdaresi Başkanlığı İstatistikleri

Grafik 10. Yıllara Göre Göçmen Kaçakçılığı (2014-2024)

Kaynak: T.C. İçişleri Bakanlığı, Göç İdaresi Başkanlığı İstatistikleri

kayıtlarının güncellenmesi sonucu bazı kişilerin artık statü dışında kalması, vatandaşlığa geçiş ve diğer yasal statü değişiklikleri gibi çeşitli nedenlerle açıklanabilir.

Geçici koruma statüsü, temel olarak Suriyeliler için tanımlanmış olmakla birlikte, uygulamada statünün kapsamı zaman zaman değişiklik arz etmektedir. Bu statüdeki kişilerin barınma, sağlık, eğitim ve sınırlı ölçüde çalışma gibi sosyal ve ekonomik haklardan faydalanması öngörülmektedir. Ancak pratikte bu hakların eşit ve etkili şekilde kullanımı halen birçok zorlukla karşı karşıyadır. Örneğin, Anayasa'nın 42. maddesi ile güvence altına alınan eğitim hakkının, bazı bölgelerde yerel kapasite yetersizliği nedeniyle fiilen ihlal edildiği durumlar tespit edilmektedir.

Türkiye'nin mevcut kapasitesi ve gayri safi yurt içi hasılası gibi ekonomik göstergeleri göz önünde bulundurulduğunda devletin ve milletin fedakar gayreti dikkat çekicidir. Nitekim Türkiye'deki Suriyelilerin sayısı Arnavutluk, Litvanya, Slovenya gibi ülkelerin her birinin nüfusundan daha fazladır.

2024 yılı verilerine göre Türkiye'de yakalanan düzensiz göçmen sayısı 225.831 olarak kaydedilmiştir. Bu sayı, 2023 yılındaki 254.008 kişi ile karşılaştırıldığında yaklaşık %11 oranında bir düşüşe işaret etmektedir. Bu düşüşün nedenleri arasında, sınır hattında alınan fiziksel ve dijital güvenlik önlemlerinin artırılması, düzensiz göç rotalarının başka ülkelere kayması, bölgesel düzeyde uygulanan geri itme (*pushback*) politikalarının dolaylı etkisi ve bazı düzensiz göçmenlerin göçmen kaçakçılığı ağlarından korunmak amacıyla görünmez hale gelme eğilimleri yer almaktadır. Ancak burada dikkat edilmesi gereken husus, yakalanan göçmen sayısındaki azalmanın, küresel ölçekteki düzensiz göçmen sayısındaki gerçek azalmayı değil, bilhassa

rota değişimleri neticesinde tespit oranlarındaki değişimi ifade etmesidir.

2023 yılında 10.428 olan göçmen kaçakçılığı vakası, 2024'te 13.020'ye yükselmiş, bu da %24'lük bir artış anlamına gelmektedir. Göçmen kaçakçılığı suçu, Türk Ceza Kanunu'nun 79. maddesinde düzenlenmiş olup, 2023 yılında yürürlüğe giren 7. Yargı Paketi ile bu suçun alt sınır cezası 3 yıldan 5 yıla çıkarılmıştır. Bu değişiklik, cezasızlık algısının önüne geçmek ve caydırıcılığı artırmak amacı taşımaktadır.

Ancak uygulamada, kaçakçılık eylemlerine ilişkin kovuşturma ve yargılamalarda örgütlü suç unsurlarının tespitinde yetersizlik yaşandığı, ayrıca mağdur konumundaki göçmenlerin tanık ve delil olarak yeterince korunmadığı eleştirileri yapılmaktadır.

Türkiye'nin göç yönetimi politikaları, uzun yıllardır güvenlik merkezli bir bakış açısıyla yürütülmektedir. Ancak hukukun üstünlüğü ilkesi, yalnızca sınır güvenliği ya da kamu düzeninin sağlanmasını değil, aynı zamanda kişinin maddi ve manevi varlığını geliştirme hakkını (AY m.17) ve hukuki güvenlik ilkesine uygun tutum ve davranışları da zorunlu kılar.

Bu bağlamda, göçmenlere yönelik idari gözetli uygulamaları, geri gönderme merkezlerindeki koşullar, sınır dışı kararlarına karşı etkili başvuru yollarının işletilmesi (AY m.40, AİHS m.13) gibi hususlar halen eleştiri konusu olmaktadır. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin (AİHM) yerleşik içtihatlarına göre sınır dışı süreçlerinde bireysel değerlendirme yapılması ve gönderilen ülkede geri gönderme yasağının (*non-refoulement*) ihlal edilmemesi zorunludur (bkz. *Hirsi Jamaa v. İtalya*, *M.S.S. v. Belçika* ve *Yunanistan* kararları).

2024 yılı itibarıyla Türkiye hem düzenli hem de düzensiz göç bakımından önemli bir

sınav vermeye devam etmektedir. Göç yönetiminde yalnızca sayıların değil, niteliksel ve hukuki boyutların da dikkate alındığı bir insan hakları perspektifi benimsenmelidir. Bu bağlamda, uluslararası koruma altındaki bireylerin temel hak ve özgürlüklerinin

korunması, keyfi uygulamalara karşı etkin hukuk yollarının temini ve hak temelli göç politikalarının geliştirilmesi hem anayasal yükümlülüklerin hem de bu alanda Türkiye'nin uluslararası itibarının gereğidir.

DEĞERLENDİRME VE ÖNERİLER

2024 yılı hem küresel hem de ulusal düzeyde insan hakları söyleminin ağır sınamalardan geçtiği bir yıl olmuştur. Gazze'de yaşanan insani felaket, uluslararası hukukun en temel normlarının dahi askıya alınabileceğini acı biçimde göstermiştir.

Türkiye açısından ise Anayasa Mahkemesi'nin bireysel başvuru pratiğinde istikrar kazanması, AİHM önündeki performansın görece iyileşmesi ve kamu denetçiliği kurumunun şeffaflık katkısı önemli gelişmelerdir. Bununla birlikte, ifade özgürlüğü, toplantı hakkı ve göçmenlerin sosyal haklara erişimi gibi alanlarda yapısal sorunlar devam etmektedir. Bu nedenle, hukukun üstünlüğü ilkesinin yalnızca normatif düzeyde değil, uygulamada da güçlendirilmesi, 2025 yılı için temel bir öncelik olmalıdır.

- **Uyuşmazlık sayısı dikkate alındığında yargı mensubu sayısında iyileştirme yapılması gerekmektedir.** Artan dava yükü ve dosya sayısı mevcut insan kaynağının kapasitesini aşmaktadır. Hakim ve savcı sayısının artırılması, yargı süreçlerinin hızlanmasına ve kararların daha sağlıklı bir şekilde alınmasına katkı sağlayacaktır.
- **Geri gönderme merkezlerindeki uygulamalara daha hassas yaklaşılmalıdır.** Merkezlerdeki koşullar ve idari gözetli süreçleri ciddi mağduriyetler yaratabilmektedir. Etkili başvuru yollarının işletilmesi ve uluslararası standartlara uyum hem anayasal yükümlülüklerin hem de Türkiye'nin uluslararası itibarının gereğidir.
- **İfade özgürlüğü ve toplantı hakkı daha etkin güvence altına alınmalıdır.** Bu alanlarda yaşanan sınırlamalar, demokratik hukuk devleti ilkesini zayıflatmaktadır. Barışçıl gösterilerin kolaylaştırılması ve ifade özgürlüğünün geniş yorumlanması, toplumsal meşruiyeti güçlendirecektir.
- **Göçmenlerin eğitim ve sağlık gibi temel haklara erişimi iyileştirilmelidir.** Geçici koruma statüsündeki bireylerin haklardan eşit şekilde yararlanması, yerel kapasite sorunları nedeniyle aksayabilmektedir. Bu alanda kapsayıcı politikalar hem toplumsal uyumu hem de anayasal güvenceleri pekiştirecektir.
- **Kamu Denetçiliği Kurumu başvurularında rehberlik ve bilgilendirme mekanizmaları artırılmalıdır.** Yüksek oranlı "incelenemezlik" kararları, başvuru sürecinde vatandaşın yönlendirilmeye ihtiyacı olduğunu göstermektedir. Daha etkin rehberlik, hak arama yollarının işlerliğini güçlendirecektir.

Ceza Yargısı

Ali Emrah Bozbayındır

Prof. Dr., Boğaziçi Üniversitesi, Hukuk Fakültesi

Tahsin Furkan Çiçek

Dr. Öğr. Üyesi, İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi, Hukuk Fakültesi

Giriş

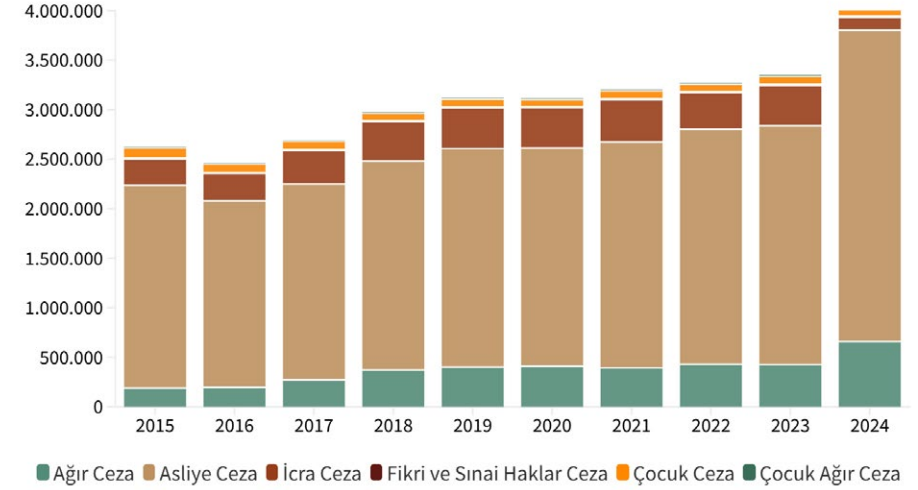
1 Haziran 2005 tarihinde Türk Ceza Kanunu'nun, Ceza Muhakemesi Kanunu'nun ve İnfaz Kanunu'nun yürürlüğe girmesiyle birlikte, Türk ceza adaleti mevzuatının Cumhuriyet dönemindeki ikinci en kapsamlı kodifikasyonu gerçekleştirilmiştir. Elbette sistemin azalarını teşkil eden kanunların müstakilen normatif bir zaviyeden değerlendirilmesinin yanında, istatistikler ışığında da mevcut meselelerin değerlendirilmesi mümkündür. Bu bölüm yazısı 2024 yılı verilerinin değerlendirilmesini ihtiva etmektedir. Bu sayede, konuya ilişkin genel resmin ilgililere arz edilmesi amaçlanmaktadır. Aşağıda, 2024 yılı adalet istatistikleri, geçmiş yıllarla mukayese edilerek ceza adalet sisteminde problemli gördüğümüz noktalara yer verilecek ve aksaklıkların giderilmesine yönelik çözüm önerileri sunulacaktır. Bu çerçevede ceza adalet sistemimizin yapı taşlarından olan adli yargı; ilk derece ceza mahkemeleri, Cumhuriyet başsavcılıkları, bölge adliye mahkemeleri ceza daireleri, ceza infaz kurumları, Adli Tıp Kurumu ve suça sürüklenen çocuklar müstakil olarak ele alınacaktır.

Ceza Mahkemeleri

Günümüzde ceza adalet sisteminde ortaya çıkan birçok problemin başında, mahkemelerin iş yükünün oldukça fazla olması ve bunun doğal neticesi olarak da uzun yargılama süreleri gelmektedir. Birçok ülke, ceza adalet sistemlerinde ortaya çıkan iş yükünün azaltılması maksadıyla, muhakemeyi basitleştiren ve hızlandıran klasik duruşmalı yargılamaya

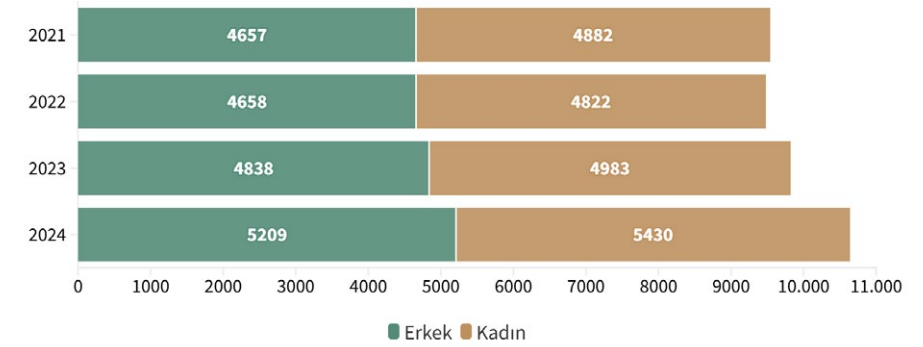
alternatif usullerin benimsenmesi yolunda çalışmalar yapmıştır. Bu kapsamda, ülkemizde de yeni ceza adalet sistemimizi teşkil eden temel kanunların (TCK, CMK, CGTİK) 01.06.2005 tarihi itibarıyla yürürlüğe girmesiyle birlikte, klasik duruşmalı yargılamaya alternatif usuller olarak uzlaştırma ve kamu davasının açılmasının ertelenmesi kurumları ihdas edilmiştir. Ayrıca daha evvel mevcut olan önödeme kurumunun tatbik kapsamı ise genişletilmiştir. Söz konusu kurumların mevcudiyeti, iş yükü bakımından kanun koyucunun arzu ettiği sonuçlara ulaşamamış olacak ki 17.10.2019 tarihinde 7188 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu ve Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanunla birlikte, ceza muhakemesi sistemimize seri muhakeme ve basit yargılama usulleri dahil edilmiştir. Dünyanın birçok ülkesinde olduğu gibi, ülkemizde de yargının iş yükünün azaltılması ve usul ekonomisi mülahazalarıyla bu tür kurumlara başvurulduğu görülmektedir. Örneğin gerek seri muhakeme usulünün gerekse basit yargılama usulünün tatbik edildiği suçlar, asliye ceza mahkemesinin görev alanına girmekte; zikredilen usullerin tatbik edilmesinin ceza yargısının iş yükünü azaltabileceği değerlendirilmektedir.

Ülkemiz genelindeki asliye ceza mahkemelerindeki 2015 ila 2024 yılları arasındaki dosya sayısı incelendiğinde, söz konusu mahkemelerde ağır ceza mahkemesine nazaran ciddi bir yığılmanın olduğu söylenebilir. Bu durum ortaya çıkmasında, ağır ceza mahkemelerinin ve özel kanunlarla kurulan mahkemelerin yetkisi dışında kalan tüm dosyaların asliye

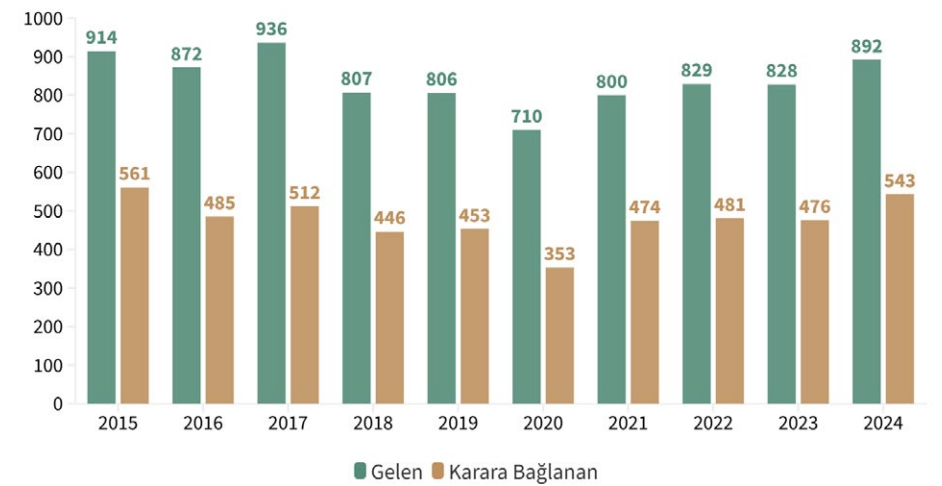
Grafik 11. Ceza Mahkemeleri Mahkeme Türüne Göre Dosya Sayısı (2015-2024)

Kaynak: T.C. Adalet Bakanlığı, Adalet İstatistikleri

Grafik 12. Adli Yargı İlk Derece Mahkemelerinde Hakim Sayısı (2021-2024)

Kaynak: T.C. Adalet Bakanlığı, Adalet İstatistikleri

Grafik 13. Adli Yargı İlk Derece Mahkemeleri Hakim Başına Düşen Dosya Sayısı (2015-2024)

Kaynak: T.C. Adalet Bakanlığı, Adalet İstatistikleri

ceza mahkemelerince görülmesi etkili olmuştur. Nitekim 2024 yılında asliye ceza mahkemelerindeki dosya sayısı 3.141.753 iken, ağır ceza mahkemelerinde ise bu sayı 550.481'dir.

Ayrıca tüm ceza mahkemelerine (ağır ceza, asliye ceza, çocuk ağır ceza, çocuk ceza, icra ceza, fıkri ve sınai haklar ceza) gelen dosya sayılarına bakıldığında, ciddi miktarda dosyanın mahkemeler tarafından karara bağlanmaksızın gelecek yıla devredildiği görülmektedir. Örneğin 2015 yılında ceza mahkemeleri 1.624.560 dosyayı karara bağlamış ancak 995.091 dosya ise 2016 yılına devredilmiştir. Buna mukabil 2024 yılında ise 2.370.913 dosya karara bağlanmakla birlikte 1.548.772 dosya 2025 yılına devredilmiştir. Dolayısıyla ceza mahkemelerinden çıkan dosyaların, gelen dosyalara oranı yaklaşık olarak %60 seyrindedir. Bu verilerden hareketle, dava dosyaları bakımından yıllık karar oranının düşük olması doğal olarak muhakemenin uzamasına ve iş yükünün artmasına sebep olmaktadır.

Mevcut durumun ortaya çıkmasında birçok sebep bulunmakla birlikte hakim sayısının yetersizliği önemli bir etmendir. Örneğin 2024 yılında adli yargıdaki toplam hakim sayısı 10.413 olup hakim başına düşen dosya sayısı ise 892 olmuştur (Adalet İstatistikleri 2024, s. 10, 59). Dolayısıyla hakim başına düşen dosya sayısı genel itibarıyla yüksek gözükmemektedir. Ayrıca ceza mahkemelerine gelen dosya sayıları hemen hemen her sene artmaktadır. Bu bağlamda 2015 yılında ceza mahkemelerindeki toplam dosya sayısı 2.619.651 iken, bu sayı 2024 yılında 3.919.685'e yükselmiştir. Bu bakımdan asliye ceza mahkemelerindeki dosya sayısının azaltılmasında, klasik duruşmalı yargılamaya alternatif usullerin tatbik kapsamının genişletilmesi etkili olabilecektir.

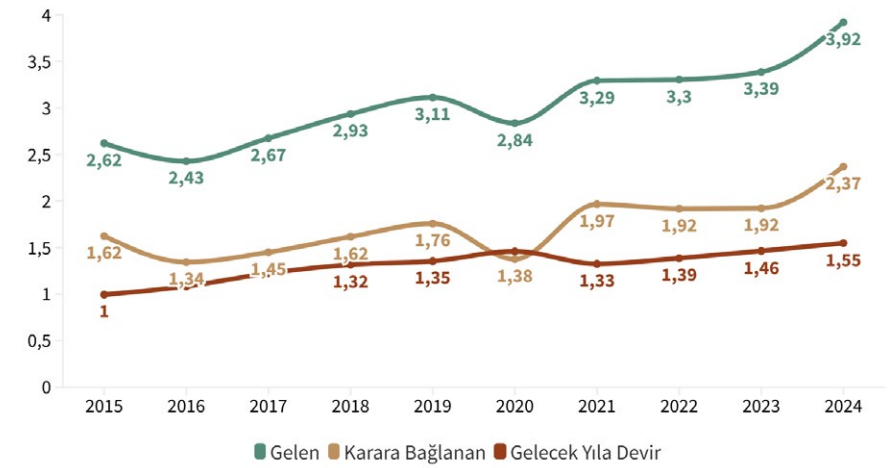
Suç türlerine göre ceza mahkemelerinin önüne gelen dosya sayıları incelendiğinde ise en çok işlenen suçların sırasıyla malvarlığına karşı suçlar, vücut dokunulmazlığına karşı suçlar ve hürriyete karşı suçlardan oluştuğu görülmektedir. Nitekim 2024 yılında işlenen suçların 848.193'ünü malvarlığına karşı; 748.260'ını vücut dokunulmazlığına karşı ve 538.356'sını ise hürriyete karşı suçlar teşkil etmiştir.

Cumhuriyet Başsavcılıkları

Ceza muhakemesi hukukumuzda, Cumhuriyet savcısının adli ve idari birçok görevi bulunmakla birlikte, adli açıdan en mühim görevi; ihbar veya başka bir şekilde bir suçun işlendiği izlenimini veren bir hâli öğrenir öğrenmez, kamu davası açmaya yer olup olmadığına karar vermek üzere derhal işin gerçeğini araştırmaya başlamaktır (CMK m. 160 f. 1). Cumhuriyet savcısı, maddi gerçeğin araştırılması ve adil bir yargılamanın yapılabilmesi için, emrinde görev alan adli kolluk görevlileri vasıtasıyla şüphelinin lehine ve aleyhine olan delilleri toplayarak muhafaza altına almakla ve şüphelinin haklarını korumakla yükümlüdür (CMK m. 160 f. 2).

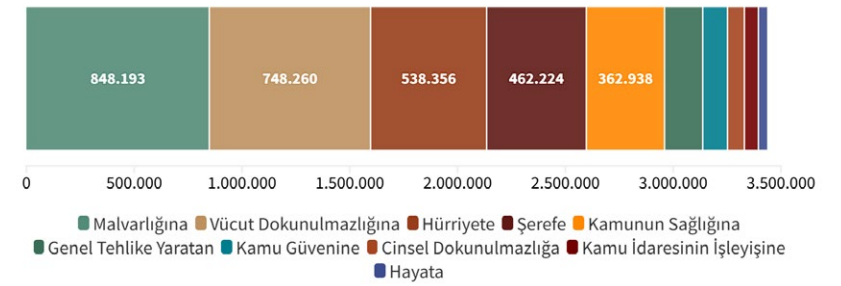
Savcının başrolde olduğu soruşturma aşamasının ne kadar sürmesi gerektiğine ilişkin CMK'da açık bir zaman sınırı bulunmamaktadır. Bu bakımdan delillerin elde edilmesine yönelik araştırmaların yapıldığı soruşturma aşamasında, dosyanın karmaşıklığı, suçun hukuki niteliği ve şüpheli sayısı gibi kıstaslar soruşturmanın uzunluğunda etkili olmaktadır.

Türk ceza muhakemesinde kural olarak delillerin toplandığı aşama soruşturma aşamasıdır. Diğer bir deyişle kanun koyucu kovuşturma aşamasında, soruşturma aşamasında toplanan delillerin tartışılması ve değerlendirilmesini ihtiva eden bir sistem inşa etmiştir. Bu minvalde CMK m. 190 hükmünde kovuşturma

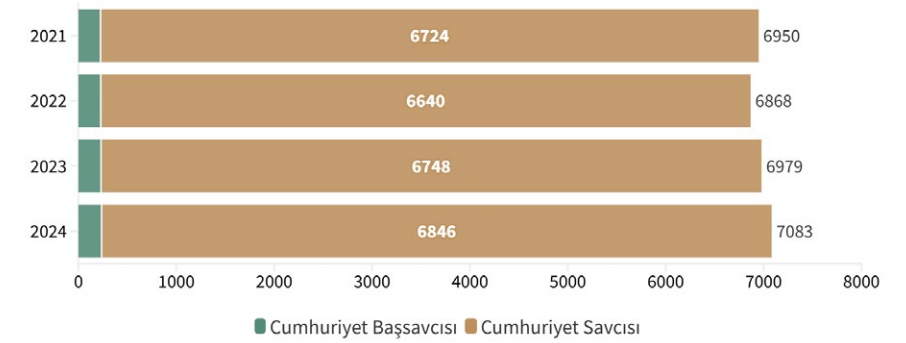
Grafik 14. Ceza Mahkemeleri İş Durumu (Milyon, 2015-2024)

Kaynak: T.C. Adalet Bakanlığı, Adalet İstatistikleri

Grafik 15. Suç Türlerine Göre TCK Uyarınca Ceza Mahkemelerinde Gelen Dosya Sayıları (2024, İlk 10 Suç)

Kaynak: T.C. Adalet Bakanlığı, Adalet İstatistikleri

Grafik 16. Adli Yargı Savcı Sayısı (2021-2024)

Kaynak: T.C. Adalet Bakanlığı, Adalet İstatistikleri

aşamasında tek duruşma prensibi, yani zorunlu haller dışında duruşmaya ara verilmeksizin duruşmanın devam ettirilerek hüküm verilmesi gerektiği açıkça düzenlenmiştir (CMK m. 190). Ancak uygulamada ceza davalarının büyük çoğunlukla tek duruşmada bitirilmesi mümkün olmamakta ve bu durum muhakemenin uzun yıllar sürmesine sebep olmaktadır. Dolayısıyla savcılık aşamasında delillerin tam manasıyla toplanması (tanık dinlenmesi, bilirkişi raporunun hazırlanması vb.) kovuşturma aşamasının kısa sürede sona ermesini sağlayacaktır. Buna mukabil uygulamada soruşturma aşamasında bilhassa dosya yeterince olgunlaşmadan tutuklama tedbirine başvurulması ve iddianamenin uzun süreler boyunca hazırlanamaması halinde tutuklamanın deyim yerindeyse peşin bir cezalandırma aracına dönüşmesi önemli bir sorun olarak ortaya çıkmaktadır. Bu neviden vakalarda tutuklamanın menfi neticelerinden kaçınmak için tutuklamaya alternatif bir koruma tedbiri olan adli kontrol tedbirine başvurulması faydalı olacaktır.

İstatistikler incelendiğinde adli yargıdaki ilk derece ceza mahkemelerindeki toplam savcı sayısı 7.083 iken; savcı başına düşen dosya sayısı ise 1.703'tür. Savcılarının elindeki dosyayı bitirme sürelerine bakıldığında ise 2015 yılında bu süre 109 gün iken, 2024 yılında 154 güne çıkmıştır.

Buna ek olarak savcılarının yıl içinde ele alamadıkları birçok dosya da bir sonraki yıla devredilmektedir. İstatistiklere bakıldığında 2024 yılında Cumhuriyet başsavcılıklarına 11.661.519 dosyanın geldiği, bunların 5.576.276 adedinin karara bağlandığı, 6.085.243 adedinin ise gelecek yıla devredildiği görülmektedir.

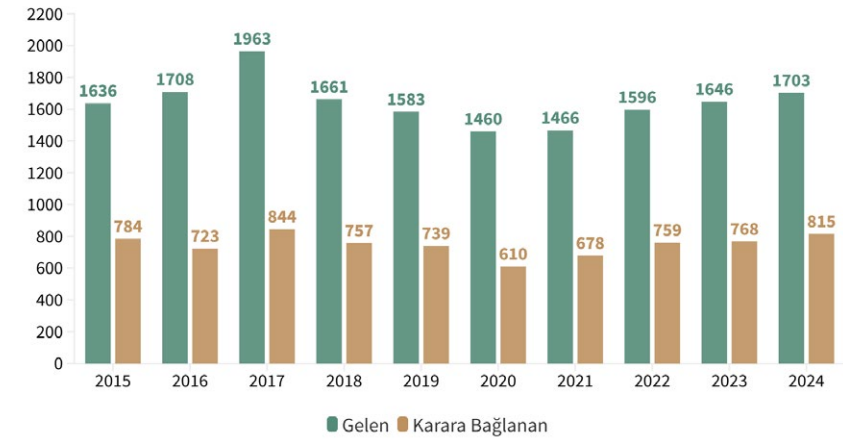
Savcılıklar tarafından 2024 yılında dosyaların %47,8'inin kovuşturmaya yer olmadığı kararıyla sonuçlandığı, %37,3'ü hakkında ise kamu

davası açıldığı belirtilmektedir. Her ne kadar kovuşturmaya yer olmadığı kararının hangi sebeple verildiği istatistiklerden anlaşılmassa da uygulamada gözlemleyebildiğimiz kadarıyla kovuşturmaya yer olmadığı kararının çoğunlukla yeterli şüphe oluşturacak delil elde edilememesi sebebiyle verildiği görülmektedir.

Bölge Adliye Mahkemeleri Ceza Daireleri

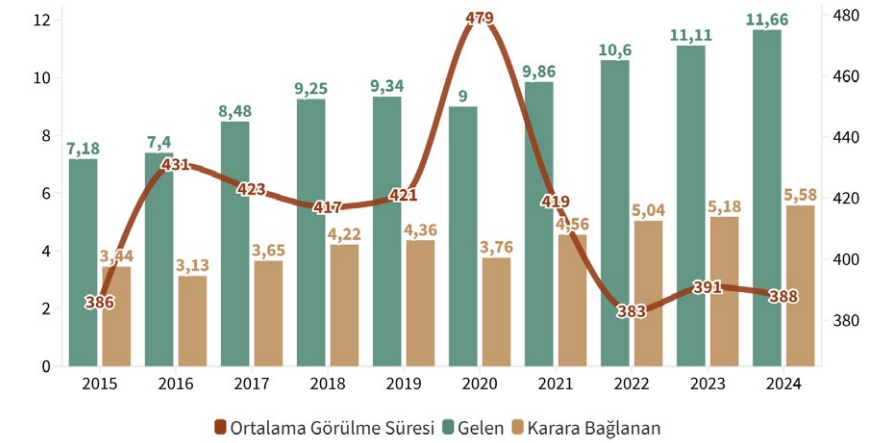
Bölge adliye mahkemelerinde gerçekleşen istinaf yargılamasında, dava maddi ve hukuki mesele yönünden incelenmekte ve böylece, dosya ilk derece mahkemesine yeniden gönderilmeksizin, makul sürede, duruşma açmak suretiyle ikinci derece yargılama yapılması amaçlanmaktadır. Keza bölge adliye mahkemesi tarafından verilen bazı kararların Yargıtay'a gönderilmeksizin kesinleşmesi Yargıtay'ın iş yükü bakımından da bir azalmaya yol açmaktadır.

2016 yılının temmuz ayında faaliyete geçen bölge adliye mahkemelerindeki 2016 ila 2024 yılları arasındaki dosya sayısı incelendiğinde, zikredilen mahkemelerde ciddi bir dosya yükünün varlığından söz edilebilir. Gerçekten 2016 yılından itibaren bölge adliye mahkemeleri ceza dairelerindeki dosya sayılarının sürekli artış gösterdiği görülmektedir. Örneğin 2016 yılında bölge adliye ceza mahkemeleri 25.745 dosyayı karara bağlamış ve 5.846 dosya ise 2017 yılına devredilmiştir. Buna mukabil, 2024 yılında ise 657.066 dosya karara bağlanmakla birlikte 488.183 dosya 2025 yılına devredilmiştir. Bununla birlikte zikredilen mahkemelerde dosya görülme gün sayısının da yüksek olduğu söylenebilir. Örneğin dosya görülme gün sayısı 2022 yılında 215, 2023 yılında 228 ve 2024 yılında ise 226 gün olarak gerçekleşmiştir. Gerek dosya sayısının her yıl artış göstermesi gerekse dosya görülme gün

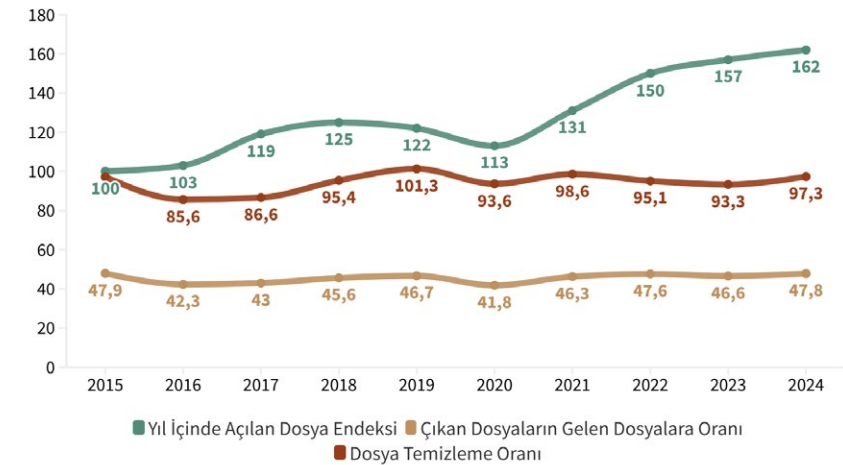
Grafik 17. Adli Yargı Savcı Başına Düşen Dosya Sayısı (2015-2024)

Kaynak: T.C. Adalet Bakanlığı, Adalet İstatistikleri

Grafik 18. Cumhuriyet Başsavcılıkları Dosya Görünümü (Gün, Milyon; 2015-2024)

Kaynak: T.C. Adalet Bakanlığı, Adalet İstatistikleri

Grafik 19. Cumhuriyet Başsavcılıkları İş Durumu (2015-2024)

Kaynak: T.C. Adalet Bakanlığı, Adalet İstatistikleri

sayısının yüksek olması bölge adliye mahkemelerinin ihdasıyla beklenen amaçların tam manasıyla gerçekleşmesine mâni olmaktadır. Bu bakımdan İstanbul, Ankara ve İzmir gibi nüfusu diğer şehirlere göre fazla olan şehirlerdeki bölge adliye mahkemeleri ceza dairelerinin sayısının artırılması değerlendirilebilir.

Ceza İnfaz Kurumları

Ülkemiz ceza adalet sisteminin temel sorunlarının başında hiç şüphesiz infaz kurumlarındaki hükümlü ve tutuklu sayılarındaki artış gelmektedir. İstatistiklere bakıldığında 31 Aralık 2024 tarihi itibarıyla ceza infaz kurumlarında toplam 383.663 kişi bulunmakta, bunların 328.439'si hükümlü, 55.224'ü ise tutuklu kişilerden oluşmaktadır. Ceza infaz kurumundaki yatak sayısı ise 301.397'dir. Diğer bir deyişle Türkiye'de cezaevleri, kapasitesinin üzerinde bir doluluğa sahiptir. 2016-2024 yıllarındaki infaz kurumunda kalan nüfusa bakıldığında, her yıl sürekli bir artışın olduğu görülmektedir. Bu noktada, cezaevi nüfusu genel olarak birçok ülkede mevcut cezaevi kapasitesinin üzerinde olsa da ülkemizdeki durum, OECD ülkeleri arasında en yüksek cezaevi nüfuslarından birine sahip olduğumuzu ortaya koymaktadır. Nitekim World Prison Brief (WPB)'in 2024 yılı verilerine göre Türkiye, Avrupa Konseyi ülkeleri içinde 100 bin kişi başına düşen 488 kişilik hükümlü ve tutuklu

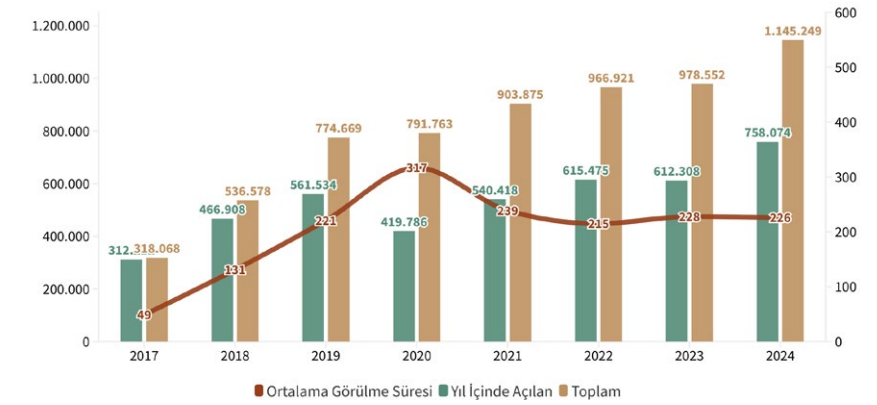
sayısıyla en yüksek cezaevi nüfus oranına sahip ülke olmuştur. Sorunun çözümü bakımından cezaevi nüfusunun azaltılmasına yönelik kriminoloji tabiriyle ön kapı (*front door*) ve arka kapı (*back door*) uygulamalarının geliştirilmesi, mevcut kurumların gözden geçirilmesi yerinde olacaktır. Bu hususta hedef, hapishanenin kesinliğinden cezanın kesinliğine geçişi sağlamak, toplumda infial uyandıran suç tipleriyle diğer adi suçlar arasında bir ayırım yapmak ve elbette ceza adaleti sistemi dışında suçluluğa sebebiyet veren sosyal ve iktisadi şartların gözden geçirilmesini zorunlu kılmaktır. Bu noktada, Türk Ceza Kanunu'nda suçların karşılığı olarak öngörülen soyut cezaların yüksekliğinin de etkili olduğu hususu vurgulanmalıdır.

Ayrıca hükümlülerin, cezalarının belli bir kısmını infaz kurumlarında çektikten sonra, birtakım şartların gerçekleşmesi halinde kalan cezalarının bazı yükümlülükler öngörülme suretiyle toplum içerisinde tamamlanmasını ihtiva eden koşullu salıverilme de çok önemli bir infaz kurumu olarak karşımıza çıkmaktadır. 01.06.2005 tarihinde yürürlüğe giren İnfaz Kanunu'nda koşullu salıverilme süresi adli suçlarda 2/3 olarak düzenlenmişti. Ancak kanun koyucu, 15.04.2020 tarihinde yürürlüğe giren 7242 sayılı Kanunla bu oranı, kanunda sayılan katalog suçlar hariç olmak üzere 1/2 şeklinde düzenlemek suretiyle

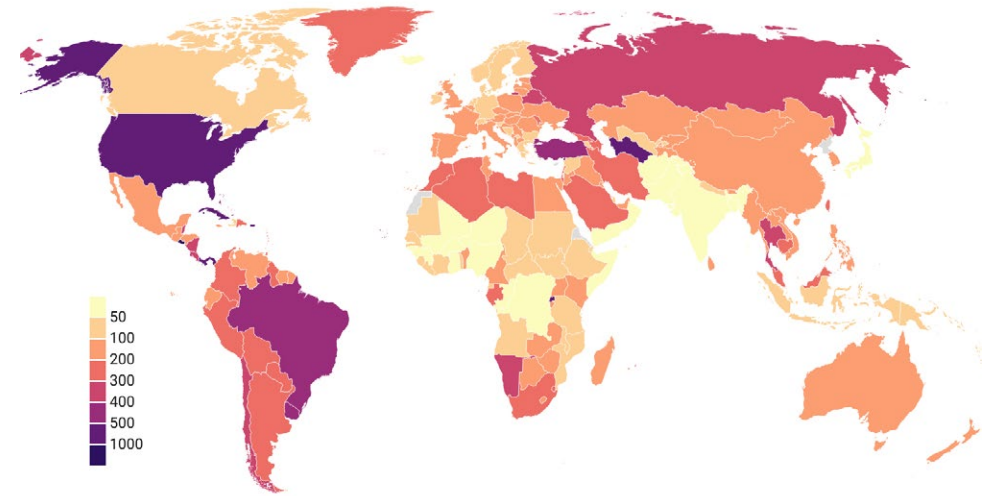
Grafik 20. Cumhuriyet Başsavcılıklarında Soruşturma Evresinde Şüphelilerin Suçları Hakkında Verilen Kararlar (% , 2024)

Kaynak: T.C. Adalet Bakanlığı, Adalet İstatistikleri

Grafik 21. Bölge Adliye Mahkemeleri Ceza Daireleri Dosya Görünümü (2017-2024)

Kaynak: T.C. Adalet Bakanlığı, Adalet İstatistikleri

Harita 1. Dünyada Yüz Bin Kişi Başına Düşen Ceza İnfaz Kurumundaki Hükümlü Sayısı (2024)

Kaynak: World Prison Brief, 2025

BİLGİ KUTUSU**Suça Sürüklenen Çocuk**

Kanunlarda suç olarak tanımlanan bir fiili işlediği iddiası ile hakkında soruşturma veya kovuşturma yapılan ya da işlediği fiilden dolayı hakkında güvenlik tedbirine karar verilen çocuk.

hükümlülerin infaz kurumlarındaki geçirecekleri süreyi önemli oranda azaltmıştır.

Bu bağlamda, 31 Aralık 2024 tarihi itibarıyla infaz kurumunda bulunan hükümlülerin hangi suçları işlediğine bakıldığında ise en başta hırsızlık suçunun (334.041) olduğu görülmektedir. Bunu konut dokunulmazlığını ihlal (117.574), kullanmak için uyuşturucu madde satın alma veya bulundurma (97.794) ve kasten yaralama (92.954) suçları takip etmektedir. Bilhassa kullanmak için uyuşturucu madde satın alma veya bulundurma suçunun ilk üç suç arasında yer alması dikkat çekicidir. Bu durumun ortaya çıkmasında daha önceki yıllarda uyuşturucu suçları bakımından transit ülke niteliğinde olan ülkemizin artık hedef ülke haline gelmeye başlamasının önemli bir etkisi olduğu söylenebilir.

Adli Tıp Kurumu

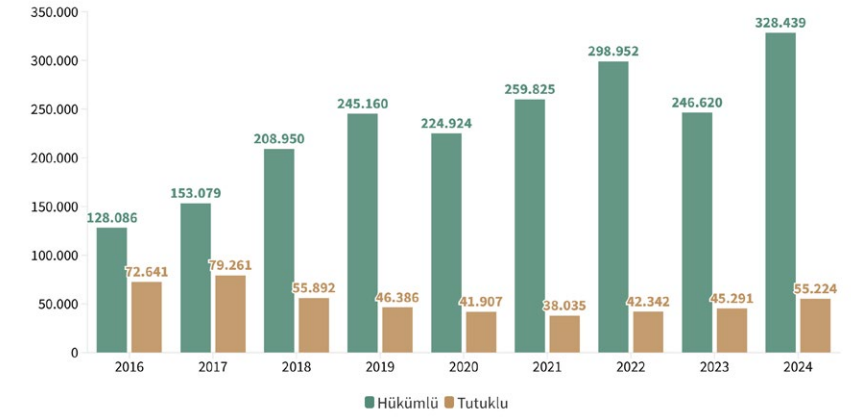
Adli konularda bilirkişilik yapması amacıyla kurulan Adli Tıp Kurumu, Adalet Bakanlığı bünyesinde hizmet vermektedir. Adli Tıp Kurumu bilhassa mahkeme ve savcılara adli tıpla ilgili konularda bilimsel ve teknik tavsiyelerde bulunmak suretiyle resmi bilirkişilik yapmaktadır. Uygulayıcıların çoğunlukla adli tıp uzmanlarının görüşleri doğrultusunda karar vermeleri, adli tıp kurumunun ceza adaletinin sağlanması bakımından önemli bir kurum olduğunu ortaya koymaktadır.

Adli tıp kurumundaki dosya sayısı 2022 yılında 1.266.587, 2023 yılında 1.082.118, 2024 yılında ise 1.209.407'dir (Adalet İstatistikleri 2024, s. 56). İstatistikler incelendiğinde adli tıp kurumundaki dosya sayılarının yüksek olduğu görülmektedir. Kurumdaki toplam çalışan sayısı 2024 yılı itibarıyla 3.026'dır (Adalet İstatistikleri 2024, s. 57). Zikrettiğimiz sayıların, dosya sayısına nazaran yeterli olmadığı açıktır. Adli tıp raporunun hazırlanmasındaki gecikmeler doğal olarak muhakemenin uzamasına sebep olmaktadır. Bu sebeple adli tıp kurumundaki personel sayısının artırılması önem arz etmektedir. Son olarak hakimlerin hukuki bilgi gerektiren konularda adli tıp kurumuna başvurmayarak iş yükünü artırması gerekmektedir.

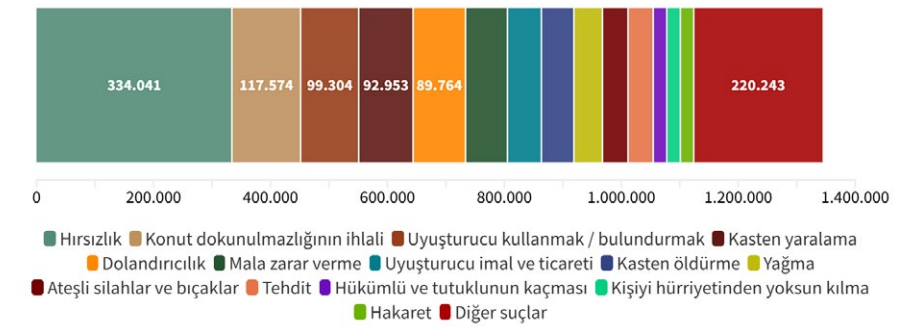
Suça Sürüklenen Çocuklar

Suça sürüklenen çocuklar için ceza hukuku sistemleri, çocukların tekrardan suç yoluna girmemeleri ve ıslah olmaları amacıyla çeşitli düzenlemeler öngörmüştür. Bu düzenlemelerde çocuklar, ceza hukuku sisteminde yetişkinlerden ayrı ele alınarak farklı hükümlere tabi kılınmıştır. Bunun ortaya çıkmasında çocukların, sosyal, ekonomik, fiziki ve zihni özellikleri göz önüne alındığında çocukluk çağının kendine has hususiyetlerinin olması etkili olmuştur.

Türk ceza adalet sisteminde "suça sürüklenen çocuk" tabirinden ne anlaşılması gerektiğine ilişkin Çocuk Koruma Kanunu'ndaki (ÇKK) ilgili hükümler yol gösterici niteliktedir. Suça sürüklenen çocuk, "Kanunlarda suç olarak tanımlanan bir fiili işlediği iddiası ile hakkında soruşturma veya kovuşturma yapılan ya da işlediği fiilden dolayı hakkında güvenlik tedbirine karar verilen çocuk" şeklinde tanımlanmıştır.

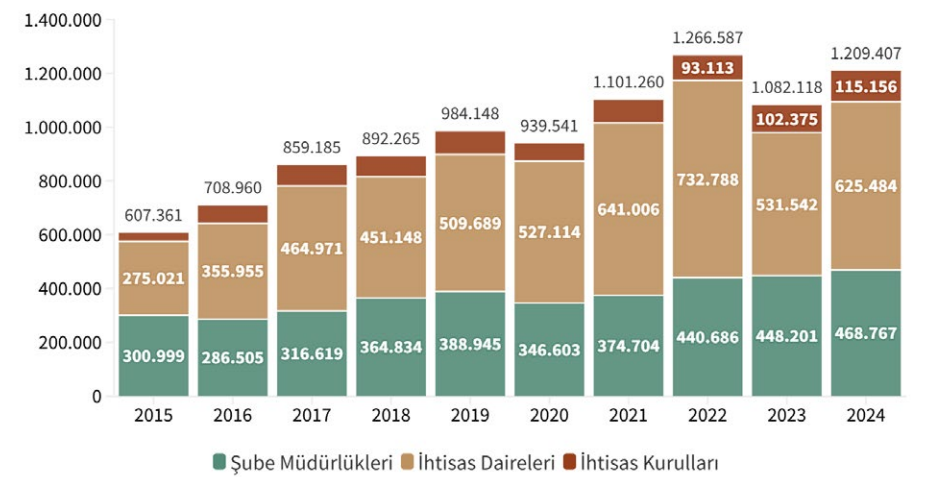
Grafik 22. Ceza İnfaz Kurumlarında Bulunan Tutuklu ve Hükümlü Sayısı (2016-2024)

Kaynak: Ceza İnfaz Kurumu İstatistikleri, 2024

Grafik 23. Cezaevlerindeki Hükümlülerin Suç Kaydı Dağılımı (2024)

Kaynak: Ceza İnfaz Kurumu İstatistikleri, 2024

Not: 31 Aralık 2024 tarihi itibarıyla ceza infaz kurumlarında bulunan 328.439 hükümlüye ilişkin 1.358.164 suç kaydını göstermektedir.

Grafik 24. Adli Tıp Kurumu Dosya Sayısı

Kaynak: T.C. Adalet Bakanlığı, Adalet İstatistikleri

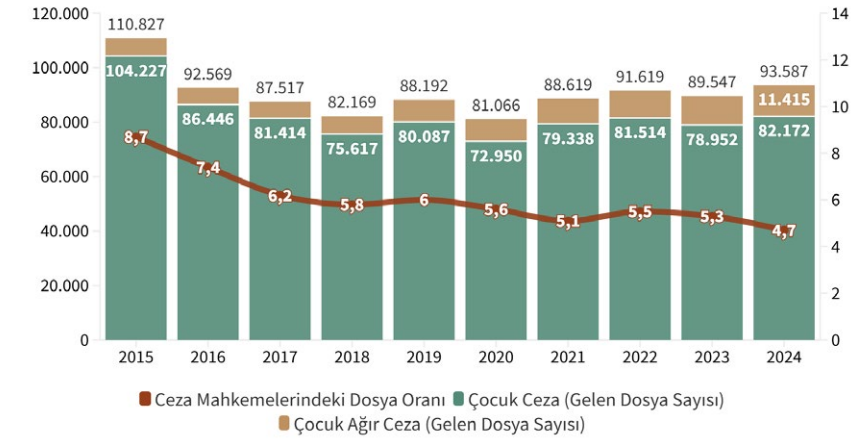
Türk ceza mevzuatında suça sürüklenen çocuklar bakımından yaş sınırı 18 olarak düzenlenmiştir. Zira TCK'nin 6/1-b hükmünde "çocuk deyiminden; henüz onsekiz yaşını doldurmamış kişi anlaşılır" denilmektedir. Yine ÇKK m. 3/1-a'da benzer bir tanıma yer verilmektedir: "çocuk: daha erken yaşta ergin olsa bile, onsekiz yaşını doldurmamış kişiyi ifade eder". Diğer bir deyişle çocukluk dönemi, kişinin on sekiz yaşını bitirmesiyle sona ermektedir.

TCK'da suça sürüklenen çocukların cezai sorumluluğu üç döneme ayrılmak suretiyle ele alınmaktadır: 0-12, 12-15 ve 15-18.

0-12 yaş grubunda yer alan çocukların TCK'ya göre ceza sorumluluğu yoktur. Bu çocukların ceza sorumluluğu bulunmasa da mahkeme çocuklara özgü güvenlik tedbirlerine hükmedebilir (TCK m. 31/1). TCK'da yaş küçüklüğünün ikinci dönemi ise 12-15 yaş arasında bulunan çocuklardan oluşmaktadır. Zikredilen grupta yer alan çocuklar hakkında adli tip raporu ile sosyal inceleme raporu olmak üzere iki rapor alınması gerekmektedir. Adli tip ve sosyal inceleme raporları dikkate alındığında mahkeme, suça sürüklenen çocuğun kendisine isnat edilen suçu işlediğine yönelik kusur yeteneğini haiz olduğu kanaatindeyse söz konusu çocuklar hakkında ceza yaptırımını tatbik edebilecektir. Ancak verilecek cezada mahkemenin indirim yapması mecburidir. Buna karşılık mahkeme, suça sürüklenen çocuğun kusur yeteneğini haiz olmadığı kanaatindeyse çocukların ceza sorumluluğu bulunmayacaktır. Ancak bu yaş grubunda bulunan çocuklar hakkında mahkeme, çocuklara özgü güvenlik tedbirlerini tatbik etmek zorundadır (TCK m. 31/2). Son olarak 15-18 yaş grubunda bulunan çocukların ise ceza sorumluluğu tam kabul edilmektedir. Ancak cezalarında belirli bir oranda indirim yapılmaktadır (TCK m. 31/3).

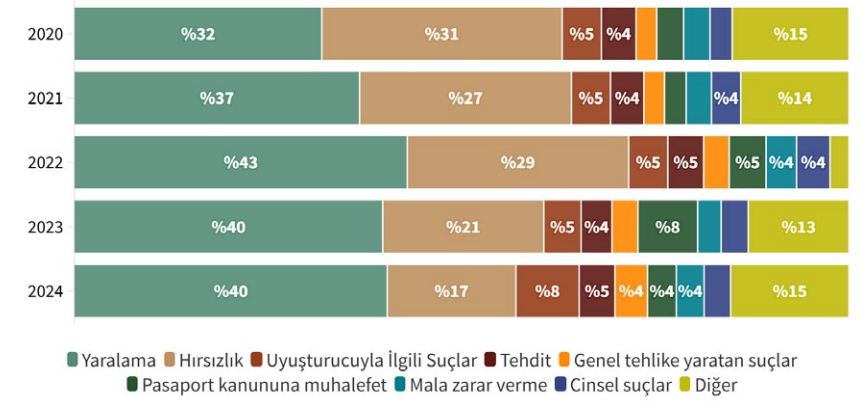
Son zamanlarda kamuoyuna yansıyan, fail ve mağdurun çocuk olduğu bazı vakalar toplumda infial yaratmış ve bunun neticesinde suça sürüklenen çocuklara verilecek cezalarda yapılan indirim tartışmalı hale gelmiştir. Bu noktadaki münakaşaların merkezinde özellikle 15-18 yaş grubunda bulunan çocuklar yer almaktadır. Kanun koyucu söz konusu çocukların topluma yeniden kazandırılması mülahazasıyla haklarında yetişkinlere nazaran daha az ceza verilmesini öngören bir sistem kurmuştur. Günümüzde suç örgütlerinin bilhassa bu yaş grubundaki çocukları suçların işlenmesinde sıklıkla kullanılır hale gelmesi nedeniyle, bu husustaki düzenlemelerin yerindeliği tartışmalı hale gelmiştir. Bu noktada 15-18 yaş grubunda bulunan çocukların işlediği suçlar bakımından verilecek cezalarda zorunlu indirimin kaldırılması ve indirimin uygulanmasını mahkemenin takdir yetkisine bırakılması veya bunun en azından belli katalog suçlar bakımından söz konusu olması önerileri gündemdedir.

Ceza yargılaması bağlamında ise çocukların işlediği suçları yargılama makamı çocuk mahkemeleri ile çocuk ağır ceza mahkemeleridir. Çocuk mahkemesi, asliye ceza mahkemesinin görev alanına giren suçlar bakımından suça sürüklenen çocuklar hakkındaki davalara bakarken; çocuk ağır ceza mahkemesi ise çocuklar tarafından işlenen ve ağır ceza mahkemesinin görev alanındaki suçlarla ilgili davalara bakmaktadır. 2015-2024 yılları arasında mahkeme türlerine göre dosya sayıları incelendiğinde çocuk ceza mahkemelerindeki dosya sayısının çocuk ağır ceza mahkemelerine nazaran oldukça fazla olduğu görülmektedir. Bu durumun ortaya çıkmasında çocuk mahkemelerinin yargılamakla görevli olduğu suç kapsamının çok daha fazla olması etkili olmaktadır.

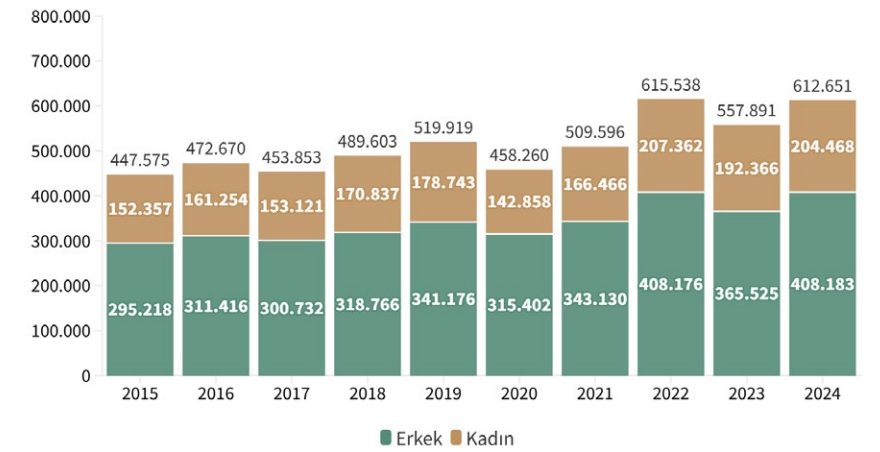
Grafik 25. Ceza Mahkemelerinde Suça Sürüklenen Çocuk Dava Sayısı ve Oranı (2015-2024)

Kaynak: T.C. Adalet Bakanlığı, Adalet İstatistikleri

Grafik 26. Suça Sürüklenen Çocuklara İsnat Edilen Suç Türü Dağılımı (2020-2024)

Kaynak: TÜİK, Güvenlik Birimine Gelen veya Getirilen Çocuk İstatistikleri

Grafik 27. Cinsiyete Göre Güvenlik Birimine Gelen veya Getirilen Çocukların Karıştığı Olay Sayısı (2015-2024)

Kaynak: TÜİK, Güvenlik Birimine Gelen veya Getirilen Çocuk İstatistikleri

Buna ek olarak ceza mahkemelerinde suça sürüklenen çocuklar hakkında yıl içinde gelen dosya oranı dikkat çekmektedir. Nitekim istatistikler incelendiğinde 2015-2024 yılları arasındaki dosya oranı bakımından genel bir düşüşün olduğu göze çarpmaktadır.

İsnat edilen suç türlerine göre güvenlik birimine gelen veya getirilen çocukların karıştığı olay sayısına ilişkin grafikler incelendiğinde ise önemli sonuçlara ulaşılmaktadır. Evvela TÜİK'in 2021-2024 yılları arasındaki verileri dikkate alındığında en çok işlenen suçun yaralama olduğu görülmektedir. İkinci olarak ise hırsızlık suçu en fazla işlenen suç türü olmuştur. Söz konusu yaralama suçunun zirvede yer almasında pek çok sebep bulunmakla birlikte konunun uzmanları temelde bazı faktörlerin çocukların suç işlemesinde etkili olduğunu vurgulamaktadır. Bu noktada özellikle aile içi şiddet, sosyoekonomik koşullar, eğitim sistemi ve kültürel değerlerin daha fazla etkisinin olduğu ifade edilmektedir. Buna ek olarak bilhassa son yıllarda çocuklar arasında sosyal medyanın etkili bir şekilde kullanılmasının da zikredilen suçların işlenmesinde önemli bir rol oynadığı görülmektedir. Zira çocuklar, sosyal medya aracılığıyla gerek ülkemizdeki gerekse dünyanın değişik yerlerindeki şiddet ihtiva eden video vb. içeriklere erişmekte ve bunlardan menfi olarak etkilenmektedir. Nitekim son yıllarda çocuklar arasında şiddeti başarı sayan bir alt kültürün oluşmaya başladığı ifade edilmektedir. Bununla birlikte hırsızlık suçunun en çok işlenen ikinci suç olmasında ise çoğunlukla ülkedeki ekonomik sorunlar ve gelir adaletsizliğinin etkili olduğu düşünülmektedir. Keza sosyal medyada yapılan sözde gösteriş amaçlı paylaşımların da bu hususta etkisi yadsınamaz bir gerçektir.

Son olarak kullanmak için uyuşturucu madde satın alma veya bulundurma suçunun da en

çok işlenen suç türleri arasında olduğu görülmektedir. Bu bağlamda söz konusu suç, 2023 yılı hariç diğer yıllarda (2021, 2022, 2024) en çok işlenen üçüncü suç türü olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu sonucun ortaya çıkmasında, bilhassa ülkemizin artık uyuşturucu madde ulaşımında transit ülke olmaktan ziyade hedef ülke haline gelmesinin önemli bir rolünün olduğu söylenebilir. Ayrıca uyuşturucu maddeye yönelik ulaşımın internet, sosyal medya vb. platformlar vasıtasıyla çok kolay bir şekilde sağlanması ve uyuşturucu maddelerin ucuza satılması gibi faktörler de zikredilen suçun çocuklar tarafından sıklıkla işlenmesinde önemli bir rol oynamaktadır.

Suça sürüklenen çocukların suç yoluna girmelerine mâni olunması için aile içi şiddet, sosyoekonomik koşullar, eğitim sistemi, sosyal medya ve madde bağımlılığı gibi çocukların suç işlemesine sebep olan başat faktörlerin ele alınması ve çözümlenmesine yönelik adımların atılmasının faydalı olacağı düşünülmektedir. Ayrıca ülkedeki ekonomik refah seviyesinin ve gelir adaletsizliğinin iyileştirilmesine yönelik çalışmalar ise ekonomik suçların işlenmesine mâni olacaktır.

Cinsiyete göre güvenlik birimine gelen veya getirilen çocukların karıştığı olay sayısına yönelik istatistikler incelendiğinde ise erkek çocukların, kız çocuklarına nazaran çok daha fazla kriminal olaya karıştığı söylenebilir. Hatta 2015-2023 yılları arasındaki istatistikler dikkate alındığında erkek çocuklarının karıştığı olay sayısının kız çocuklarının karışıklarının yaklaşık iki katı olduğu ifade edilebilir. Bu durumun ortaya çıkmasında biyolojik, psikolojik ve toplumsal faktörlerin rol oynadığı düşünülmektedir. Ayrıca bazı suç türlerinin işlenmesinin (yaralama, hırsızlık, cinsel suçlar vb.) güce dayalı olmasının erkeklerin kızlara nazaran daha fazla suça yönelmesinde etkili olduğu söylenebilir.

DEĞERLENDİRME VE ÖNERİLER

Ceza adaleti sistemi gibi, bir toplumun üzerinde en hassas durması gereken sahalardan birinde önerilerde bulunulması, ağır bir sorumluluk duygusuyla ifa edilmesi gereken bir vazifedir. Elbette, başarılı bir ceza adaleti sisteminin alameti farikası ne kadar az vatandaşın bu sisteme dahil olduğuyla ölçülecektir. Bu bağlamda, gerek ceza yargılamasının makul bir sürede bitirilmek suretiyle adaletin zamanında sağlanması gerekse ceza adalet sistemimizde ortaya çıkan diğer sorunların giderilmesi için adalet sistemimizin bütüncül olarak ele alınması ve kalıcı çözümlerin ortaya konması gerekmektedir. Aşağıdaki görüşlerin bir kısmı genel olarak hukuk çevrelerinin malumu olsa ve söylenmesi yapılmasından daha kolay nitelik arz etse de bu hususların mevcut istatistikler ışığında dile getirilmesi yersiz olmayacaktır.

Hakim ve savcı sayısının niteliği de gözetmek suretiyle yeterli sayıya ulaştırılması değerlendirilebilir. Artan dava yükü ve dosya sayısı mevcut insan kaynağının kapasitesini aşmaktadır. Hakim ve savcı sayısının artırılması, yargı süreçlerinin hızlanmasına ve kararların daha sağlıklı bir şekilde alınmasına katkı sağlayabilecektir. Ayrıca, iş yükünün dengeli dağılımı yargı mensuplarının verimliliğini artıracaktır. Buna ilave olarak, hakim ve savcılarının kararlarında çok büyük bir tesiri olan Adli Tıp Kurumu'ndaki personel sayısı da gözden geçirilebilir.

Klasik duruşmalı yargılamaya alternatif usullere daha fazla başvurulmalıdır. Ağır ceza mahkemesine nazaran dosya sayısının çok daha fazla olduğu asliye ceza mahkemelerindeki iş yükünün azaltılmasında, klasik duruşmalı yargılamaya alternatif usullerin tatbik kapsamının genişletilmesi değerlendirilebilir.

Cezaların infazında yeni çözümler getirilmelidir. Cezaevi nüfusunun azaltılmasına yönelik kriminoloji tabiriyle ön kapı (*front door*) ve arka kapı (*back door*) uygulamalarının geliştirilmesi, mevcut kurumların gözden geçirilmesi yerinde olacaktır. Bu noktada hedef, hapishanenin kesinliğinden cezanın kesinliğine geçiş, toplumda infial uyandıran suç tipleriyle sair adi suçlar arasında bir ayırımın yapılması ve elbette ceza adaleti sistemi dışında suçluluğa sebebiyet veren sosyal ve iktisadi şartların gözden geçirilmesini zorunlu kılmaktadır.

TÜİK verilerinde 2021-2024 yılları arasında suça sürüklenen çocukların en çok işlediği üç suç olarak karşımıza hırsızlık, yaralama ve kullanmak için uyuşturucu satın alma veya bulundurma suçları çıkmaktadır. Bilhassa kullanmak için uyuşturucu satın alma veya bulundurma suçunun çocuklar tarafından sıklıkla işlenmesi, sadece kullanan kişi açısından değil, toplum bakımından da yıkıcı etkilere yol açmaktadır. Bu noktada, uyuşturucuda legalizasyon yani suç olmaktan çıkarma politikalarından uzak durulması, bu nevi maddelerin kullanılmasına meşruiyet kazandıracak uygulamalardan kaçınılmasının yerinde olacağı değerlendirilmektedir.

15-18 yaş grubunda bulunan suça sürüklenen çocuklara verilecek cezalarda indirim sistemi yeniden değerlendirilmeye alınmalıdır. Bu hususta, söz konusu yaş grubundakiler bakımından ceza indiriminin takdiri hale getirilmesi veya en azından belli katalog suçlarla sınırlı olarak gündeme getirilmesi değerlendirilmelidir.

Hukuk Yargısı

Nesibe Kurt Konca

Prof. Dr., Ankara Medipol Üniversitesi, Hukuk Fakültesi

Giriş

Hukuk yargısı, esas itibarıyla özel hukuk alanındaki uyuşmazlıkların çözümünü amaçlayan bir yargı türüdür. Bu uyuşmazlıklar genellikle borçlar hukuku, aile hukuku, miras hukuku, eşya hukuku ve ticaret hukuku gibi özel hukuk dallarından doğmaktadır. Hukuk yargısında taraflar, genellikle eşit statüde olup, aralarındaki ihtilafın çözümünü mahkemeden talep etmektedirler. Bu yönüyle hukuk yargısı, kamu gücünün bir taraf olarak yer aldığı idari yargıdan ayrılmaktadır.

Hukuk yargısında görevli mahkemeler, genel olarak asliye hukuk mahkemeleri ve sulh hukuk mahkemeleridir. Bunun yanı sıra, aile mahkemeleri, iş mahkemeleri, tüketici mahkemeleri ve ticaret mahkemeleri gibi özel mahkemeler de belirli uyuşmazlık türlerinde görev yapmaktadır. Hukuk yargısında verilen kararlar, istinaf ve temyiz yolları ile üst mahkemelerce denetlenebilmektedir.

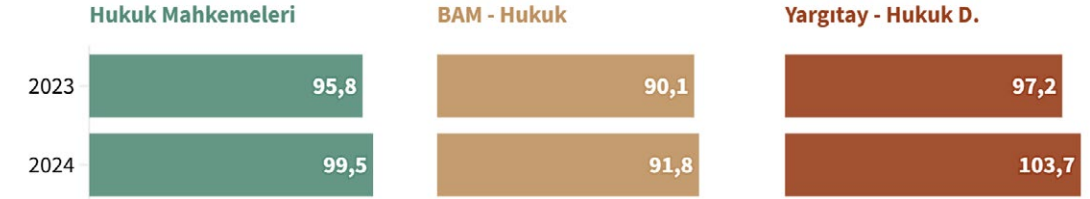
Avrupa Konseyine bağlı olarak faaliyet gösteren **CEPEJ (European Commission for the Efficiency of Justice – Adaletin Etkinliği için Avrupa Komisyonu)**, üye ülkelerin yargı sistemlerinin etkinliğini, kalitesini ve erişilebilirliğini artırmayı amaçlayan bir organdır. CEPEJ, düzenli aralıklarla yayımladığı raporlarla, Avrupa ülkelerinin yargı sistemlerine ilişkin karşılaştırmalı analizler sunmakta ve bu kapsamda çeşitli istatistiksel göstergeler kullanmaktadır. En son Ekim 2024'te yayımlanan özel rapor (Avrupa Birliği Konseyi, 2024), 2022 yılı verilerine dayanmakta olup

aralarında Türkiye'nin de bulunduğu 44 Avrupa ülkesi yargı sistemlerinin işleyişine ilişkin kapsamlı veri ve analizler içermektedir.

CEPEJ raporlarında ülkeler arası karşılaştırmalarda iki temel metrik öne çıkmaktadır:

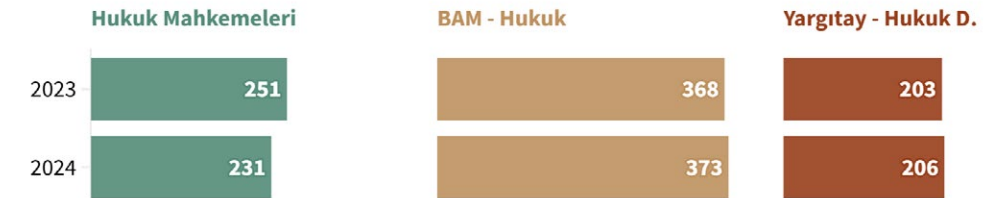
1. Temizlenme Oranı (Clearance Rate – CR): Temizlenme oranı, belirli bir yılda karara bağlanan dosya sayısının, aynı yıl açılan/gelen dosya sayısına oranı olarak tanımlanır. Bu oran %100 ve üzerinde ise mahkemenin iş yükünü erittiği, %100'ün altında ise iş yükünün arttığı anlamına gelmektedir. Türkiye'de 2023 yılında hukuk mahkemelerinde temizlenme oranı %95,8 olarak gerçekleşmişken, 2024 yılında bu oran %99,5'e yükselmiştir. Bölge adliye mahkemelerinin hukuk dairelerinde ise 2023 yılında %90,1 olan oran, 2024 yılında %91,8'e çıkmıştır. Yargıtay Hukuk Genel Kurulu ve Hukuk Dairelerinde ise 2023 yılında %97,2 olan temizlenme oranı, 2024 yılında %103,7'ye ulaşmıştır. Bu veriler, 2024 yılında temizlenme oranı bakımından durağanlıktan olumluya doğru bir ivme yakalandığını göstermektedir.

2. Görülme Süresi (Disposition Time – DT): Görülme süresi, mahkemelerin mevcut iş yükünü temizleme süresini, yani eldeki dosyaların tamamlanması için gereken teorik gün sayısını ifade etmektedir. İlk derece hukuk mahkemelerinde görülme süresi 2023 yılında 251 gün iken, 2024 yılında 231 güne düşmüştür. Bölge adliye mahkemelerinin hukuk dairelerinde ise bu süre 2023 yılında 368

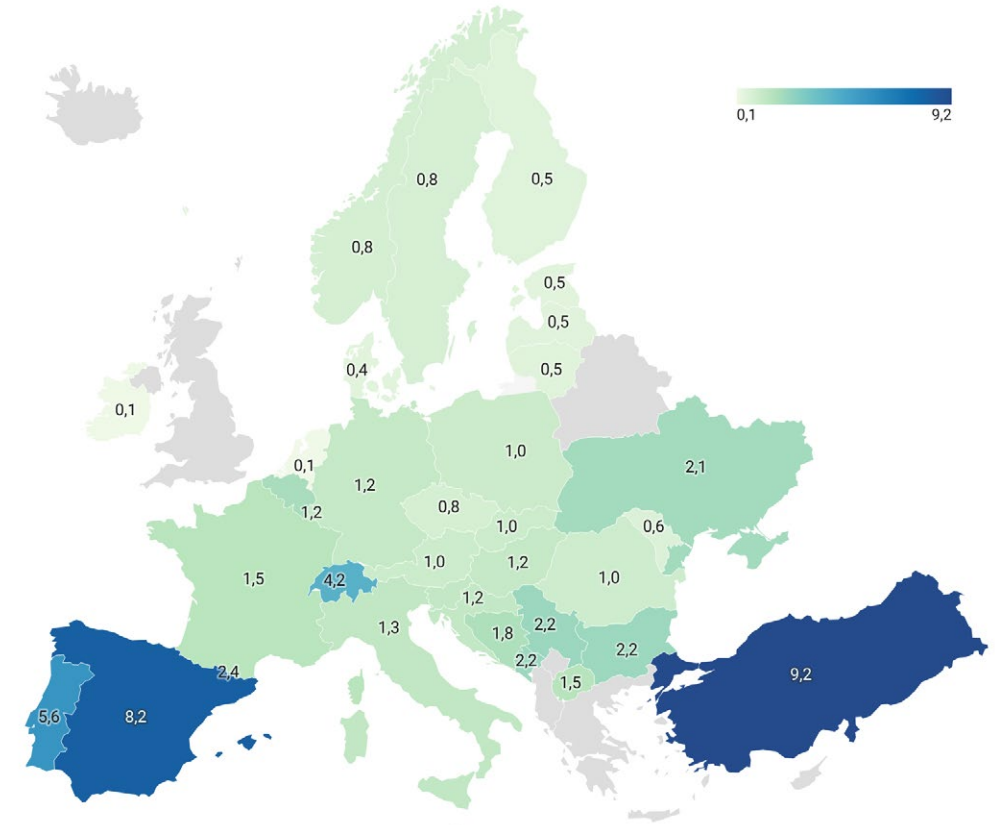
Grafik 28. Hukuk Mahkemeleri Temizleme Oranı (% , 2023-2024)

Kaynak: T.C. Adalet Bakanlığı, Adalet İstatistikleri

Grafik 29. Hukuk Mahkemeleri Ortalama Görülme Gün Süresi (% , 2023-2024)

Kaynak: T.C. Adalet Bakanlığı, Adalet İstatistikleri

Harita 2. 100.000 Kişi Başına Düşen İlk Derece Mahkemesi Sayısı (2022)

Kaynak: CEPEJ, Evaluation Report, 2024

gün iken, 2024 yılında 373 güne yükselmiştir. Yargıtay Hukuk Genel Kurulu ve Hukuk Dairelerinde ise 2023 yılında 203 gün olan görülme süresi, 2024 yılında 206 güne çıkmıştır. Bu veriler, ilk derece mahkemelerde iş yükünün azaldığını, üst derece mahkemelerde ise hafif bir artış yaşandığını göstermektedir.

CEPEJ raporunda ayrıca, Türkiye'nin yargı sistemine ilişkin bazı yapısal göstergelere de yer verilmektedir. Türkiye, bütçeden yargıya ayrılan pay açısından, kişi başına düşen miktar bakımından Avrupa ortalamasının altındadır. Benzer şekilde, kişi başına düşen adli yardım bütçesi de Avrupa Konseyi ortalamasının gerisindedir. Buna karşılık, 100.000 kişi başına düşen mahkeme sayısı ise Avrupa'daki en yüksek oranlar arasında yer almaktadır.

Türkiye'nin Bilgi ve İletişim Teknolojileri (BİT) Yaygınlık Endeksi 7,7 olup, bu değer Avrupa'daki en yüksek oranlardan biridir. Özellikle dava yönetimi kategorisinde dijitalleşme öne çıkmakta; mahkeme içi idari işlemler ve dava kayıt sistemleri neredeyse tamamen elektronik ortama aktarılmıştır. Ayrıca, icra takiplerinde de birçok süreç UYAP sistemi üzerinden, fiziksel işlem gerekmeksizin gerçekleştirilebilmektedir (Avrupa Konseyi, 2024).

Asliye Hukuk Mahkemeleri

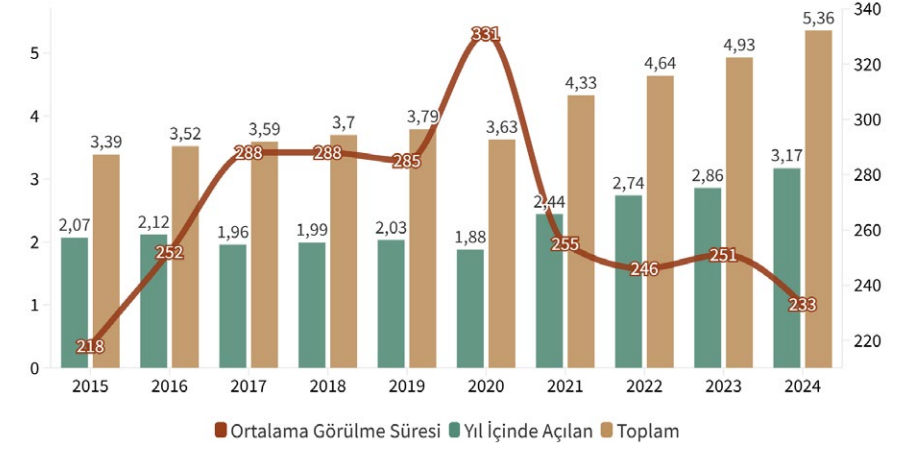
Dava konusunun değer ve miktarına bakılmaksızın, malvarlığı haklarına ilişkin davalar ile şahıs varlığına ilişkin davalarda, aksine bir düzenleme bulunmadıkça asliye hukuk mahkemeleri görevlidir. Bu mahkemeler, genel görevli mahkemeler olmalarının yanı sıra, özel mahkemelerin kurulmadığı yargı çevrelerinde, ilgili özel mahkemelerin görev alanına giren dava ve işlere de bakmaktadırlar.

Pandemi sonrasında asliye hukuk mahkemelerindeki ortalama görülme sürelerinde nispi bir iyileşme yaşanmıştır. Ortalama görülme süreleri 2020 yılında 514 gün, 2021 yılında 392 gün, 2022 yılında 376 gün, 2023 yılında 387 gün ve 2024 yılında ise 325 gün olarak kaydedilmiştir. Buna karşılık, mahkemelerdeki dosya sayıları yıllar içinde artış göstermiş olup 2024'te 1.582.906 dosya bulunmaktadır. Dosya sayısındaki bu artışa rağmen, ortalama görülme sürelerindeki azalmanın, 2024 yılında Türkiye genelinde kurulan 537 yeni asliye hukuk mahkemesinin (Adalet Bakanlığı, 2024) etkisiyle gerçekleştiği söylenebilir.

Sulh Hukuk Mahkemeleri

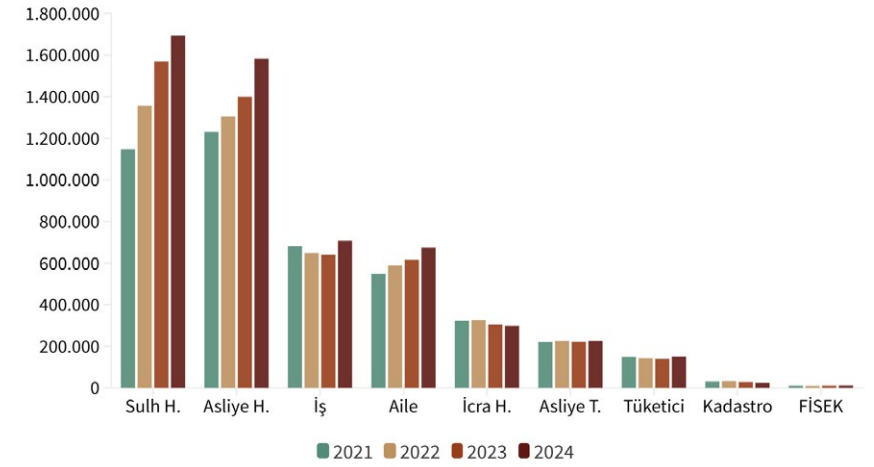
Kira ilişkisinden doğan uyuşmazlıklar, ortaklığın giderilmesine ilişkin davalar, zilyetliğin korunmasına yönelik olan davalar ile çekişmesiz yargı işlerinde görevli mahkeme sulh hukuk mahkemeleridir. 2024 yılı itibarıyla Sulh hukuk mahkemelerinde toplam 1.693.249 dosya bulunmakta olup bu sayı bir önceki yıla göre yaklaşık 125 bin fazladır. Aynı yıl içinde sonuçlandırılan dosya sayısı ise 1.268.559 olup geçen yıla kıyasla 130 binlik bir artışa işaret etmektedir. Böylece, dosya yükü artmasına rağmen, karara bağlanan dosya sayısındaki artış sayesinde sonraki yıla devreden dosya miktarı azalmıştır.

Ortalama dava sonuçlanma süresi 2022'de 109 gün, 2023'te 121 gün, 2024'te ise 123 gün olarak kaydedilmiştir. Bu veriler, dava sonuçlanma sürelerinde anlamlı bir iyileşme sağlanmadığını göstermektedir. Özellikle kira uyuşmazlıklarının mahkeme iş yükü içindeki yüksek oranı bu durumu belirleyici kılmıştır. 2022'de yürürlüğe giren ve kira artışını %25 ile sınırlayan düzenleme, mevcut kiracılar ile yeni kiracılar arasında ciddi bir kira

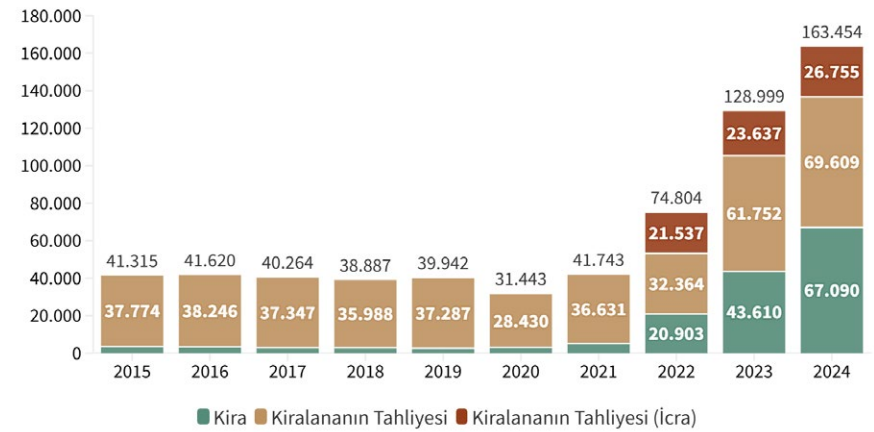
Grafik 30. Hukuk Mahkemeleri Dosya Görünümü (2015-2024)

Kaynak: T.C. Adalet Bakanlığı, Adalet İstatistikleri

Grafik 31. Hukuk Mahkemeleri Mahkeme Türüne Göre Dosya Sayıları (2021-2024)

Kaynak: T.C. Adalet Bakanlığı, Adalet İstatistikleri

Grafik 32. Sulh Hukuk Mahkemeleri Kirayla İlişkili Yıl İçinde Açılan Dava Sayıları (2015-2024)

Kaynak: T.C. Adalet Bakanlığı, Adalet İstatistikleri

farkı oluşmasına yol açmıştır. Bu ikili yapı, kira tespit ve uyarılma davalarında artışa neden olmuştur. Ayrıca, 2023 Kahramanmaraş merkezli depremler sonrası konut arzındaki daralma ve artan barınma ihtiyacı, yeni kiralamalarda kira bedellerinin hızla yükselmesine ve tahliye davalarının sayısında rekor artışa sebep olmuştur. Kiralananın tahliyesine ilişkin dava sayısı 2022'de 42.031 iken, 2023'te 91.183'e, 2024'te ise 127.676'ya ulaşmıştır. Bu bağlamda, kira uyuşmazlıklarında arabuluculuğun dava şartı haline getirilmesi de bu uyuşmazlıkların giderilmesi bakımından yeterli etki göstermemiştir.

Artan kira uyuşmazlıkları nedeniyle sulh hukuk mahkemelerinin dosya sonuçlandırma oranı uluslararası standartların altında seyretmektedir. Bu durum, yargısal kapasitenin gelen dosya hacmini karşılamakta zorlandığını ve dava sonuçlanma sürelerinin kısaltılmadığını göstermektedir. Sonuç olarak, ekonomik dalgalanmalar ve normatif düzenlemeler, sulh hukuk mahkemelerinin iş yükünde belirgin bir yoğunluğa yol açmış; kiralananın tahliyesine ilişkin uyuşmazlıklar, medeni yargılamaların en belirgin ve tartışmalı alanlarından biri haline gelmiştir.

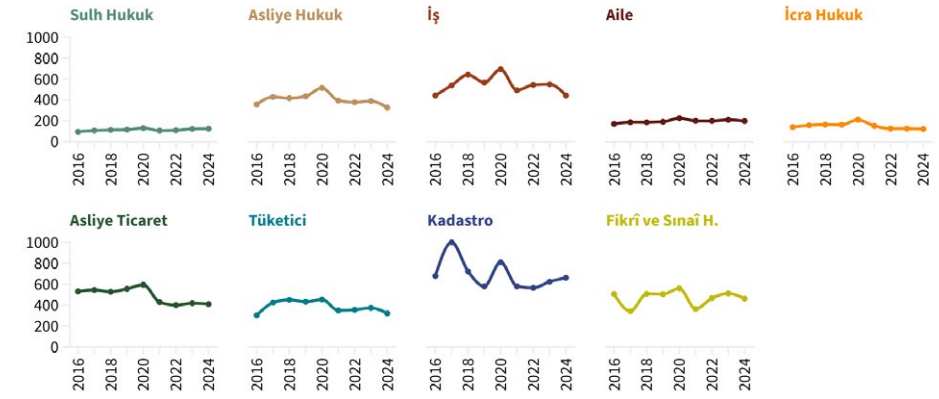
Aile Mahkemeleri

Aile mahkemeleri, 4787 sayılı Kanun uyarınca kurulmuş olup aile hukukundan doğan uyuşmazlıkların çözümünde uzmanlaşmış özel görevli mahkemelerdir. Bu mahkemelerin görev alanı; başta boşanma olmak üzere evlilikten doğan davaları, mal rejimine ilişkin uyuşmazlıkları, velayet ve çocukla kişisel ilişki kurulmasına ilişkin davaları ve nafaka davalarını kapsamaktadır. Ayrıca mal rejiminden kaynaklanan davalar ile 6284 sayılı Kanun çerçevesinde aile içi şiddet ve kadına yönelik şiddet nedeniyle verilen koruma

tedbirleri de aile mahkemelerinin görev alanına dahildir. Bu yönüyle aile mahkemeleri, bireylerin özel yaşamına doğrudan dokunan ve toplumsal düzenin en hassas alanlarını ilgilendiren uyuşmazlıkların çözümünde temel bir rol üstlenmektedir.

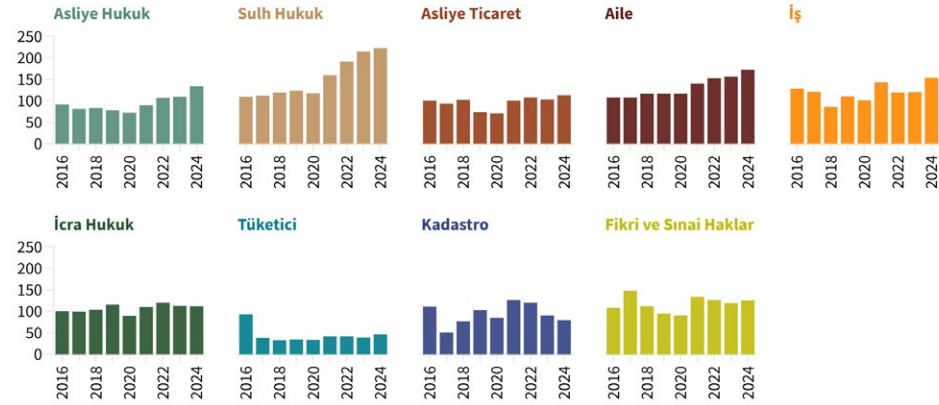
Aile mahkemelerindeki ortalama dava sonuçlanma süresi 2022 yılında 212 gün, 2023 yılında 220 gün ve 2024 yılında 203 gün olarak ölçülmüştür. Bu veriler, iş yükündeki artışa rağmen 2024 yılında dava sonuçlanma sürelerinde görece bir iyileşme sağlandığını göstermektedir. Özellikle pandemi sonrasında aile mahkemelerine gelen dosya sayısı her yıl düzenli biçimde artmış ve 2024 yılında en yüksek seviyeye ulaşmıştır. Buna göre, 2020 yılında 453.283, 2021 yılında 549.081, 2022 yılında 587.728, 2023 yılında 616.351 ve 2024 yılında 674.399 dosya aile mahkemelerinin gündemine gelmiştir. Açılan dosya endeksi 2015 yılında 100 kabul edildiğinde, bu değer 2022'de 152, 2023'te 156 ve 2024'te 172 olmuştur. Dolayısıyla iş yükü artışına rağmen dava sonuçlanma sürelerindeki kısalma, aile mahkemelerinin verimliliğinden belirli bir artışa işaret etmektedir.

Aile mahkemelerinde görülen davaların büyük bir kısmını boşanma davaları oluşturmaktadır. Boşanma davası sayısı 2020 yılında 246.561, 2021 yılında 279.557, 2022 yılında 429.849, 2023 yılında 434.348 ve 2024 yılında 468.394 olarak kaydedilmiştir. Bu artış, aile yapısında yaşanan sosyolojik değişimlerin bir göstergesidir. Boşanma oranlarındaki yükselişe rağmen evlilik sayılarına paralel bir artış gözlemlenmemektedir. Nitekim evlenen çiftlerin sayısı 2023 yılında 567.011 iken, 2024 yılında yalnızca 568.395 olmuştur. Bin nüfus başına düşen evlenme sayısını ifade eden kaba evlenme hızı ise 2024 yılında binde 6,65 olarak gerçekleşmiştir.

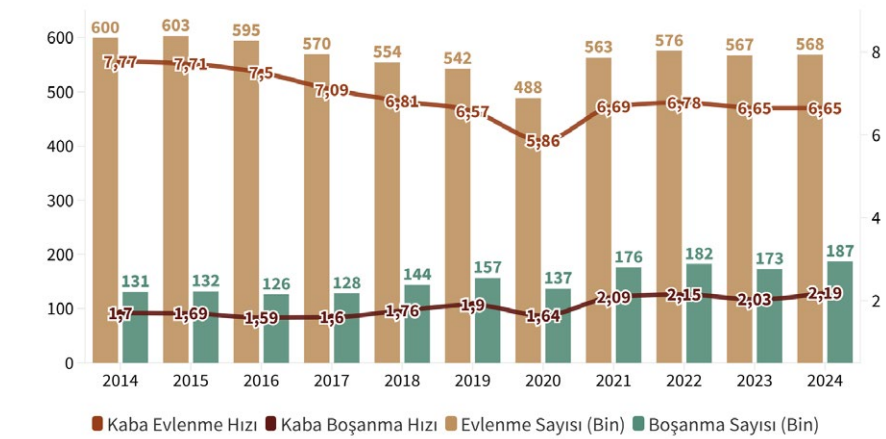
Grafik 33. Hukuk Mahkeme Türüne Göre Ortalama Görülme Gün Sayıları (2016-2024)

Kaynak: T.C. Adalet Bakanlığı, Adalet İstatistikleri

Grafik 34. Hukuk Mahkemeleri Dosya Açılma Endeksi (2015=100, 2016-2024)

Kaynak: T.C. Adalet Bakanlığı, Adalet İstatistikleri

Grafik 35. Evlenme ve Boşanma Sayıları (2014-2024)

Kaynak: TÜİK, Evlenme ve Boşanma İstatistikleri, 2024

Aile mahkemeleri, boşanma davalarının yanı sıra velayet, tazminat, mal rejimi ve nafaka gibi konularla yoğun bir iş yüküne sahiptir. Toplumsal etkileri nedeniyle 2025'in "Aile Yılı" ilan edilmesiyle, aileyi koruma odaklı çalışmalar hız kazanmıştır. Özellikle boşanma süreçleri, eşlerin yanı sıra çocukları da derinden etkilemektedir. 2024'te velayeti yargılamaya konu olan 186.536 çocuğun büyük çoğunluğunun (%74,4) annelerine bırakılması bu durumun somut bir göstergesidir. Bu geniş kapsamlı etkiler göz önüne alındığında, aile bütünlüğü ve çocukların üstün yararının gözetilmesi, evlilik kurumuna dair farkındalığın artırılması ve boşanma süreçlerinin çatışmasız yürütülmesi büyük önem taşımaktadır. Bu bağlamda aile arabuluculuğu alanındaki çalışmalar sürmekte olup henüz kamuoyuna sunulmuş bir kanun taslağı bulunmamaktadır. Bununla birlikte öğretide, boşanma sebeplerinin yeniden düzenlenmesi ve nafaka, tazminat gibi yan taleplerin boşanma kararından sonra hükme bağlanması suretiyle boşanma yargılamasının hızlandırılmasına yönelik öneriler gündemdedir. Ancak mesele yalnızca yasal düzenlemelerle sınırlı bir boyut taşımamaktadır. Önleyici adalet modelleri, evlilik öncesi ve sırasında danışmanlık hizmetleri sunulması, aile içi iletişimi güçlendirmeye yönelik programların yaygınlaştırılması ve olası sorunların erken aşamada çözülmesi yönünde geniş bir uygulama alanına sahiptir. Bu tür yaklaşımlar, hem boşanma sürecinde ortaya çıkabilecek uyuşmazlıkların azaltılmasına hem de çocukların üstün yararının korunmasına katkı sağlamaktadır.

Diğer taraftan, bireyselleşmenin artışıyla birlikte toplumda aile kurumuna dair algılarda da değişimler yaşanmaktadır. Aile kurumu, özellikle genç kuşaklar arasında çoğu zaman külfet odaklı algılanmakta; bu durum,

evlilik kurumunun toplumsal değerinin erozyona uğramasına yol açmaktadır. Oysa aile, sadece sorumluluk değil, aynı zamanda sosyal dayanışma, güven ve aidiyet duygularını pekiştiren bir toplumsal yapı sunmaktadır. Bu nedenle aile kurumunun hem yükümlülüklerinin hem de sunduğu imkanların dengeli biçimde ele alınması, toplumsal politikaların merkezinde yer almalıdır. Kültürel dönüşümü destekleyici nitelikteki sosyal medya çalışmaları ile televizyon yayınlarının bu farkındalığın artırılmasına katkı sağlayabileceği değerlendirilmektedir.

Asliye Ticaret Mahkemeleri

Türk Ticaret Kanunu'ndan doğan veya tarafların ticari işletmelerini ilgilendiren ticari nitelikteki uyuşmazlıkların çözümü için görevlendirilmiş ihtisas mahkemeleridir. Bu mahkemeler, özellikle şirketler, kıymetli evrak, sigorta, deniz ticareti, iflas ve konkordato alanındaki dava ve işlerde yargılama yetkisine sahiptir. Asliye ticaret mahkemelerinin verdiği kararlar, yalnızca tacirler arasındaki özel hukuki ilişkileri düzenlemekle kalmayıp, aynı zamanda finansal istikrarın korunması ve ekonomik ilişkilerin öngörülebilirliği açısından da belirleyici rol oynamaktadır. Bu nedenle, bu mahkemelerin etkin ve hızlı bir şekilde çalışması, adaletin gerçekleşmesinin ötesinde, ekonomik kalkınma ve toplumsal refah bakımından stratejik bir önem taşımaktadır.

Asliye ticaret mahkemelerinde dava sonuçlanma süreleri yıllar itibarıyla dalgalı bir seyir göstermektedir. Ortalama görülme süresi 2020 yılında 594 gün, 2021 yılında 427 gün, 2022 yılında 399 gün, 2023 yılında 417 gün ve 2024 yılında 409 gün olarak kaydedilmiştir. Özellikle 2020 yılında yürürlüğe giren

7251 sayılı Kanun ile basit yargılama usulünün uygulama alanının genişletilmesi ve tek hakimle görülecek davaların artırılması, yargılamaların hızlanmasına katkı sağlamıştır. Bununla birlikte, davaların görülme sürelerinde son iki yıldır kayda değer bir değişimin gözlenmediği, sürecin görece durağanlaştığı görülmektedir.

Dosya sayıları bakımından değerlendirildiğinde, bu mahkemelerdeki toplam dosya hacminin görece istikrarlı seyrettiği söylenebilir. Nitekim 2021 yılında 220.833, 2022 yılında 226.555, 2023 yılında 221.678 ve 2024 yılında 226.488 dosya bulunmuştur. Dosya endeksi ise 2023 yılında 103 iken 2024 yılında 108'e yükselmiş, bu da dosya sayılarında sınırlı bir artışı işaret etmiştir. Dolayısıyla, ticari uyuşmazlıkların toplam sayısı bakımından son yıllarda ciddi bir değişim gözlenmemektedir.

Bununla birlikte, asliye ticaret mahkemelerinin iş yükünün içeriği bakımından değişiklikler yaşandığı görülmektedir. Özellikle iflas ve konkordato dosyalarının sayısındaki değişim, mahkemelerin dosya profilini dönüştürmektedir. Örneğin, iflas dosyaları 2020 yılında 600, 2021 yılında 525, 2022 yılında 458, 2023 yılında 621 iken, 2024 yılında 387'ye gerilemiştir. Bu azalma, ödeme gücünün çeken tacirlerin iflas yoluna başvurmadan ziyade, konkordato, yeniden yapılandırma veya alacaklılarla/kredi verenlerle uzlaşma yöntemlerini tercih ettiklerini göstermektedir (Toplum Çalışmaları Enstitüsü, 2025).

Nitekim konkordato başvurularındaki artış bu durumu açıkça ortaya koymaktadır: 2022 yılında 1.587, 2023 yılında 1.561 olan konkordato dosyası sayısı, 2024 yılında 3.497'ye yükselmiştir (Ajans Ekonomi, 2025). Bu artış, konkordatonun Türkiye'de ekonomik

kriz koşullarında şirketler için iflasa alternatif bir yeniden yapılandırma aracı olarak daha yoğun biçimde tercih edildiğini ortaya koymaktadır. Dolayısıyla, asliye ticaret mahkemelerinin iş yükü açısından sayısal durağanlık gözlemlenmekle birlikte niteliksel olarak konkordato dosyalarının ağırlığının artması, ekonomik açıdan ticaret hayatında iflas yerine sistemin içinde kalmaya yönelik talebi göstermektedir. Bu kapsamda, ödeme gücünün içinde bulunan tacirlerin ekonomik faaliyetlerine devam etmelerini sağlamaya yönelik düzenlemelerin gözden geçirilmesi düşünülebilir.

İş Mahkemeleri

İşçi ile işveren arasındaki bireysel veya toplu iş ilişkilerinden doğan uyuşmazlıkların çözümünde görevli özel ihtisas mahkemeleridir. Bu mahkemeler, işçi ve işveren arasındaki yapısal güç dengesizliğini gidermeyi, işçilerin ekonomik ve sosyal haklarını güvence altına almayı ve böylelikle çalışma barışının sağlanmasına katkıda bulunmayı amaçlamaktadır. Bu yönüyle iş mahkemeleri, yalnızca bireysel iş uyuşmazlıklarının çözümünde değil, aynı zamanda toplumsal düzeyde iş ilişkilerinin istikrarının korunmasında da önemli bir işlev üstlenmektedir.

İş mahkemelerindeki ortalama dava sonuçlanma süresi 2022 yılında 544 gün, 2023 yılında 549 gün, 2024 yılında ise 441 gün olarak kaydedilmiştir. Bu veriler, 2024 yılı itibarıyla dava sonuçlanma sürelerinde kayda değer bir iyileşme sağlandığını göstermektedir. Buna karşılık açılan dosya endeksi 2022'de 119, 2023'te 120 ve 2024'te 153 olarak gerçekleşmiş; bu da iş mahkemelerine gelen dosya sayısında belirgin bir artışı ortaya koymuştur. Nitekim, iş mahkemelerindeki dosya

sayıları 2022 yılında 648.652, 2023 yılında 639.720 iken, 2024 yılında 706.946'ya yükselmiştir. Dava sayılarındaki bu artışa rağmen ortalama görülme süresinde yaşanan iyileşmenin, büyük ölçüde iş mahkemelerinin sayısının artırılmasına¹ bağlı olarak gerçekleştiği değerlendirilmektedir.

İcra Hukuk Mahkemeleri

İcra Hukuk Mahkemeleri, icra ve iflas dairelerinin işlemlerine karşı yapılan şikayet ve itirazları inceleyen, takip hukukundan doğan uyuşmazlıkları çözmekle görevli özel mahkemelerdir. Bu mahkemeler, bir yandan alacaklıların alacaklarına hızlı ve etkin şekilde kavuşmasını sağlarken, diğer yandan borçluların insan onurunu koruyacak şekilde borçlarını ödemelerine imkan tanıyarak taraflar arasında menfaat dengesini gözetir.

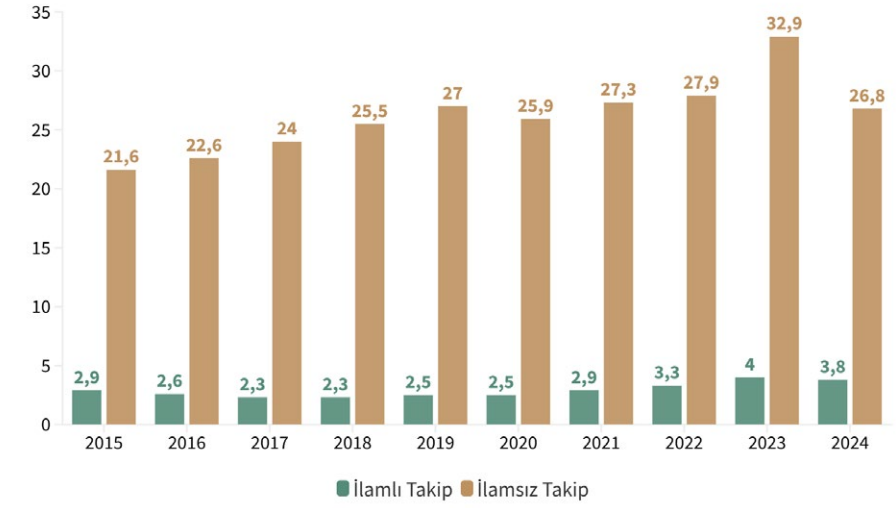
Son yıllarda icra hukuk mahkemelerinde ortalama görülme süreleri ve açılan dosya endeksi görece durağan bir seyir izlemiştir. Nitekim, mahkemelere gelen dosya sayıları 2020 yılında 283.069, 2021 yılında 323.004, 2022 yılında 326.270, 2023 yılında 304.592 ve 2024 yılında 298.416 olarak kaydedilmiştir. Pandemi sonrası dönemde ortaya çıkan iş yükü birikiminin ise 2024 yılı itibarıyla büyük ölçüde giderildiği gözlemlenmektedir.

İcra hukuk mahkemelerindeki dosya sayısındaki azalma, icra takibi sayılarındaki düşüşle de paralellik arz etmektedir. Şöyle ki ilamlı takip dosyası sayısı 2020 yılında 2.518.486, 2021 yılında 2.904.793, 2022 yılında 3.251.054, 2023 yılında 3.966.511 ve 2024 yılında 3.813.003 olarak

gerçekleşmiştir. Benzer şekilde, ilamsız takip dosyası sayısı 2020 yılında 25.936.319, 2021 yılında 27.314.076, 2022 yılında 27.934.701, 2023 yılında 32.881.019 ve 2024 yılında 26.843.509'dur. Sonuç olarak, 2024 yılında hem ilamlı hem de ilamsız takip dosyası sayılarında 2023 yılına kıyasla oransal bir azalma yaşanmış, bu durum icra hukuk mahkemelerinin iş yüküne de yansımıştır.

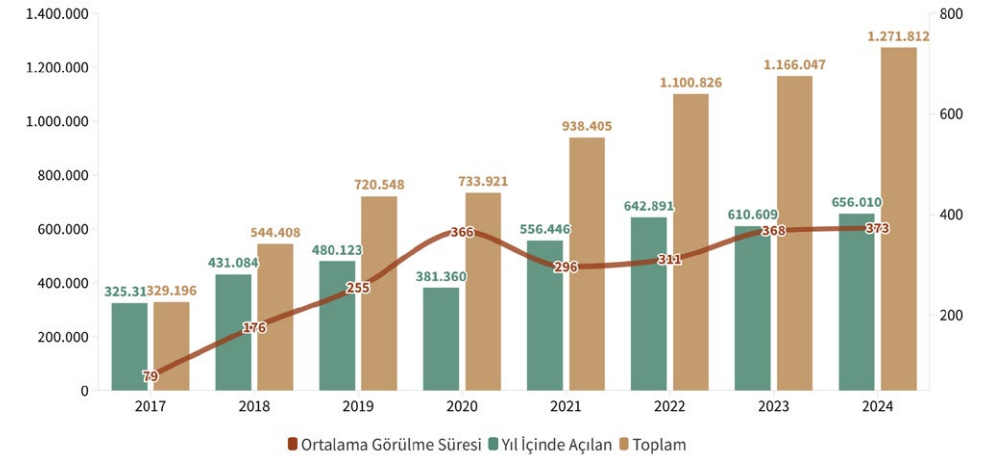
Sunulan istatistikler, icra hukuk mahkemelerindeki artan iş yükünün Adalet Bakanlığı Mevzuat Genel Müdürlüğü (2025) tarafından yayımlanan Cebri İcra Kanunu Taslağı'ndaki değişiklikleri gerekli kıldığını göstermektedir. Taslak; ilamsız icrada belgeye dayalı başvuru zorunluluğu getirmesi ve itirazın kaldırılması yolunu kapatıp uyuşmazlığın genel mahkemeye taşınmasını öngörmesiyle, bu hususlarda borçlu aleyhine oluşmuş dengesizliği gidermeyi hedeflemektedir. Öte yandan, ilamlı icrada ilk derece kararlarının icra kabiliyeti kazanmasını istinaf kararına kadar erteleme, alacaklı yönünden icranın gecikmesi riskini artırdığı için tartışmaya açıktır. Taslak ayrıca, takiplerin süresiz biçimde derdest kalmasını önlemek amacıyla, satış talebinin süresinde yapılmaması halinde takibin düşmesini öngörmekte; bu yolla iş yükünün azaltılması ve orta vadede derdest dosya sayısı ile sonuçlanma sürelerinde istikrar sağlanması beklenmektedir.

Bu değişikliklerin sosyolojik boyutu da göz ardı edilmemelidir. İlamsız icrada belgeye bağlanma zorunluluğu, borç ilişkilerinde kayıt dışı ve sözlü mutabakatlara dayalı uygulamaları azaltarak borçlanma kültürünü yeniden şekillendirebilir. Tarafları baştan itibaren

Grafik 36. İcra ve İflas Dairelerinde İlamlı ve İlamsız Dosya Sayıları (Milyon, 2015-2024)

Kaynak: T.C. Adalet Bakanlığı, Adalet İstatistikleri

Grafik 37. Bölge Adliye Mahkemeleri Hukuk Daireleri Dosya Görünümü (2017-2024)

Kaynak: T.C. Adalet Bakanlığı, Adalet İstatistikleri

¹ 2024 yılında Türkiye genelinde toplam 122 yeni iş mahkemesi kurulmuştur. (Bkz. Adalet Bakanlığı Personel Genel Müdürlüğü, 2024).

yazılı, izlenebilir ve doğrulanabilir belgelere yöneltir; risk algısını güçlendirir ve şekle bağlı sözleşme yapma alışkanlığı kazandırabilir. Bu dönüşüm, yalnızca uyuşmazlık çözümünün adilliğine değil, uyuşmazlıkların ortaya çıkmasını önlemeye de hizmet eder. Temel ve ortaöğretim düzeyinde finansal okuryazarlık, hukuki işlemlerde yazılılık ve şekle bağlılık kültürünü destekleyen farkındalık çalışmalarıyla tamamlandığında, önleyici adalet açısından kalıcı etkiler doğurabilir.

Tüketici Mahkemeleri

Tüketici işlemleri ile tüketiciye yönelik uygulamalardan kaynaklanan davalara bakmakla görevli özel hukuk mahkemeleridir. Bu mahkemelerdeki davaların ortalama görülme süresi 2020 yılında 454 gün, 2021 yılında 348 gün, 2022 yılında 354 gün, 2023 yılında 372 gün ve 2024 yılında ise 320 gün olarak gerçekleşmiştir. Dosya sayıları ise 2020 yılında 133.366, 2021 yılında 148.143, 2022 yılında 143.975, 2023 yılında 140.300 ve 2024 yılında 150.012 olarak kaydedilmiştir. Son yıllarda tüketici uyuşmazlıklarında nispi bir artış yaşandığı gözlemlenmektedir.

2024 yılında tüketici hakem heyetlerine toplam 755.997 başvuru yapılmış olup, bu başvuruların yaklaşık %50'si tüketici lehine sonuçlanmıştır. Başvuruların dağılımına bakıldığında, en fazla şikayetin ayıplı mal (%40, 303.219 başvuru) ve ayıplı hizmet (%27,62, 208.840 başvuru) konularında yoğunlaştığı görülmektedir. Bunu, mesafeli sözleşmeler (%5,10, 38.576 başvuru), abonelik sözleşmeleri (%3,97, 30.052 başvuru) ve finansal hizmetlere ilişkin mesafeli sözleşmeler (%1,37, 10.364 başvuru) izlemektedir (Tüketici Örgütleri Konfederasyonu, 2025). Ayıplı mal ve hizmete ilişkin başvuruların yüksekliği,

mal ve hizmet sunumunda kalite ve denetim mekanizmalarının güçlendirilmesi gerekliliğini ortaya koymaktadır. Ayrıca, başvuruların yaklaşık %67'sinin e-Devlet (TÜBİS) üzerinden elektronik ortamda, %33'ünün ise fiziki ortamda yapılmış olması, dijitalleşme süreçlerindeki artışın somut bir göstergesi olarak değerlendirilebilir.

Fikri ve Sınai Haklar Hukuk Mahkemeleri

Fikri ve Sınai Haklar Hukuk Mahkemeleri, fikri mülkiyet hakları ile sınai mülkiyet haklarından doğan uyuşmazlıkların çözümünde görevli ve yetkili özel mahkemelerdir. Bu mahkemelerdeki dosya sayılarında 2024 yılında nispi bir artış yaşanmış; 2023 yılında 11.197 olan dosya sayısı, 2024 yılında 11.868'e yükselmiştir. Özellikle sınai mülkiyet uyuşmazlıklarındaki artış, ülkedeki patent ve marka başvurularındaki genel artış ile birlikte değerlendirildiğinde, olumsuz bir gösterge olarak kabul edilmemelidir. Aksine, bu durum, sınai hak bilincinin geliştiğini gösterip, ekonomik ve teknolojik ilerlemenin bir yansıması olarak değerlendirilmelidir.

Kadastro Mahkemeleri

Kadastro mahkemeleri; taşınmaz mülkiyeti ve sınırlı ayni haklara, tapuya tescil/şerh edilecek veya beyanlar hanesinde gösterilecek diğer haklara, sınır ve ölçü uyuşmazlıklarına ve kadastro ile tapu sicilini ilgilendiren benzeri davalara bakan özel mahkemelerdir. Kadastro çalışmalarının ülke genelinde tamamlanmasına paralel olarak kadastro mahkemelerindeki dava sayıları hızla düşmektedir. Mevcut 25.118 dosyanın yalnızca 5.127'si bu yıl açılmıştır. Adalet Bakanlığı, "Sıfır Kadastro Dosyası" hedefiyle hakim-personel eğitimi,

hava fotoğraflarının temini ve teknik eksikliklerin giderilmesi gibi adımlar atmıştır. Bu sayede önümüzdeki yıllarda davalarda daha da belirgin bir azalma öngörülmektedir.

Bölge Adliye Mahkemeleri (BAM)

Bölge adliye mahkemeleri, ilk derece mahkemeleri ile Yargıtay arasında köprü işlevi gören ve istinaf incelemesini yürüten ikinci derece mahkemelerdir. Bu mahkemeler, verdikleri kararlarla yalnızca hukuka uygunluk denetimi yapmakla kalmaz; vakıaların doğru tespiti ve adil değerlendirilmesi yoluyla ilk derece yargılamasındaki olası hataları gideren bir güvence mekanizması da sağlar. Bu yönüyle istinaf, somut olay adaletini sağlayan ve hak arama özgürlüğünü güçlendiren bir kanun yoludur.

2024 yılı verileri, BAM'lardaki iş yükünün ağırlığını açık biçimde göstermektedir. Hukuk dairelerinde son beş yılda açılan dosya sayısı 381 binden 656 bine; toplam dosya sayısı ise 733 binden 1,27 milyona yükselmiştir. Artan yüke karşın ortalama sonuçlanma süresinin aynı dönemde 366 günden 373 güne yalnızca sınırlı bir uzama göstermesi, daire ve hakim sayısındaki artış gibi kapasite önlemlerinin sürelerin iş yüküne paralel biçimde artmasını önemli ölçüde engellediğine işaret eder. Bununla birlikte, ilk derece yargılamasından sonra istinaf aşamasının tamamlanması için yaklaşık bir yıllık bekleme süresi

Son beş yılda hukuk dairelerinde açılan dosya sayısı yaklaşık iki katına çıkarken ortalama sonuçlanma süresinin sınırlı biçimde uzaması, kapasite artışlarının iş yükündeki artışı önemli ölçüde dengelediğini göstermektedir.

söz konusudur. Ayrıca sonuçlandırma oranının %47'de kalması, dosyaların yarıdan fazlasının devretmeye devam ettiğini ve zamanında adaleti engelleyen iş yükü baskısının özellikle İstanbul ve Ankara'daki BAM'larda sürdüğünü göstermektedir.

Uygulamada tartışılan bir diğer sorun, bazı bölgeler ve dairelerin benzer konularda farklı kararlar verebilmesidir. Özellikle temyize kapalı dosyalarda bu durum, hukukun ülke çapında yeknesak uygulanmasını zedeler. 2024 verileri, BAM'ların yalnızca kapasite yönünden değil, içtihat birliği bakımından da güçlendirilmesinin zorunlu olduğunu ortaya koymaktadır. Bu bağlamda, içtihat ayrılıklarının yaşandığı uyuşmazlıklarda ön karar mekanizmasına ilişkin mevzuat değişikliği düşünülebilir; ancak bu hallerde istinaf kanun yolunu bertaraf eden atlamalı temyiz usulünün benimsenmesi, hak arama özgürlüğü ve adalete erişim bakımından sınırlayıcı sonuçlar doğurabilir.

DEĞERLENDİRME VE ÖNERİLER

2024'te dava sayısı artmış olmakla birlikte, görülme sürelerinde anlamlı bir fark gözlenmemiştir. Bu durum, 2024'te faaliyete geçen yeni mahkemelerin ve dijital yargılama süreçlerinin artan iş yükünün etkisini sınırlamasıyla açıklanabilir; ancak anılan çözümler sürdürülebilir değildir. CEPEJ verileri, Türkiye'nin mahkeme sayısı ve dijitalleşmede öne çıktığını; buna karşın kişi başına yargı bütçesi ile adli yardımda Avrupa ortalamasının altında kalarak adalete erişimde kırılganlık yarattığını göstermektedir. Bu nedenle hedef, yalnızca hızlı yargılama değil, özellikle uyuşmazlıkları önleyici adalet mekanizmaları ile alternatif uyuşmazlık çözüm yöntemlerinin güçlendirilmesi olmalıdır.

- **Önleyici adalet mimarisi güçlendirilmelidir.** Boşanma davaları gibi sürekli artan ve öngörülebilir olan uyuşmazlıklarda aile danışmanlığı ve arabuluculuk gibi yöntemlerin etkinliğinin artırılması, dava açılmadan önce çözüm olasılığını yükseltir; böylece mahkemelerin iş yükü azalır ve toplumsal maliyet düşer. Şöyle ki tarafların zaman, para, işgücü ve üretkenlik kaybı, kamu kaynaklarının (mahkeme, personel, bilirkişi) gereksiz kullanımını ve özellikle çalışanlar, çocuklar ile aileler üzerinde oluşan psikososyal yükleri ifade eder. Bu yüklerin azalması hem bireyler hem de kamu için daha verimli ve sağlıklı bir süreç sağlar.
- **Adli yardım sistemi yeniden tasarlanmalıdır.** Çocuklar, yaşlılar ve kadınlar başta olmak üzere kırılgan grupların dijital araçlara erişimindeki sınırlılıklar dikkate alınarak başvuru, danışmanlık ve temsil süreçleri sadeleştirilmeli; dijital okuryazarlık destekleri sağlanmalıdır. Bu suretle elde edilecek dijitalleşme kazanımları, adalete erişimi kolaylaştırır.
- **Hukuk eğitiminin niteliği artırılmalıdır.** Lisans programları analitik düşünme, toplumsal bağlamı kavrama ve uygulama yeterliğini dengeli biçimde geliştirecek şekilde yapılandırılmalı; HMGS ezbere dayalı olmaktan çıkarılarak uygulama becerisini ölçen formatta bir sınava dönüştürülmelidir. Hukuk klinikleri kurumsallaştırılarak, özellikle tüketici, aile ve kira hukukunda hızlı danışmanlık ve yönlendirme yoluyla hem erken çözüm üretimi hem de hukuk eğitiminin kalitesi desteklenmelidir.
- **Mahkemenin görevli ve yetkili olup olmadığı erken aşamada kesinleştirilmelidir.** Görev ve yetki tartışmalarının kanun yolu aşamasına sarkması engellenmeli, ilk derece yargılamasından sonra itiraz edilebilir olmaktan çıkartılmalıdır. Bu suretle sağlanacak olan kesinlik, zaman kaybını ve usul ekonomisine aykırılığı belirgin biçimde azaltır.
- **Kira kaynaklı dava dalgası için geçici ve yapısal tedbirler birlikte uygulanmalıdır.** Sulh hukuk mahkemelerindeki dosya artışı, konut arzındaki doğal afetlere ve ekonomik istikrarsızlıklara dayalı şoklar ve normatif düzenlemelerle eşgüdümlü biçimde ele alınmalıdır. Öte yandan arabuluculuğun verimliliği artırılırken mahkemelerin personel ve organizasyon kapasitesi güçlendirilmelidir. Eşzamanlı konut politikalarıyla kira uyuşmazlıklarında yapısal çözüm sağlanmalıdır.
- **Boşanma davalarında süreci hızlandırmaya yönelik olarak, esasa ve usule ilişkin sadeleştirmeler yapılmalıdır.** Kusura dayalı boşanma sebeplerinden vazgeçilerek tarafların birbirini kusurlu gösterme baskısı ve buna bağlı ispat zorlukları azaltılmalı; böylece hem aile kurumunun zarar görmesi önlenmeli hem de yargılama hızlandırılmalıdır. Ayrıca

boşanmanın esasına ilişkin talep, tazminat, nafaka ve velayet taleplerinden önce karara bağlanarak uyuşmazlığın kapsamı daraltılmalı ve çatışma azaltılmalıdır. Nafaka bakımından ise süresiz ve tek tip uygulamalar yerine, her somut olayın özelliklerine göre süreli ve ölçülü kararlar verilmesine imkan tanıyan düzenlemeler benimsenmelidir.

- **Aile mahkemelerinde çocuk odaklı usul güvenceleri standartlaştırılmalıdır.** Boşanma ve velayet dosyalarında çocuk görüşünün güvenli ve nitelikli alınması için açık usul rehberleri, uzmanlık uygulamaları ve psikososyal destek mekanizmaları zorunlu hale getirilmelidir. Bu standartlar, çocuğun üstün yararı ilkesini ve katılım hakkının tesisini güçlendirir.
- **Ticaret hayatında borç yapılandırma araçları genişletilmeli, Cebri İcra Kanunu Taslağı fırsata çevrilmelidir.** Konkordatonun yükselişi, iflas yerine iyileştirici araçlara yönelimi göstermektedir. Taslak, Türkiye'ye özgü borç yapılandırma seçeneklerini çoğaltacak biçimde sonuç odaklı ve hızlı süreç kapıları ile tamamlanmalıdır. Ayrıca, belgeye dayalı borçlanma kültürünün yerleşmesi için finansal okuryazarlık güçlendirilmeli ve hukuki işlem güvenliğini artırmak üzere dijitalleşmeden yararlanılmalıdır.
- **Elektronik tebligat uygulamasının kapsamı genişletilmelidir.** Özellikle gerçek kişi tacirler ve yurt dışında yaşayanlar için elektronik tebligat zorunluluğu getirilmelidir. Tebligat gecikmelerinin azalması, toplam yargılama süresine doğrudan olumlu yansımaktadır.
- **Dava yönetiminde "boş duruşma"ya son verecek dijital uygulamalar geliştirilmedi.** Müzekkere ve bilirkişi gecikmeleri nedeniyle dosya tekemmül etmeden duruşma yapılmamalıdır. Dosya takibinde aşamalar dijital uygulamalarla izlenmeli, müzekkere veya rapor dönüşlerinin yapılmadığı tespit edildiğinde otomatik takvim oluşturularak duruşma ertelenmeli ve derhal taraflara tebligat yapılmalıdır.
- **Bilirkişilikte kalite güvencesi ve performans izleme sıkılaştırılmalıdır.** Gereksiz ve yetersiz bilirkişi başvuruları sınırlandırılmalıdır. Bilirkişi rapor kalitesi ve süre performansına dayalı izleme yapılmalıdır. Yetersiz performans gösterenler listelerden çıkarılmalı, uzmanlık alanları dinamik biçimde güncellenmelidir.
- **Dijital yargıda kişisel veri ve siber güvenlik kapasitesi artırılmalıdır.** E-duruşma ve dijital dosya erişimi yaygınlaşırken veri koruma ile erişim kontrolü süreçleri kurumsal ölçekte güçlendirilmelidir. Avrupa'daki temkinli biçimde tasarlanmış iyi uygulamalar referans alınarak denetim uygulamaları geliştirilmelidir ve yargı alanında kişisel veri ihlaline caydırıcı yaptırımlar uygulanmalıdır.
- **Kesintisiz yargı için olağanüstü hâl ve hibrit çalışma protokolleri hazırlanmalıdır.** Savaş, deprem, uzun süreli enerji kesintileri gibi olağanüstü durumlara karşı güvenli bir veri saklama altyapısı kurulmalı; hibrit çalışma protokolleri geliştirilmelidir. Risk temelli bu yaklaşım, yargı hizmetlerinin sürekliliğini ve kurumsal dayanıklılığı güvenceye alır.

İdari Yargı

Yasin Söyler

Prof. Dr., Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi, Hukuk Fakültesi

Giriş

Türk idare hukuku sistemi, Tanzimat döneminde yaşanan modernleşme hareketlerinin etkisiyle dönem içerisinde Fransız idare hukukundan etkilenecek bir gelişim göstermiş, o dönemden günümüze değin genel yargı sisteminin (adli yargı) dışında kendisine idari rejim de denilen ayrı bir idari yargı sistemi vücut bulmuştur. Ülkemizde idari yargı; idarenin işlem, eylem ve sözleşmelerinin yargısal denetimini yapmakta, bunlardan kaynaklanan zararların karşılanması noktasında etkin bir mekanizma oluşturmaktadır. İdari yargı sistemi içerisinde, söz konusu uyuşmazlıkların çözümü idare mahkemeleri, vergi mahkemeleri, bölge idare mahkemeleri ve Danıştay tarafından sağlanmaktadır. İdare ve vergi mahkemeleri ilk derece mahkemesi, bazı istisnai uyuşmazlıklarda Danıştay ilk derece mahkemesi olarak; bölge idare mahkemeleri istinaf merci, Danıştay ise kural olarak temyiz merci olarak görev yapmaktadır. Bu bölümde, genel itibarıyla idare ve vergi mahkemeleri ile bölge idare mahkemelerinde görülmekte olan dosyaların resmî istatistiki verilerden yararlanarak genel görünümü ortaya konulmaya çalışılmış ve bu mahkemelerdeki dosyaların karara bağlanma sürelerinin hukuk sistemimize etkisine yönelik değerlendirmeler yapılmıştır. Bir yüksek mahkeme olarak Danıştay ise Yargı Bürokrasisi ve Yüksek Yargı bölümünde ele alınmıştır.

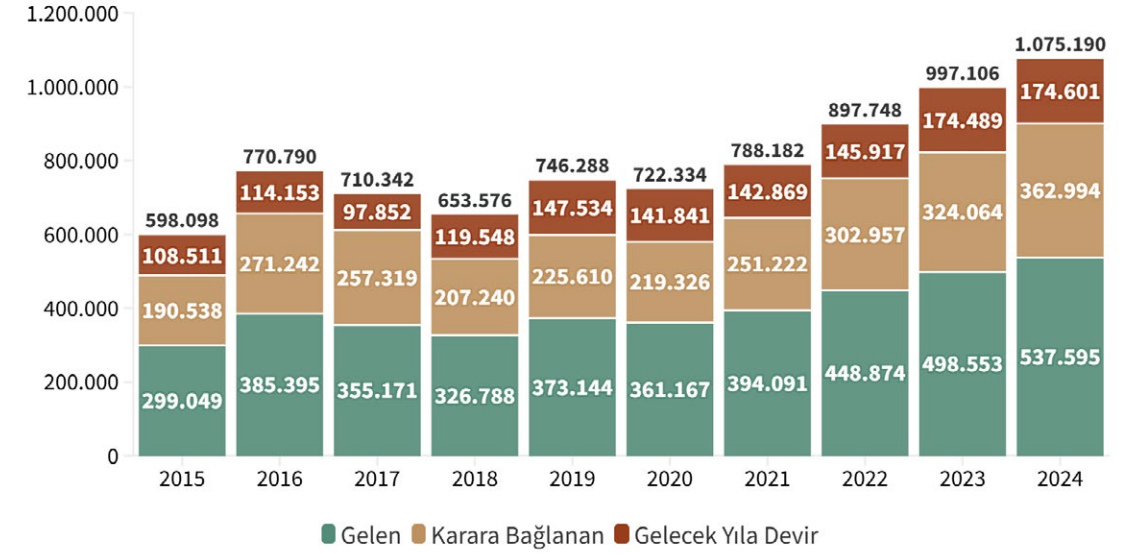
Yargıya ilişkin resmî istatistiki veriler, o ülke hukuk sisteminin etkinliği hakkında aydınlatıcı rol üstlenebilir. İdari yargı özelinde olduğu gibi yargının bazı alanlarına ilişkin veriler ise

bunun da ötesinde, o ülkede hukuk devleti ilkesinin tam manasıyla işleyip işlemediğini gösterebilir. Örneğin, "Geciken adalet, adalet değildir," özdeyişinin altında, açılan davaların adil ama aynı zamanda hızlı bir şekilde çözüme kavuşturulması gerektiği düşüncesi yatmaktadır (Candan, 2020, s. 68). İdari yargı alanına ilişkin veriler belli bir ölçüde bizlere bu konuda bilgi vermekte, açılan idari davaların ortalama ne kadar süre içerisinde çözümlendiğini gösterebilmektedir.

Bu veriler, dönüşüm ve reform hareketlerine dayanak oluşturma açısından da oldukça önemlidir. İdari yargı, ciddi manada reforma ihtiyaç duyan alanlardan biridir. Son dönemlerde yargı paketleri adı altında yapılan reform çalışmaları, idari yargı alanına ilişkin bazı iyileştirmeler içerseler de adli yargı alanıyla kıyaslandığında yapılan bu iyileştirmelerin sınırlı alanlara ilişkin olduğu görülmektedir. Literatürde idari yargının işleyişine ilişkin birçok eleştiri getirilmekte, ancak bu eleştiriler bazen haklılık payı içermekle birlikte genel kanaatten öteye geçememektedir. İstatistiki verilerle desteklenmiş düşünce ve yargılar ise bu açıdan daha isabetli sonuçlar ortaya koyabileceklerdir. Bu çalışma, idari yargının sınırlı bir alanına ilişkin de olsa bu amacı taşımaktadır.

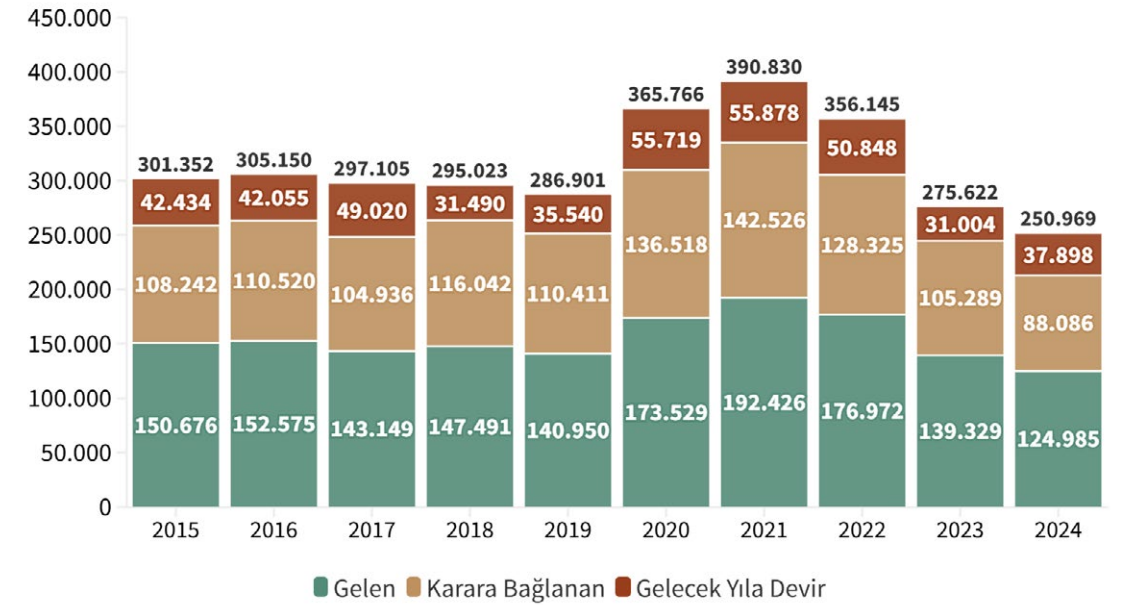
İdare, Vergi ve Bölge İdare Mahkemelerindeki Dosyaların Genel Görünümü

Adalet Bakanlığı Adli Sicil ve İstatistik Genel Müdürlüğünce yayınlanan 2024 Resmî Adalet İstatistikleri, adli yargı alanında olduğu

Grafik 38. İdare Mahkemeleri Dosya Görünümü (2015-2024)

Kaynak: T.C. Adalet Bakanlığı, Adalet İstatistikleri

Grafik 39. Vergi Mahkemeleri Dosya Görünümü (2015-2024)

Kaynak: T.C. Adalet Bakanlığı, Adalet İstatistikleri

Hakim başına düşen dosyalara ilişkin yüksek sayılar, adil ve hızlı karar süreçlerinin tesisini güçleştirmektedir.

gibi idari yargı alanında da son on yıl içerisinde süreklilik arz eden bir dosya artışı olduğunu ortaya koymaktadır. Bu verilere göre, 2015 yılında idare ve vergi mahkemelerindeki toplam dosya sayısı 449.725 iken bu sayı 2024 yılında 662.580 olmuş, %47,3 oranında bir artış gerçekleşmiştir. Bu eğilim; farklı oranlarda da olsa Cumhuriyet başsavcılıkları (%62,3), ceza mahkemeleri (%49,6) ve hukuk mahkemelerindeki (%57,9) dosya sayılarında görülen yüksek miktartlı artışlarla paralellik göstermektedir.

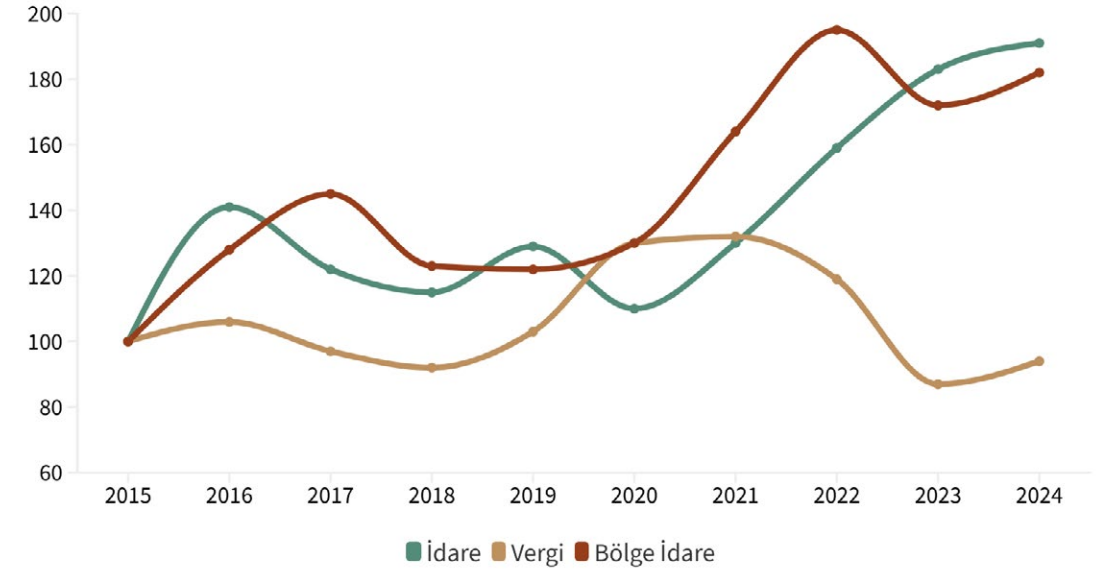
2015 yılında idare mahkemelerinde 184.020 dava açılmışken 2024 yılında 351.305 dava açılmıştır. İdare mahkemelerinde açılan dava sayısında son üç yıldır ciddi bir artış eğilimi görülmektedir. Bu eğilimi, özellikle son iki yıl içerisinde ülkemizde yaşanan depremlerden dolayı idareye karşı açılan davalar etkilemiş olabilir.

İdare ve vergi mahkemelerine göre yıl içinde açılan dosya endeksi, 2015 yılı 100 baz alındığında 2024 yılı içerisinde idare mahkemelerinde 191, vergi mahkemelerinde 94 olarak gerçekleşmiştir. Bu veri, 2015 yılına göre 2024 yılı içerisinde idare mahkemelerinde yeni davaların %91 oranında artışla açıldığını, aynı yıl içerisinde vergi mahkemelerinde açılan dava sayısının ise 2015 yılına göre %6 oranında azaldığını göstermektedir. Bu eğilim, söz

konusu yıllar arasında idare mahkemelerinde genel itibarıyla artış yönünde kendisini göstermiş, vergi mahkemelerinde ise inişli çıkışlı bir seyir izlemiş olmakla birlikte son iki yıldır düşüşe geçmiştir. İdare mahkemelerindeki toplam dosya sayısı 2024 yılında 537.595, vergi mahkemelerinde ise 124.985'tir.

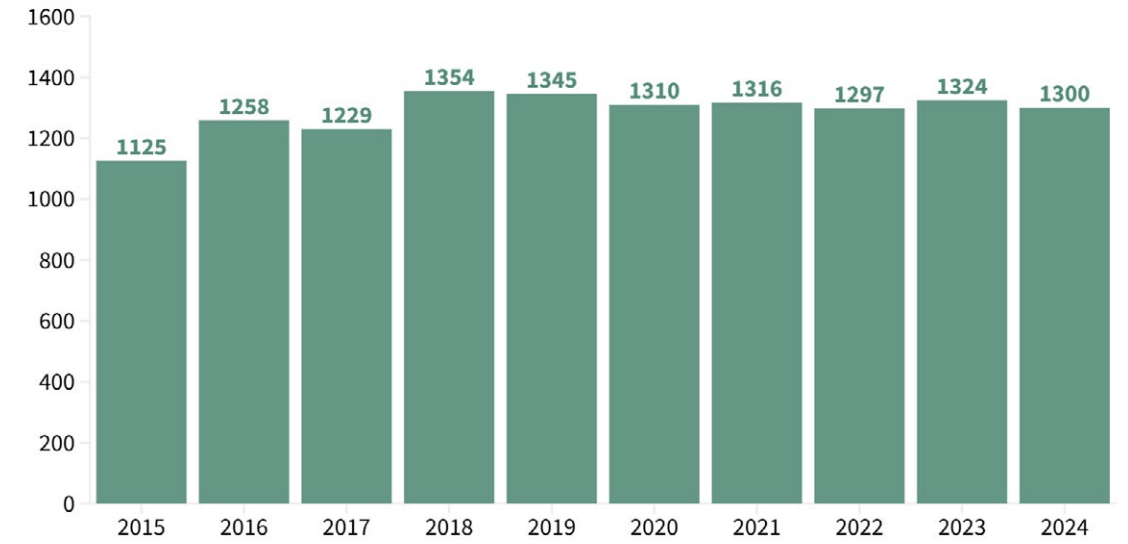
Bölge idare mahkemelerindeki toplam dosya sayısında da sürekli bir artış eğilimi görülmektedir. Anılan mahkemelerdeki toplam dosya sayısı 2015 yılında 190.288 iken bu sayı 2025 yılında 468.089 olmuştur. 2015 yılı esas alındığında, 2024 yılında bölge idare mahkemelerindeki dosya endeksi 182 olarak kaydedilmiştir.

Görüldüğü üzere, idare mahkemeleri ile bölge idare mahkemelerinde açılan dosya sayısı her geçen yıl oransal olarak artmakta, vergi mahkemelerinde açılan dosya sayısında ise bir düşüş eğilimi görülmektedir. İdare mahkemelerinde açılan dosya sayısındaki artış, kişilerin idare ile yaşadığı hukuki uyuşmazlıkların yoğunluk kazandığını göstermektedir. Bunun birçok farklı sebebi olabilir. Nüfus artışı, idari faaliyetlerin çeşitlenmesi ve yoğunluk kazanması, hak arama bilincinin artması, idari faaliyetlerin yürütülmesinde hukuk kurallarının yeterince gözetilmemesi, idari dava yoğunluğuna sebebiyet veren deprem gibi doğal afetler ile çevre ülkelerde yaşanan savaşlar nedeniyle karşımıza çıkan göç olgusu, toplumsal ilişkilerin daha karmaşık bir hâl alması vb. bu kapsamda değerlendirilebilir. İdare mahkemelerinde açılan dosya sayısındaki bu artışın bölge idare mahkemelerine de yansımaları doğaldır. Zira idari yargı sisteminde istinaf, olağan kanun yollarından esas olanıdır¹ ve idare

Grafik 40. İdare Mahkemeleri Dosya Endeksi (2015=100 Dosya, 2015-2024)

Kaynak: T.C. Adalet Bakanlığı, Adalet İstatistikleri

Grafik 41. İdare ve Vergi Mahkemeleri Hakim Sayısı (2015-2024)

Kaynak: T.C. Adalet Bakanlığı, Adalet İstatistikleri

¹ Bununla birlikte 2577 sayılı İdari Yargılama Usulü Kanunu'nun 45/6. fıkrasında yer alan "Bölge idare mahkemelerinin 46'ncı maddeye göre temyize açık olmayan kararları kesindir," hükmüne karşı açılan iptal davasında; Anayasa Mahkemesi bu hükmü, "istinaf başvurusunun kısmen veya tümünden kabulü hali" yönünden

mahkemelerince verilen kararlara karşı kural olarak başvurulabilir. Bu nedenle bir idari davanın taraflarının, aleyhlerine olan kararı istinaf kanun yoluna götürmeleri kaçınılmazdır. Vergi mahkemelerinde açılan dava dosya sayısındaki oransal düşüşü ise vergi konusunda çıkarılan yeni kanunlarda aramak gerekmektedir. Vergi alanında çıkarılan bazı kanunlar dönemsel olarak vergisel uyumsuzlukların artmasına neden olmakta, bu türden kanunların çıkarılmadığı dönemlerde ise uyumsuzluk sayıları dengeli kalmaktadır.

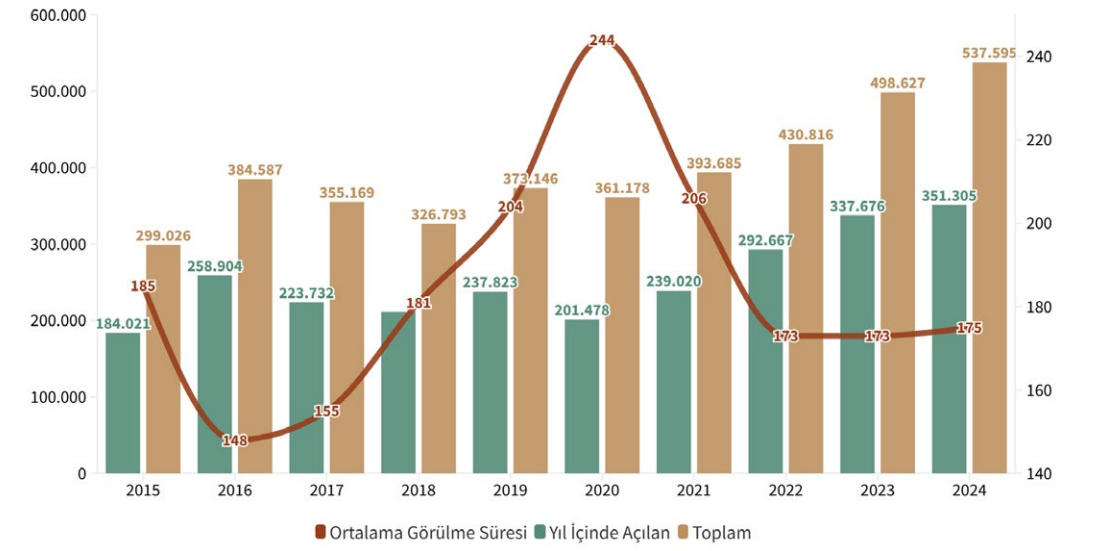
Örneğin, idare mahkemelerinde açılan dava türlerine bakıldığında tür itibarıyla bazı davaların sürekli artan bir eğilimde açıldığı, bazıların ise ülkemizde yaşanan gelişmelere bağlı olarak dönemsel bir artış eğilimine girdiği görülmektedir. Yabancılar ve uluslararası koruma mevzuatına ilişkin işler, öğretim elemanlarına ilişkin işler, tam yargı (idari eylemden kaynaklanan) dava türlerinde sürekli bir artış eğilimi vardır. Afet işlerine ilişkin davalar ise 2023 yılında ülkemizde yaşanan depremler sonrasında ciddi bir artış göstermiştir. Bu artışları, idari faaliyetlerin yoğunlaştığı

alanlar ile dönemsel olarak yaşadığımız olayları göz önünde bulundurarak açıklayabiliriz.

İdare ve bölge idare mahkemelerinde açılan dosya sayılarındaki bu artışlar, diğer değişkenler sabit tutulduğunda, haliyle dosyaların ortalama karara bağlanma süresini uzatacaktır. Bunu engellemek için farklı politikaların geliştirilmesi mümkündür. Bunlardan ilki, açılan dosya sayısındaki artışla mücadele etmek, bunu düşürmeye çalışmaktır. Bunu sağlamak için de farklı politikalar geliştirilebilir. İdari uyumsuzlukların çözümünde alternatif uyumsuzluk çözüm yöntemlerinin geliştirilmesi, buna bir örnek olarak gösterilebilir. Halihazırda, maa- lesef 659 sayılı Genel Bütçe Kapsamındaki Kamu İdareleri ve Özel Bütçeli İdarelerde Hukuk Hizmetlerinin Yürütülmesine İlişkin Kanun Hükmünde Kararname'de öngörülen *sulh* müessesesi buna tam anlamıyla hizmet etmediği gibi (Akyılmaz, Sezginer & Kaya, 2025, s. 400); Kamu Denetçiliği Kurumu, İnsan Hakları ve Eşitlik Kurumu, Kamu Görevlileri Etik Kurulu, Bilgi Edinme ve Değerlendirme Kurulu gibi kurulların etkin bir şekilde işlediği hususunda da ciddi şüpheler vardır². Sulh müessesesinin

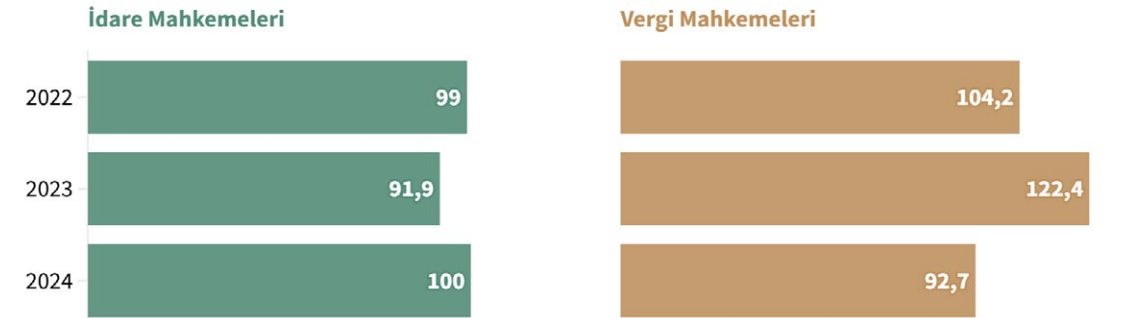
iptal etmiştir. Yüksek Mahkeme iptal kararında, bu kuralın hükmün denetlenmesini talep etme hakkına ölçsüz bir sınırlandırma getirdiği gerekçesine yer vermiştir. Anayasa Mahkemesinin bu kararı, bölge idare mahkemelerince istinaf başvurusunun kısmen veya tümünden kabulü yönünde verilen kararlara karşı temyiz kanun yolunu açtığından, idari yargı sisteminde artık bu kararla birlikte temyiz kanun yolunun da asli karakter kazandığı söylenebilir. Ayrıca bu karar üzerine, ilerleyen günlerde Danıştayın iş yükünde ciddi bir artışın gerçekleşeceği yönünde tahminde bulunulabilir.

- 2 Kamu Denetçiliği Kurumu açısından aynı yöndeki genel bir değerlendirme için bkz. (Ulusoy, 2023, s. 707) Kamu Görevlileri Etik Kurulu açısından aynı yöndeki istatistiki verilerle desteklenmiş bir değerlendirme için bkz. (Akdeniz, 2016, s. 70). Bununla birlikte idari uyumsuzlukların çözümünde kendisine başvurulmuş uzlaşma gibi yöntemlerin olumlu sonuçlar ortaya çıkardığı hususunda bazı veriler bulunmaktadır. Örneğin idari uyumsuzlukların çözümünde her geçen gün daha yoğun bir şekilde uzlaşma yöntemine başvuruluyor olması, bu yöntemin uygulamada etkin çözümler üretebildiğine bir gösterge oluşturabilir. Uzlaşma yöntemine örnek olarak son yıllarda rekabet hukuku (4054 sayılı Rekabetin Korunması Hakkında Kanun md. 43), tüketici hukuku (6502 sayılı Tüketicinin Korunması Hakkında Kanun md. 77/A), kentsel dönüşüm hukuku (6306 sayılı Afet Riski Altındaki Alanların Dönüştürülmesi Hakkında Kanun md. 6) ve telekomünikasyon hukuku (2813 sayılı Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumunun Kuruluşuna İlişkin Kanun md. 5) alanlarında başvurulmuştur. Diğer bazı örnekler için bkz. Kaplan, s. 41-43. Bununla birlikte bu alanda uzlaşma yönteminin

Grafik 42. İdare Mahkemeleri Dosya Görünümü (2015-2024)

Kaynak: T.C. Adalet Bakanlığı, Adalet İstatistikleri

Grafik 43. İdare Mahkemeleri Temizleme Oranı (% , 2022-2024)

Kaynak: T.C. Adalet Bakanlığı, Adalet İstatistikleri

işleyişinde; kamu görevlilerinin takdir yetkisini kullanarak kişilerin tazminat taleplerini kabul etmelerinin Sayıştay denetimine takılması ve bazı durumlarda kesinleşmiş bir mahkeme kararı bulunmamasına rağmen bu taleplerin kabul edilmesinin kamu zararı olarak telakki edilmesi, kamu görevlilerini haklı olarak sulh olmaktan kaçınmaya sevk etmektedir (Akyılmaz, Sezginer & Kaya, 2025, s. 400; Sezginer, 2013, s. 25-26). Hemen üstte isimlerine yer verilen kurumların ise idari uyuşmazlık çözümünde dağınık bir yapılanma oluşturması ve caydırıcı müeyyidelerle donatılmamış olmaları gibi nedenlerle etkin olamadıkları görülmektedir (Akdeniz, 2016, s. 78-79). Nitekim bu kurumların uyuşmazlık çözüm istatistiklerine bakıldığında bu istatistiklerin, burada ortaya konulmaya çalışılan yargıyı desteklediği görülecektir. Nihayet düşük miktarda ya da daha az önemli denilebilecek bazı uyuşmazlıkların, idari yargıya konu olmaksızın idari aşamada etkin bir şekilde çözümüne yönelik yasal düzenlemelerin yapılmasında yarar bulunduğu belirtilmelidir.

Dosyaların ortalama karara bağlanma süresini kısaltacak bir diğer politika ise idari hakim sayısını artırmak olabilir (Çopur, 2013, s. 15). Konuya bu açıdan bakıldığında, maalesef 2015-2024 yılları arasında idare ve vergi mahkemelerindeki hakim sayısında ciddi bir artış olmamıştır. 2015 yılında söz konusu mahkemelerde 1.125 hakim varken bu sayı 2024 yılında 1.300'e çıkarılmıştır. Bölge idare mahkemelerindeki hakim sayısında ise daha kayda değer bir artış olmuştur. 2016 yılında bölge idare mahkemelerindeki hakim sayısı 289 iken bu sayı 2024 yılında 539'a yükseltilmiştir. Bahsi geçen yıllarda, adli yargıda

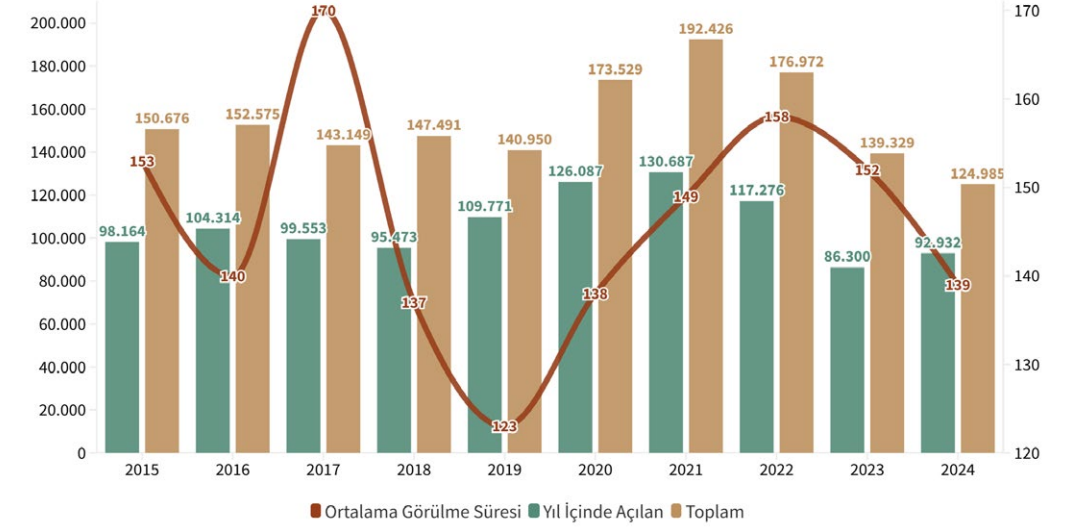
görevli hakim ve savcı sayılarında ise idari yargıyla kıyaslandığı zaman çok daha yüksek oranlarda artışlar gerçekleşmiştir.

Nitekim bu durum, idare ve vergi mahkemelerinde hakim başına düşen dosya sayılarını da artırmıştır. 2015 yılında idare ve vergi mahkemelerinde hakim başına düşen dosya sayısı 400 iken bu sayı, 2024 yılında 510 olarak kaydedilmiştir. Bu sayılar, 2015-2024 yılları arasında inişli çıkışlı bir görünüm arz etmekle birlikte son dört yıldır sürekli bir artış eğilimindedir. Bölge idare mahkemelerinde ise bu sayılar 2016 yılında 863, 2024 yılında 868 olarak kaydedilmiştir. Bu sayıların 2015-2024 yılları arasındaki görünümünde yükseliş ya da azalış yönünde bir istikrar bulunmamakta, sayılar 750'lerle 1.000 civarında seyretmektedir.

Hakim başına düşen dosyalara ilişkin bu yüksek sayıların, adil ve hızlı kararların tesisine imkan tanınması mümkün değildir. Hem idare ve vergi mahkemeleri hem de bölge idare mahkemelerindeki sayılar çok yüksektir. Yılda 510 veya 868 dosya inceleyen bir idare, vergi veya bölge idare mahkemesi hakiminin, bu dosyalara tam anlamıyla hakim olmasını beklemek beyhude bir çaba olacaktır. Bunu engellemek için idari mahkemelerdeki hakim sayısı artırılmalıdır.

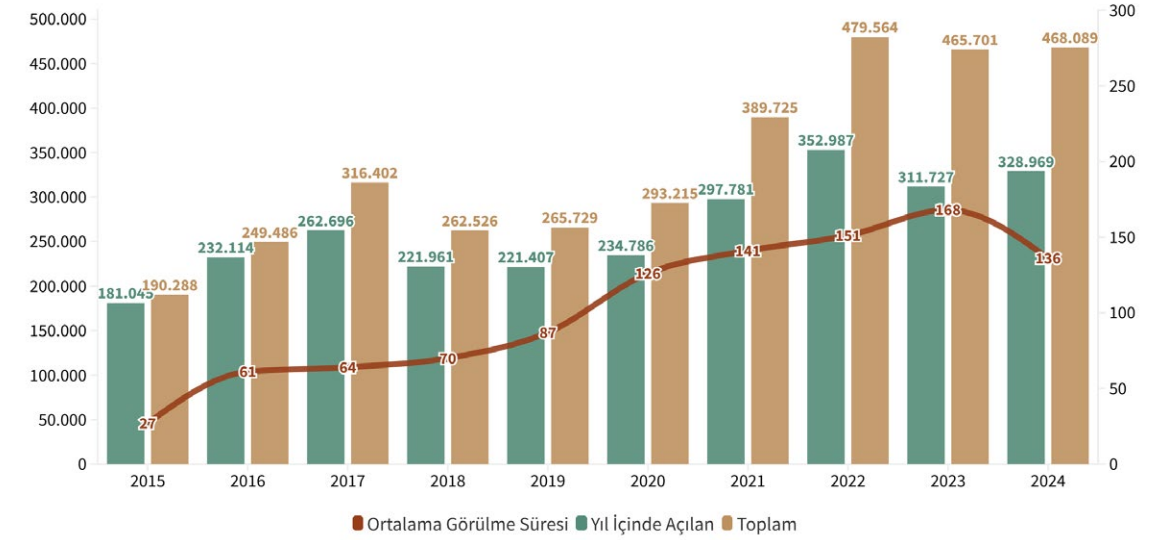
İdare, Vergi ve Bölge İdare Mahkemelerinin Dosyaları Ortalama Karara Bağlama Süreleri

Resmî Adalet İstatistiklerine göre, 2024 yılında bir dosyanın ortalama görülme süresi idare mahkemelerinde 175, vergi mahkemelerinde 139, bölge idare mahkemelerinde ise

Grafik 44. Vergi Mahkemeleri Dosya Görünümü (2015-2024)

Kaynak: T.C. Adalet Bakanlığı, Adalet İstatistikleri

Grafik 45. Bölge İdare Mahkemeleri Dosya Görünümü (2015-2024)

Kaynak: T.C. Adalet Bakanlığı, Adalet İstatistikleri

gerçekten etkinlik sağlayıp sağlamadığının sağlıklı bir şekilde tespiti için, konuya ilişkin istatistiki verilerin üretilmesi ve bilimsel nitelikli çalışmaların yapılmasına ihtiyaç bulunduğu da açıktır.

136 gündür. Bu sayıların tam olarak bir anlam ifade edebilmesi için devreden dosyaların elden çıkarılma süreleriyle birlikte ele alınmasında fayda bulunmaktadır. Bu çerçevede 2024 yılı içerisinde devreden dosyaların ortalama elden çıkarılma süresi; idare mahkemelerinde 176, vergi mahkemelerinde 159, bölge idare mahkemelerinde ise 119 gündür.

Bahsi geçen oranlara 2015-2024 verileri esas alınarak bakıldığında, idare ve vergi mahkemelerinde bir dosyanın ortalama görülme süresi ile devreden dosyaları elden çıkarma süreleri açısından kayda değer bir artış veya yükseliş görülmemektedir. Bölge idare mahkemeleri açısından ise 2020 yılına kadar bu süreler 100 günün altındayken, 2020 yılından sonra 150 günlere doğru bir artış göstermiştir. Bu süreler ortalama süreleri gösterdiğinden idare veya vergi mahkemesinde açılan bazı davaların burada yer verilen sürelerle göre çok daha uzun süreler içerisinde tamamlanması da mümkündür.

Konuya dosyaların temizlenme oranları açısından bakıldığında, 2024 yılı içerisinde idare mahkemelerinde açılan veya bölge idare mahkemelerince kaldırılarak geri gönderilen dosya sayısınınca dosyanın bu mahkemelerce karara bağlanarak ilk derecede sonuçlandırıldığı (%100,0), bu oranın (temizleme oranı) vergi mahkemelerinde %92,7, bölge idare mahkemelerinde ise %107,3 olarak gerçekleştiği görülmektedir. Bu tablo, 2024 yılı içerisinde idare mahkemelerinin oran olarak gelen dosya sayısınınca dosyanın tamamını, bölge idare mahkemelerinin gelen dosya sayısından daha fazla sayıda dosyayı, vergi mahkemelerinin ise daha az sayıda dosyayı karara bağlayabildiğini göstermektedir. Diğer

değişkenler sabitken, önümüzdeki yıllar içerisinde geçen yıllardan devreden dosyaların temizlenebilmesi için vergi mahkemeleri ile idare mahkemelerinin daha yüksek bir performansta çalışması gerektiği söylenebilir.

Bahsi geçen oranlara 2015-2024 verileri esas alınarak bakıldığında, söz konusu yıllar arasında idare ve vergi mahkemelerindeki dosya temizleme oranlarının %95 ila %100 arasında değiştiği, bu oranların bölge idare mahkemelerinde de benzer yönde seyrettiği ancak son iki yıldır %104,8 ve %107,3 olarak gerçekleştiği görülmektedir.

Son on yıldır, idare ve vergi mahkemeleri ile bölge idare mahkemelerinde çıkan dosyaların gelen dosyalara oranı ise %60 ila %70'ler arasında seyretmektedir. Bu oran, bahsi geçen mahkemelerde referans yıl içerisinde bakmakta olunan toplam dosya sayısının ancak %60 ila %70'inin karara bağlanabildiğini, %30 ila %40 civarındaki dosyanın ise bir sonraki yıla devrettiğini göstermektedir. Bu oranlar, bölge idare mahkemelerinde daha yüksek düzeylerde gerçekleşmiştir.

Bütün bu veriler; idare, vergi ve bölge idare mahkemelerinde dosyaların ortalama karara bağlanma sürelerinin oldukça uzun olduğunu, söz konusu mahkemelerin genel itibarıyla yüksek bir performans içerisinde çalıştığını, ancak yıl içerisinde açılan belirli sayıdaki davanın ancak sonraki yıllarda karara bağlanabildiğini göstermektedir³. İdari yargıda, bu yargı kolunun sahip olduğu bazı özellikler itibarıyla açılan davaların daha hızlı bir şekilde karara bağlanması beklenmektedir. Zira idari yargıda yazılılık ilkesi geçerlidir, inceleme dosya üzerinden yapılmaktadır, duruşma istisnai bir özellik göstermektedir ve tanık deliline

başvurulmamaktadır⁴. 2577 sayılı İdari Yargılama Usulü Kanunu'nun 20/A maddesinde öngörülen ivedi yargılama usulü ile 20/B maddesinde yer verilen merkezi ve ortak sınavlara ilişkin yargılama usulü, bu usulün uygulandığı davaların dosyanın tekemmül ettiği tarihten itibaren en geç bir ay ve on beş gün içerisinde karara bağlanması gerekliliğini zorunlu kılmaktadır (Akyılmaz, Sezginer & Kaya, 2025; Çağlayan, 2025, s. 401-409). Keza, idari yargıda 2024 yılı içerisinde açılan davaların en büyük kısmını oluşturan Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu'ndan kaynaklanan uyuşmazlıkların da belirli bir süre içerisinde karara bağlanması gerektiğine yönelik hükümlere, söz konusu Kanun'da açıkça yer verilmiştir. Örneğin sınır dışı etme kararlarına karşı yapılan başvurular, dosyanın tekemmülünden veya ara karar ya da duruşma yapılması gereken hallerde bunların tamamlanmasından itibaren on beş gün içinde sonuçlandırılmak zorundadır. Hatta mahkemelerin bu konuda vermiş olduğu kararlar da kesindir. İdari yargı alanına özgü bütün bu düzenlemelere rağmen dosyaların ortalama görülme sürelerinin bu denli uzun olmasının ciddi bir sorgulama gerektirdiği şüphesizdir.

Kanaatimizce bunun birçok farklı sebebi vardır⁵. Bir üst başlıkta ifade edildiği üzere, idari dava sayısının her geçen yıl yüksek oranlarda artış göstermesine rağmen buna paralel şekilde yeterli sayıda hakim istihdamına gidilmediği olması bunlardan ilkinin oluşturmaktadır⁶. İdari yargıda yer verilen ivedi yargılama usulleri, maalesef kanunlarda öngörülen sürelerle işlerlik kazandıramamaktadır (Çağlayan,

2025, s. 410-411). Söz konusu sürelerin mahkemeler açısından bir yaptırımı bulunmamakta ve bu süreler, düzenleyici (etik) süre olarak kabul edilmektedir (Candan, 2020, s. 715; Çağlayan, 2025, s. 401-410). İdari yargıda her ne kadar duruşma, istisnai bir özellik gösterse de bazen gereksiz yere davaların uzamasına sebebiyet vermektedir (Çınarlı & Ağar, 2016, s. 60-61). Özellikle ilk derece yargılamasında duruşmaya tarafların istemi üzerine gidilmesi zorunluluğu, duruşmaya ihtiyaç göstermeyen davalarda dahi duruşma yapmayı zorunlu kılmaktadır (Çınarlı, 2022, s. 208; Sancakdar, 2013, s. 39; Çınarlı & Ağar, 2016, s. 60-61). Dilekçeler, Tebligat Kanunu ya da uygulamadan kaynaklı nedenlerle çok uzun süreler içerisinde muhataplarına tebliğ edilebilmektedir (Sancakdar, 2013, s. 46; Çağlayan, 2025, s. 410). İdari yargıda savunma dilekçesi verme süreleri çok uzundur (Sancakdar, 2013, s. 45; Çopur, 2013, s. 16). Verilen kararların gerekçeleri, Kanun'da kısıtlayıcı bir süreye yer verilmiş olmasına rağmen halen çok uzun süreler içerisinde yazılmakta ve ilgililere tebliğ edilmektedir (Sancakdar, 2013, s. 45; Çopur, 2013, s. 15). Salt idari eylemlerden kaynaklı uyuşmazlıkların çözümünde zorunlu idari başvuru yolunun öngörülmesi, bu başvuru yolunun işlevsiz olması nedeniyle dava öncesi uyuşmazlık sürelerini uzatmaktadır (Adalet Bakanlığı Mevzuat Genel Müdürlüğü, 1982). İlk inceleme konularının, yargılamanın ilerleyen aşamalarında da tartışma konusu yapılması davaların usulü nedenlerle uzamasına sebebiyet vermektedir (Çopur, 2013, s. 17). Bu nedenlerin sayısını artırmak mümkündür.

³ Konu hakkında aynı yöndeki genel bir tespit için bkz. (Candan, 2020, s. 69-70).

⁴ Bu özellikler için bkz. (Çağlayan, 2025 s. 185; Akyılmaz, Sezginer & Kaya, 2025, s. 69-73). Tanık deliline başvurulabileceği hakkında aksi yönde bir görüş olarak bkz. (Çağlayan, 2025 s. 354-357; Çınarlı & Ağar, 2016, s. 56)

⁵ Bu sebepler hakkında daha ayrıntılı bir bilgi için bkz. (Sancakdar, 2013, s. 38)

⁶ Benzer yöndeki genel bir tespit için bkz. (Sancakdar, 2013, s. 48)

DEĞERLENDİRME VE ÖNERİLER

Ülkemizde idari yargı alanında, genel itibarıyla her geçen yıl dosya sayısında bir artış eğilimi görülmektedir. Dosya sayısındaki bu artış mahkemelerin iş yükünü artırmakta, dosyaların ortalama görülme sürelerini uzatmaktadır. Bu durum ise adaletin gecikmesine neden olmaktadır. İş yükünden dolayı hakimler, dosyalara gerektiği şekilde eğilememekte ve bu nedenle adil kararların tesisi noktasında yetersiz kalabilmektedirler. Artan bu dosya yüküyle etkin bir şekilde mücadele edebilmek için dosya sayısındaki artışın önüne geçmek gerektiği gibi, dosya artışıyla uyumlu olacak şekilde idari yargı alanında istihdam edilen hakim sayısında da artışa gidilmesi gerekmektedir.

İdari yargı alanında, dosyaların ortalama görülme süreleri oldukça uzundur. Bu durum bir de ilk derece yargılaması, istinaf ve temyiz incelemesiyle birlikte ele alındığında söz konusu süreler daha da uzamaktadır (Sancakdar, 2013, s. 38). Dosyaların hızlı bir şekilde görülmesi tek başına bir anlam ifade etmemekle birlikte, nihayetinde adil bir yargılama faaliyeti için önemli bir gösterge oluşturmaktadır (Çakmak, 2021, s. 313–314; Çağlayan, 2025, s. 197). Bu nedenle idari davaların ortalama görülme sürelerinin neden uzun olduğunu doğru bir şekilde tespit etmek ve bu sorunun çözümüne yönelik politikalar geliştirmek gerekmektedir. Çalışma boyunca bu nedenler üzerinde genel hatlarıyla durulmuştur. Bunlara başka nedenler de eklenebilir.

Yargılama faaliyetinin etkinliğini sayılar üzerinden ortaya koymak ancak belli bir noktaya kadar mümkündür. Nihayetinde yargılamanın temel unsurunu her boyutuyla insan oluşturmaktadır. Bu nedenle yargılama faaliyetini yürüten hakimlerinin nitelikli, liyakatli, çalışkan ve dürüst olmasında büyük önem bulunmaktadır. İdari yargı alanına ilişkin getirilen her sistem veya iyileştirmenin uygulayıcısı, en üst düzeyde idari hakimler olacaktır. Bu nedenle bahsi geçen özelliklerin temini noktasında etkin bir performans denetimine ihtiyaç olduğu tartışmasızdır. Etkin bir denetim mekanizması sayesinde, getirilen kuralların uygulamada arzu edildiği şekilde karşılık bulması mümkün olacaktır.

- **İdari yargı alanında artan dosya sayısını azaltmak için idari uyuşmazlıkların çözümüne uygun alternatif uyuşmazlık çözüm yöntemleri geliştirilmelidir.** Bu noktada, kamu görevlilerinin karşısına çıkması olası kamu zararı tehlikesine karşı gerekli önlemlerin alındığı çözüm yöntemleri üretilebilir. İdari uyuşmazlıkların çözümünde gerektiği ölçüde alternatif uyuşmazlık çözüm yöntemlerine başvurulması, idari yargının artmış olan iş yükünün azaltılmasına katkı sağlayacaktır.
- **Artan idari dava sayısına paralel bir şekilde idari hakim sayısı artırılmalıdır.** Hakim sayısının artırılması, yıllık hakim başına düşen dosya sayısını azaltacak, böylece hakimler daha az sayıda dosyayı daha elverişli şekilde inceleyerek adil kararlar verebileceklerdir.
- **İdari yargıda dosyaların ortalama görülme süreleri çok uzundur.** Bu süreleri kısaltacak önlemler alınmalıdır. Dosyaların daha kısa süreler içerisinde karara bağlanması, adil yargılanma hakkının tesisine imkan sağlayacaktır.

- **İdari yargıda kabul edilen ivedi yargılama sürelerine işlerlik kazandıracak yaptırım mekanizmaları getirilmelidir.** Bu mekanizmalar, idari yargıda ivedi yargılama usulünden beklenen hızın sağlanmasına katkı sağlayacaktır.
- **İdari yargıda duruşma talepleri, ilk derece yargılamasında da hakimin takdirine bırakılmalıdır.** Böylece sadece gerekli olduğu durumlarda duruşma usulüne başvurularak davaların gereksiz yere uzamasının önüne geçilecektir.
- **Tebliğat Kanunu ve uygulamadan kaynaklı tebligat sürelerini kısaltacak önlemler alınmalıdır.** Bu kapsamda özellikle elektronik tebligat yönteminin yaygınlaştırılması ve etkinleştirilmesi bir çare olarak düşünülebilir. Keza elektronik tebligat yöntemi, uygulamadan kaynaklanan usulsüz tebligat sorununun önüne de geçebilecektir.
- **İdari yargı alanındaki otuz günlük genel savunma süreleri çok uzundur.** Savunma süreleri kısaltılmalıdır. Savunma sürelerinin kısaltılması, idari davaların daha hızlı bir şekilde neticelenmesini sağlayacaktır.
- **Karar gerekçelerinin hemen yazılmasıyla kararların tebliğini mümkün kılacak önlemler alınmalıdır.** Bu önlemler, karar gerekçelerinin geç yazılmasından dolayı yargılama faaliyetinin gereksiz bir şekilde uzamasının önüne geçecektir.
- **İlk inceleme konularının yargılamanın ilerleyen aşamalarında da ele alınması, yargılamayı uzatan bir nedene dönüşebilmektedir.** Bu sorunun giderilmesi amacıyla, ilk inceleme konuları davanın hemen başında kesin bir şekilde çözüme kavuşturulmalı, yargılamanın ilerleyen aşamalarında tekrar uyuşmazlık konusu hâline getirilememelidir.
- **Salt idari eylemlerden kaynaklı uyuşmazlıkların çözümünde, zorunlu idari başvuru yolu ya kaldırılmalı ya da çok daha etkin bir hâle getirilmelidir.** Maalesef uygulamada, zorunlu idari başvuru yolundan beklenen fayda elde edilememektedir. Zorunlu idari başvuru yolunun etkinleştirilmesi, dava öncesi uyuşmazlık çözüm sürelerinin kısaltılmasına katkı sağlayarak vatandaşların uğramış oldukları zararların bir an önce giderilmesini temin edecektir.
- **Hakimlerin performans denetimini daha etkin kılacak sistemler geliştirilmelidir.** Böylece yargılama faaliyetinde insan unsurundan beklenen faydanın azami ölçüde temini mümkün olabilecektir.

Yargı Bürokrasisi ve Yüksek Yargı

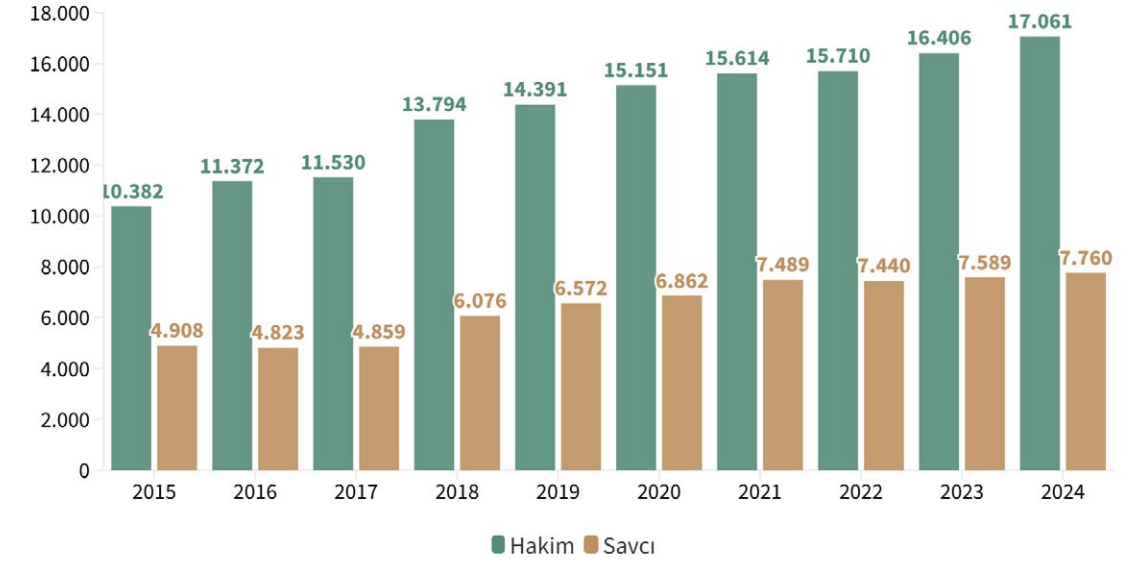
Osman Sarıaslan

Doç. Dr., Hakim, İstanbul 6. Vergi Mahkemesi Başkanı

Giriş

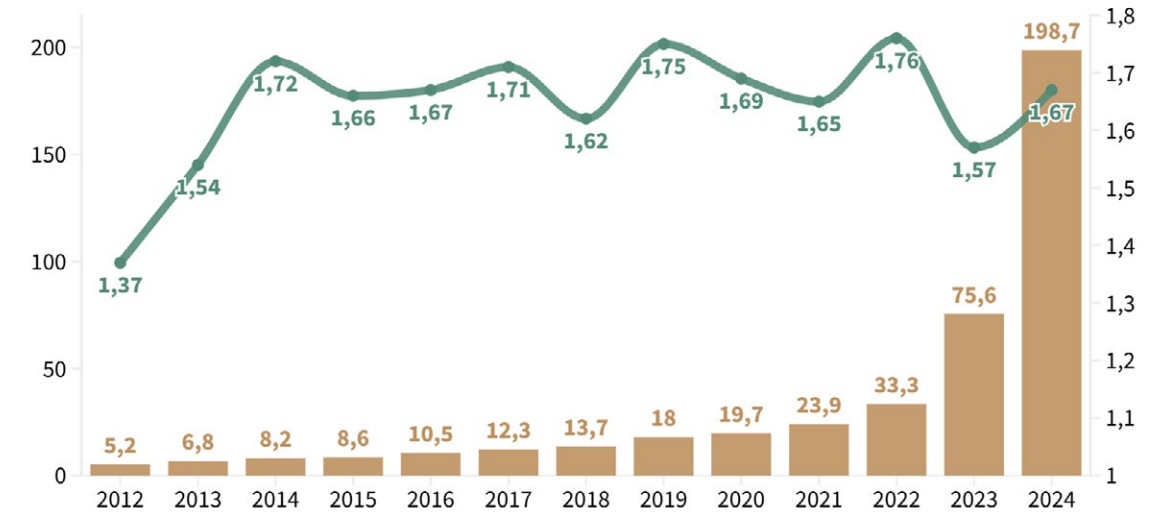
Yargı bürokrasisi ülkemizde biri doğrudan yargılamanın bizzat kendisi, diğeri yaygın yargılama faaliyetinin (istinaf ve derece mahkemelerinin) sevk ve idaresi olmak üzere ikili bir yapıda faaliyet göstermektedir. Yargılama faaliyetinin yargılamaya ilişkin olmayan idari tarafında Adalet Bakanlığı ve Hakimler ve Savcılar Kurulu (HSK) görev alırken; yargılamanın bizzat kendisine ilişkin faaliyetler ise derece mahkemeleri ve yüksek yargı eliyle yürütülmektedir. Adalet Bakanlığı yürütme fonksiyonunun içinde kalmaktayken HSK, Anayasa'nın yargı kısmında düzenlenmiştir. Buna göre HSK, üyelerinin bir kısmı yürütme (Cumhurbaşkanı) tarafından, bir kısmı da Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM) tarafından belirlenen, görevi itibarıyla idari, mahiyeti itibarıyla yargısal bir kuruldur. Yüksek yargı mercileri (Anayasa Mahkemesi, Yargıtay ve Danıştay¹) ise daha özerk bir yapıya sahiptir. Üyelerinin ve Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısının belirlenmesi² sürecinin haricinde, kendi içinde kapalı devre bir yönetim anlayışına sahiptirler. Diğer bir ifadeyle yüksek yargının yönetimi, bu mercilerin kendi anayasal ve yasal otomilerine dayalıdır.

Mevcut yapı ve işleyiş genel hatlarıyla bu olmakla birlikte, bu yapıdan kaynaklanan ve cevaplanması gereken bazı sorular bulunmaktadır. Yargı işlev olarak kendinden bekleneni verebilmekte midir? Yargılamalar makul sürede sonlandırılmakta mıdır? Yargı kararları yeterli gerekçe içermekte midir? Kararların kalitesinin, isabetinin ve hukukiliğinin birer göstergesi olan söz konusu gerekçeler tatmin edici midir? Yargı bürokrasisi ve yüksek yargı, yargıdan beklenenin verilmesi için gerekli maddi ve beşeri kaynağa sahip midir? Sunulan yargısal hizmetlerin toplumda nasıl bir karşılığı vardır? Toplum, sunulan yargı hizmetinin kalitesini ve etkinliğini denetleyecek etkiye sahip bir demokratik mekanizmaya sahip midir? Yargı yetkisi dahil, Anayasa'ya göre egemenlik kayıtsız şartsız millete aitse toplum (millet), kamu vicdanını temsil etmek cihetiyle (sosyal mecra gibi sanal platformlarda görüş serdetmek haricinde) yargılamaya aktif katılabilmekte midir? Şüphesiz bu soruların sayısı artırılabilir. Bunlara verilen cevaplar ise bakılan çerçeve, sorunun oturduğu teorik zemin ve ölçüt olarak kabul edilen unsurlar gibi değişkenlere bağlı olarak farklılık arz edecektir. Ancak asıl olan, yargının fonksiyonunu gereği gibi icra etmesidir. Dolayısıyla söz konusu sorulara verilebilecek

Grafik 46. Hakim ve Savcı Sayısı (2015-2024)

Kaynak: T.C. Adalet Bakanlığı Faaliyet Raporları

Grafik 47. Adalet Bakanlığı Bütçesi ve Merkezi Bütçe İçerisindeki Payı (Milyar TL, %, 2012-2024)

Kaynak: T.C. Adalet Bakanlığı Faaliyet Raporları

¹ Uyuşmazlık Mahkemesi de Anayasa'da yüksek yargı merci olarak düzenlenmiştir. Ancak Uyuşmazlık Mahkemesinin görev alanı, yargı kolları arasında meydana gelen görev uyuşmazlıkları ile farklı yargı mercileri tarafından verilen hükümlerden kaynaklı uyuşmazlıkları çözüme bağlamak olup oldukça dardır. Bu nedenle raporun bu kısmına dahil edilmemiştir.

² Zira Yargıtay üyelerini HSK; Danıştay üyelerinin 3/4'ünü HSK, 1/4'ünün Cumhurbaşkanı; Anayasa Mahkemesi üyelerinin 3'ünü TBMM, kalan 12 üyeyi ise Cumhurbaşkanı seçmektedir.

muhtemel cevaplar için karşımıza her biri ayrı ayrı test edilmesi gereken ve birbirine bağlı bazı ölçütler çıkmaktadır. Bunlar; etkinlik ve verimlilik, yargılamanın kalitesi ve bunun demokratik denetlenebilirliği, şeffaflık, bağımsızlık ve tarafsızlıktır.

Şu halde yukarıda ifade edilen sorular ve bu sorularla ilişkilendirilen ölçütler hep birlikte düşünüldüğünde, bu kez karşımıza cevaplanması gereken daha önemli ve daha can yakıcı bir sorun çıkmaktadır: Yukarıda ifade edilen sorular ve/veya bu soruları sorduran koşullar ülkemizde yapısal bir soruna dönüşmüş müdür? Bu soruya da farklı perspektiflerden farklı cevaplar verilebilir. İyimserlikten uzak cevap sayısı oldukça fazladır. Şu halde ne yapılmalıdır? Bu soruya, toplum olarak herkesin ve hassaten de konuyla ilgili her kesimin katkı sunacağı bir ortak akıl cevap verebilir. İşte bu cevabın oluşmasına katkı sunmak amacıyla bu yazıda, ülkemizde yargı bürokrasisi ve yüksek yargıya ilişkin 2024 yılına dair gözlemlenen dikkat çekici hususlara yer verilmektedir.

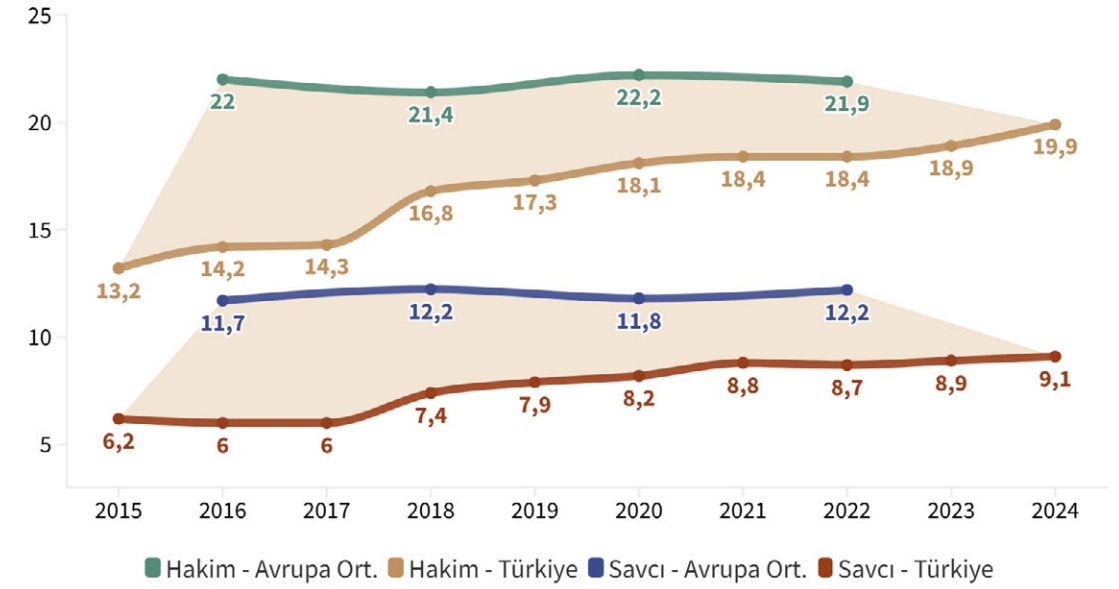
Öte yandan 2024 yılı, yeni anayasa ihtiyacının dile getirildiği ve buna yönelik söylem ve çalışmaların hız kazandığı bir yıl olmuştur. Bu bakımdan yeni anayasa tartışmaları, yazımızın düşünsel zeminini oluşturmaktadır. Bu analiz yazısında, yargı bürokrasisi ve yüksek yargı özelinde ifade edilen tespitler, bazı yargısal durum ve çıktılar ile yargılamaya etki eden birtakım sayısal veriler üzerinden yapılmaktadır. Öneriler ise anılan tespitlere

dayanarak ve yeni anayasa tartışmalarının oluşturduğu düşünsel zeminin imkanları kullanılarak oluşturulmuştur.

Bu çerçevede, öncelikle yargı bürokrasisi ve yüksek yargıya ilişkin 2024 yılı görünümüne dair genel değerlendirmeler yapılacak, akabinde Adalet Bakanlığı ve HSK'nın özellik ve önem arz eden faaliyetlerine değinilecektir. Daha sonra, yüksek yargı organlarının 2024 yılına ilişkin faaliyetleri, Anayasa Mahkemesi (AYM), Yargıtay ve Danıştay özelinde, istatistik veriler üzerinden ve anılan perspektifle ele alınacaktır.

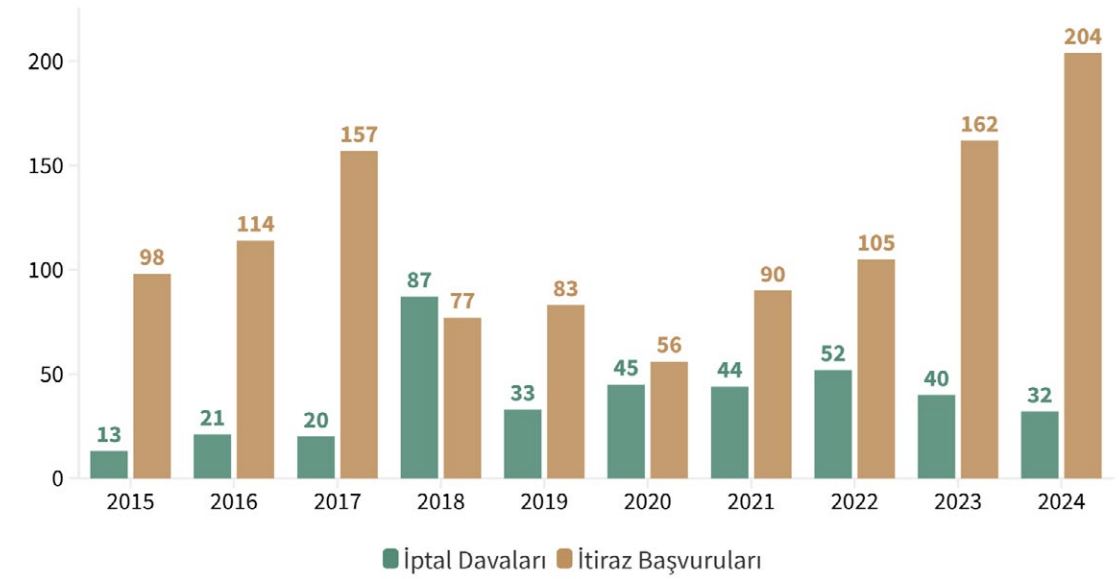
Yargı Bürokrasisi ve Yüksek Yargı: Genel Görünüm

Yargılama faaliyetinde görevli hakim ve savcılar, mahkemelerin bağımsızlığı ve hakimlik teminatı esaslarına göre kamu yararı ve hizmet gerekleri çerçevesinde sevk ve idaresi HSK tarafından, yargılama faaliyetinin ihtiyaç duyduğu bina, araç, gereç ve insan kaynağının tedarik ve organizasyonu ise Adalet Bakanlığı tarafından yürütülmektedir. Adalet Bakanlığı yürütme erkine bağlı ve genel idare fonksiyonu içindeyken, HSK'nın yürütme organı ile hiyerarşik bir bağı bulunmamaktadır. Ancak bu durum Kurul'un genel idari işleyişten tamamıyla soyutlanmış olduğu anlamına gelmemektedir. Tabii, Kurul'un başkanının, daire çalışmalarına katılmasa da Adalet Bakanı olması ve bakanlık müsteşarının³ da Kurul'un doğal üyesi olması, yargı bağımsızlığı ekseninde bazı tartışmaların yaşanmasına

Grafik 48. Avrupa ve Türkiye'de 100.000 Kişiye Düşen Hakim ve Savcı Sayısı (2015-2024)

Kaynak: T.C. Adalet Bakanlığı Faaliyet Raporları; CEPEJ Evaluation Report 2024

Grafik 49. Anayasa Mahkemesi Yılı İçinde Açılan İptal Davaları ve İtiraz Başvuruları Sayısı (2015-2024)

Kaynak: T.C. Anayasa Mahkemesi Başkanlığı, Norm Denetimi İstatistikleri

³ AYM'nin 07.12.2023 tarih ve E:2018/117 K:2023/212 sayılı iptal kararından sonra 16 Mayıs 2025 tarihli Resmî Gazete'de yayımlanan 7547 sayılı Kanun 15. maddesi ile birlikte, HSK'da Adalet Bakanlığı artık bakan yardımcısıyla değil yeniden müsteşarla temsil edecektir. Lakin bu yazının kaleme alındığı tarihlerde söz konusu Kanun'un 17. maddesiyle getirilen geçiş hükümleri uyarınca HSK'da hâlen bakan yardımcısı görev almaktadır.

Hiçbir yüksek mahkeme, ifa ettiği yargısal hizmetlerin etkinliği ve kalitesinden ötürü demokratik hesap verilebilirliğe açık değildir.

neden olmaktadır. Lakin yürütme organının bir uzantısı olarak Adalet Bakanlığının Kurul'da temsil edilmesi ve Bakanın Kurul'a başkanlık etmesi, Kurul'un ülkedeki mevcut demokratik iklim ve taleplerle uyumlu faaliyet göstermesi ve yargının dolaylı da olsa demokratik hesap verilebilirliğine imkan tanınması yönüyle, Anayasa'nın başta 6. maddesinin 1. ve 3. fıkraları ile 9. maddesi hükmünün bir sonucudur. Zira Anayasa'nın 6. maddesinin 1. fıkrasında yer alan "Egemenlik, kayıtsız şartsız Milletindir." hükmü ile 3. fıkrasında yer alan "Egemenliğin kullanılması, hiçbir surette hiçbir kişiye, zümreye

veya sınıfa bırakılamaz. Hiçbir kimse veya organ kaynağını Anayasa'dan almayan bir Devlet yetkisi kullanamaz." hükmü, yine Anayasa'nın 9. maddesinde yer alan "Yargı yetkisi, Türk Milleti adına bağımsız ve tarafsız mahkemelerce kullanılır." hükmü hep birlikte değerlendirildiğinde; yargılama dahil kullanılan tüm devlet yetkilerinin kaynağının "millet iradesi" olduğu anlaşılmaktadır. Oysa yargı erkini kullanacak kişiler halk oylaması veya seçimle belirlenmemektedir.⁴ Bu durumda yargının demokratik kaynağıyla fiilî bağı nasıl sağlanacak ve demokratik hesap verilebilirlik nasıl gerçekleştirilecektir?

Merkeze yargının demokratik temelleri ve hesap verilebilirliğini aldığımızda, karşımıza mevcut ezberlerin dışında bir tablo çıkmaktadır. Zira yargısal hizmetlerin aksamaması ve/veya kötü işlemeden kaynaklı şikayetlerin doğrudan muhatabı ya Adalet Bakanlığı ya da HSK olmaktadır.⁵ Çünkü hiçbir yüksek mahkeme, ifa ettiği yargısal hizmetlerin

etkinliği ve kalitesinden ötürü demokratik hesap verilebilirliğe açık değildir. Bu ise yargının etkinliği konuşulurken oturmuş ezberlerin ve saha gerçeklerinin yeniden düşünülmesi gerektiğini ortaya koymaktadır.⁶

Yargının demokratik kökeniyle bağının güçlendirilmesi gerektiğinden söz edildiğinde, yargının mevcut demokratik görünümüne de kısaca değinmek gerekir. Ülkemizde yargının demokratik kökeniyle bağı, yasama ve yürütmeye göre fazlasıyla dolaylıdır. Zira yasama ve yürütme organı seçimler yoluyla doğrudan belirlenmektedir. Yargı için ise aynı durum geçerli değildir. Bunun yerine yargı işlevi, ehliyet ve liyakat esasına dayalı olarak atanan bürokratlar (hakimler, savcılar) eliyle yürütülmektedir. Sunulan adalet hizmetinin veya yargılama faaliyetinin etkin ve verimli olup olmadığına ilişkin denetim de yine doğrudan demokratik yollarla yapılmadığı gibi doğrudan demokratik yollarla belirlenmiş merciler eliyle de yapılmamaktadır. Bunun yerine yine derece mahkemeler için HSK (ve idari konulara ilişkin olarak Adalet Bakanlığı) içinde oluşturulmuş teftiş kurulları kullanılmaktadır. Yüksek yargı için ise bu tarz bir denetim mekanizması söz konusu değildir. Bu yapısal tercihin, yargılama işlevinin niteliği ve yargılamada görev alacak kişilerin seçim

veya halk oylaması yoluyla belirlenmesinin doğuracağı sakıncalardan kaynaklandığı hususu anlaşılabilir bir durumdur. Bunun da temelinde yargının bağımsızlığı ve tarafsızlığının korunması yatmaktadır. Lakin yargının etkin ve adil olması, huzur ve refah bağlamında toplumun beklentilerini karşılayıp kamu düzenini tesis etmesi cihetiyle demokratik zeminde hesap verilebilir bir yönünün bulunması, en az yargı bağımsızlığı ve tarafsızlığı kadar önemlidir. Dolayısıyla bu iki husus, birinin diğeri hilafına tercih edilmesini gerektirmemektedir. İkisi de birlikte sağlanabilir. En azından bunun sağlanması için daha açık bir ifadeyle yargının varlık sebebi ile işleyişine ilişkin özerklik ve özellik arz eden hususların bir arada bulunması için çalışılması gerekir. Bu bakımdan yargının bağımsızlık ve tarafsızlığı ile birlikte demokratik kökenleriyle bağının daha güçlü, görünür ve hissedilebilir olması için bir ihya ve inşa çabasına girilmesi yerinde olacaktır. Tam bu noktada 2024 yılı, yeni anayasa tartışmalarının yaşandığı bir yıl olması bakımından önemlidir. Bu tartışmalar, yargının daha adil, daha etkin, daha verimli ve daha demokratik bir şekilde teşekkül ettirilmesi için bir fırsat kabul edilmelidir.

4 Nitekim yargı fonksiyonunda görev alan yargı mensuplarının seçimle iş başına geldiği ülke örnekleri de bulunmaktadır. Örneğin bazı farklılıklar olsa da Amerika Birleşik Devletleri'nde hakimler, eyalet düzeyinde ya doğrudan seçimle ya atandıktan sonra göreve başlamak için halkın onayına sunulmak suretiyle ya da atanıp göreve başladıktan sonra belli aralıklarla görevine devam etip etmeyeceğine ilişkin halkın onayının aranması suretiyle demokratik yollarla belirlenmektedir. Federal düzeyde ise hakimler başkan tarafından atandıktan sonra senatonun onayıyla görevlerine başlamaktadırlar. Bu konuda detaylı açıklamalar için bkz. (Bonneau & Hall, 2017.)

İsviçre'de de hem kanton hem de Federal Yüksek Mahkeme düzeyinde yargıçlar seçim yoluyla belirlenirler. Bu seçimler kanton düzeyinde doğrudan halk tarafından yapılmaktayken Federal Yüksek Mahkeme hakimleri parlamento oylaması ile belirlenmektedir. Bu konuda bkz. (Witzig, Rothmayr Allison, & Varone, 2023).

Aynı şekilde Japonya'nın yüksek hakimlerinin belirleniş usulü de halk onayının farklı bir türü olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu konuda bkz. (Izumi, 2011).

Meksika 2024 yılı Yargı Reformundan sonra hakimleri seçim yoluyla belirlemeye başlamıştır. Bu konuda bkz. (Caballero & García, 2024).

Ulusal düzeyde hakimleri seçimle belirleyen ilk modern ülke olarak kabul edilen Bolivya'da da; 2009 yılında yeni Anayasa ile birlikte ve 2011'den itibaren bazı yüksek yargı mercilerinin üyeleri halk oylaması ile seçilmeye başlanmıştır. Konuyla ilgili bkz. (Driscoll & Nelson, 2015).

5 Dolayısıyla demokratik seçimlerle iş başına gelen yürütme organının bir parçası olarak "Adalet Bakanlığının HSK içinde bulunmasının yargı bağımsızlığı ve tarafsızlığı için kabul edilemez olduğuna" ilişkin iddia

dahil birçok konunun bu ekseninde yeniden düşünülmesi gerekmektedir. Kabul etmek gerekir ki etkinliği veya doğru bir yöntem olup olmadığı tartışılabilir olsa da mevcut anayasal düzende, derece yargılamasının demokratik kökenleriyle bağı Adalet Bakanlığı üzerinden sağlanmaktadır. Bu da yargısal hizmetlerin demokratik hesap verilebilirliğinin dolaylı olarak da olsa ancak Adalet Bakanlığı ve kısmen de HSK aracılığıyla mümkün olabildiğini göstermesi bakımından önemlidir.

6 Bu noktada yargı yetkisi ile millet iradesinin doğrudan temsilini esas alan yargı sistemlerinin de mevcut olduğunu da ifade etmek gerekir. Kökeninde Sicilya müslümanlarının uyguladıkları İslam Hukuku pratiklerinin olduğu ifade edilen ve İngiltere ve Amerika Birleşik Devletleri'nde uygulanan "jüri sistemi" buna yaşayan bir örnektir. Bu tespit ve açıklamalar için bkz. (Yıldırım, 2024, 2025).

Ayrıca Osmanlı İmparatorluğu zamanında uygulanan "şuhud-u hal" müessesesi de halkın yargılama faaliyetine katkısını göstermesi bakımından önemlidir. Şuhud-u hal hakkında tespit ve açıklamalar için bkz. (Erünsal, 2019; Taş, 2008).

Adalet Bakanlığı

2024 yılı Türkiye Cumhuriyeti Adalet Bakanlığı açısından yargı reformlarının hayata geçirilmeye çalışıldığı bir yıl olmuştur. Bu dönemde Bakanlık, özellikle adil yargılanma hakkının güçlendirilmesi, alternatif uyuşmazlık çözüm yollarının yaygınlaştırılması ve adalet hizmetlerine erişimin kolaylaştırılması gibi temel alanlara odaklanmıştır.

2024 yılında, Adalet Bakanlığı tarafından 2019'da ilan edilen Yargı Reformu Strateji Belgesi çerçevesinde uygulanan reform programı devam ettirilmiştir. Bu kapsamda 8.11.2024 tarihinde yasalaşan 9. Yargı Paketi oldukça önemlidir. Böylece, adil yargılanma hakkı güvencelerinden mahkemeye erişim hakkını güçlendiren, arabuluculuk müessesesinin etkinliğini ve arabuluculuk sonucunda verilen kararların icra edilebilirliğini artıran ve makul sürede yargılanma hakkını tahkim eden düzenlemeler yapılmıştır. Arabuluculuk, uzlaştırma ve seri muhakeme gibi kurumlar yaygınlaştırılmış; hukuk yargılamasında delil sunma ve dilekçe sunma süreleriyle ilgili yeni düzenlemeler yürürlüğe girmiştir. Özellikle arabuluculuk süreci ile iş

ve ticaret davalarında %70 dolayında bir başarı oranına ulaşılmıştır. Nitekim 2024 yılında 826 binin üzerinde uyuşmazlık, arabuluculuk yoluyla çözüme kavuşturulmuştur.

Adalet Bakanlığının 2024 yılı faaliyet raporuna göre -hakim, savcı sınıfında olmayan-personel sayısı 2023 yılına göre azalmış ve 99.860'tan 85.139'a gerilemiştir.⁷ Personel sayısındaki bu azalmaya karşın hakim ve savcı sayılarında bir artış izlenmiştir. Nitekim aynı rapora göre hakim sayısı bir önceki yıl 16.406 iken, 2024 yılında 17.061'a yükselmiş; savcı sayısı ise 7.589'dan 7.760'a yükselmiştir.

Hakim ve savcı sayılarında yaşanan iyileşmeye rağmen hakim ve savcı başına düşen dosya sayılarında bir önceki yıla göre artış gözlemlenmiştir. Buna göre 2023 yılında hakim başına düşen dosya sayısı 785 iken 2024 yılında 835'e çıkmıştır. Savcı başına düşen dosya sayısı ise 2023 yılında 1.543 iken 2024 yılında 1.580 olmuştur. Bu da bize 2024 yılında dava sayısında bir artışın yaşandığını göstermektedir. Nitekim bu dönemde yaşanan ekonomik dalgalanmalar ve oluşan enflasyonist ortam, başta kira işlemlerinden

kaynaklı davalar ile iş, ticari ve alacak davalarının görece artışına neden olmuştur.

2024 yılında göze çarpan bir diğer husus ise önceki yıla göre Adalet Bakanlığı bütçesinin rakamsal bazda ciddi bir artış göstermesidir. Buna göre 2023 yılında Adalet Bakanlığı bütçesi 75,6 milyar TL'den 198,7 milyar TL'ye yükseltilmiştir. Oransal olarak ise Adalet Bakanlığının 2023 yılında genel bütçeden aldığı pay %1,57 iken, bu oran 2024 yılında %1,79 olmuştur.

Hakimler ve Savcılar Kurulu

HSK, yargı teşkilatının yargısal işlev gören insan kaynağının hakimlik teminatı ve yargı bağımsızlığı ekseninde yönetilmesi amacıyla matuf, özel görevli anayasal bir kuruldur. Genel Kurul ve iki daire ile faaliyet gösteren HSK'nın, hakim ve savcılarının görevleriyle ilgili atama, disiplin ve mesleğe kabul süreçleri ekseninde özetlenebilecek dar ancak etkili bir görev alanı bulunmaktadır.

HSK'nın görev alanı dar olmakla birlikte, yargı mercilerinde görev yapacak hakim ve savcılarının görev yeri ve yetkilerinin belirlenmesi konusundaki yetkisi ve hakim-savcı disiplin işlemlerinden sorumlu tek merci olması, onu diğer idari kurullara göre daha hassas bir konuma getirmektedir. Bu hassas konumu gereği HSK yargının sert çekirdeği konumundadır. Bu bakımdan hem yargının bağımsızlığı ve tarafsızlığını temin etmek hem de yargısal hizmetlerdeki kaliteyi gözetmek ve artırmak görevi HSK'ya, en az yargı mercileri kadar ve hatta yargı mercilerinden beklenenden daha fazla "adalet, ehliyet, liyakat ve isabet" sorumluluğu yüklemektedir.

İhlal kararlarının büyük bir bölümünün adil yargılanma hakkı güvencelerine aykırılık oluşturması, ülkemizin bir adil yargılanma hakkı sorununun olduğunu göstermektedir.

HSK'nın 2024 yılı istatistiki verilerine bakıldığında ise, HSK Birinci Dairesi tarafından hazırlanan Adli ve İdari Yargı 2024 Yılı Ana Kararnameleri, 13 Haziran 2024 itibarıyla ilan edilmiş ve toplam 4.298 hakim ve savcının yer değişikliği gerçekleştirilmiştir. Yine bu yılda kura, mesleğe kabul ve müfettiş alımları gerçekleştirilmiştir. HSK İkinci Dairesi eliyle ise bazı hakim ve savcılar hakkında muhtelif disiplin işlemleri gerçekleştirilmiştir.

European Commission for the Efficiency of Justice (CEPEJ) Verileri Ekseninde Yargı Bürokrasisi

CEPEJ 2022 yılı raporuna⁸ göre, Avrupa Konseyine üye ülkeler arasında her 100.000 kişiye düşen hakim sayısı ortalama 21,9 iken bu değer Türkiye'de 17,4 olarak kaydedilmiştir. Yine aynı rapora göre Avrupa Konseyine üye ülkeler arasında her 100.000 kişiye düşen savcı sayısı ortalama 12,2 iken bu değer Türkiye'de 8,7'dir. Bu göstergelerin Adalet Bakanlığı tarafından oluşturulan veri setlerine göre durumu şöyledir: 100.000 kişiye düşen hakim sayısı,

⁷ 17 Temmuz 2025 tarihli kabine toplantısı akabinde Cumhurbaşkanı Erdoğan, Adalet Bakanlığına 20.000 yeni personel alınacağına ilişkin bir duyuru yapmıştır. Bunun 2024 yılında bir önceki yıla göre azalan personel sayısını gelecek dönemde tamamlamaya yönelik bir adım olduğu anlaşılmaktadır.

⁸ CEPEJ tarafından 2024 yılı için hazırlanmış bir rapor bulunmamaktadır. Dolayısıyla bu başlık altındaki analiz ve yorumlar CEPEJ'in konuyla ilgili 2022 tarihli en son raporu üzerinden yapılacaktır.

geçen yıl 0,7'lik bir artışla ortalama 19,02'den 19,9'a yükselmiş; savcı sayısı ise 0,2'lik bir artışla ortalama 8,9'dan 9,1'e çıkmıştır. Dolayısıyla Adalet Bakanlığı verilerine göre 100.000 bin kişiye düşen hakim ve savcı sayılarının 2023 yılına göre artış gösterdiği izlense de mevcut değerlerin bir ölçüt olarak kabul edildiği Avrupa Konseyine üye ülkelerin ortalama-sının altında kaldığı izlenmektedir.

Anayasa Mahkemesi

2024 yılı, Türkiye Cumhuriyeti Anayasa Mahkemesi açısından hem yargısal denetimin etkinliğinin artırıldığı hem de yüksek yargı organları arasında yaşanan yetki gerilimlerinin kamuoyunda geniş yankı bulduğu bir yıl olmuştur. Bireysel başvuru mekanizması çerçevesinde verilen kararlar, AYM'nin hak ve özgürlükler alanındaki etkisini pekiştirir-ken; özellikle Yargıtay ile yaşanan "kararların bağlayıcılığı" tartışması, yargı bağımsızlığı

ve anayasal denge meselelerini bir kez daha gündeme taşımıştır.

2024 yılında AYM'ye yapılan bireysel başvuru sayısı 73.667 olarak kayda geçmiştir. Mahkemenin 2012 yılında yürürlüğe giren bireysel başvuru hakkı kapsamında aldığı toplam başvuru sayısı ise 484.711'e ulaşmıştır. AYM, bu başvuruların %15'inde en az bir temel hak ve özgürlük ihlaline karar vermiştir. 2024'te en çok hak ihlali tespiti yapılan alanlar; adil yargılanma hakkı, ifade özgürlüğü, mülkiyet hakkı ve kişi hürriyeti ve güvenliği hakkı olmuştur.

İhlal kararlarının büyük bir bölümünün adil yargılanma hakkı güvencelerine aykırılık oluş-turması, ülkemizin bir adil yargılanma hakkı sorununun olduğunu göstermesi bakımın-dan oldukça önemlidir. Adil yargılanma hak-kına ilişkin verilen ihlal kararlarının büyük bir kısmını da yargılamanın makul sürede son-landırılmaması⁹ ve gerekçeli karar hakkının

ihlalinin oluşturması, yargıda ciddi bir etkinlik ve nitelik sorununun olduğunu ve çok acil bir şekilde bu sorunlara kalıcı çözümlerin bulun-ması gerektiğini ortaya koymaktadır.

Bununla birlikte, AYM bireysel başvurulara ilişkin süre incelemelerinde, bireysel başvuru için öngörülmuş hak düşürücü otuz günlük süreyi ihlale konu yargı kararının tebliğinden değil; UYAP kayıtları üzerinden öğrenmeden itibaren başlatan sert ve daraltıcı bakış açısı-nı 2024 yılında da sürdürmüştür.¹⁰ Böylece il-gililerinin hukukunda sonuç doğurması dahil birçok hukuki tasarrufun dayanağı olan teb-ligat işleminin sunduğu hukuksal güvence, bizzat AYM tarafından ve maalesef bir hak koruma mekanizması olan bireysel başvuru sürecinde boşa çıkarılmaktadır.

2024 yılında AYM açısından en dikkat çeken durumlardan biri de 2023 yılında yaşanan yargısal bir olayın etkilerinin devam etme-sidir. Hatırlanacağı üzere AYM, 2023 yılında Türkiye İşçi Partisi milletvekili Can Atalay'ın milletvekili seçilmesinden sonra tutuklu yar-gılanmasının "seçilme ve siyasi faaliyette

bulunma hakkının" ihlali olduğuna hükmet-miştir.¹¹ Bununla birlikte, Yargıtay 3. Ceza Dai-resi, AYM'nin kararlarının ceza yargılamasına ilişkin özel durumlarda doğrudan hukuki so-nuç doğurmadığını, Yargıtay'ın kendi görev alanına giren konularda Anayasa'nın 154/1. maddesi uyarınca son inceleme merci oldu-ğunu savunarak tahliye talebini reddetmişti. Bu olay yargı mercileri arasında anayasal yet-ki çatışmasına yol açmış; bu durum kamuoyunda Anayasa'nın 153. maddesindeki "AYM kararları herkes için bağlayıcıdır" hükmünün ihlali olarak yorumlanmıştı. Dolayısıyla Yar-gıtay ve AYM arasında yaşanan bu süreç, iki yüksek yargı mercinin yetki konusunda düştüğü anlaşmazlığın doğrudan anayasa-dan kaynaklandığını göstermesi bakımın-dan önemlidir. Zira, duruma bakıldığında Yargıtay'ın da AYM'nin de kendi kararlarının haklılığını dayandırdıkları zeminin Anayasa hükümleri olduğu görülmektedir.

2024 yılında AYM'ye, bireysel başvurular dışında 32 adet iptal ve 204 adet itiraz yo-luyla norm iptali için başvuru yapılmış-tır. AYM 2024 yılında 196 itiraz, 37 de iptal

9 Makul sürede yargılanma hakkı, AYM'nin en çok muhatap olup en çok ihlal karar verdiği konudur. Bu konuya iliş-kin istatistiklere AYM'nin internet sitesinden (anayasa.gov.tr'den) ulaşılabilir. Ayrıca AYM'nin konuyla ilgili verdiği serzeniş niteliğinde de kararlar mevcuttur. Nitekim AYM, 05.07.2022 tarihli ve 2021/58970 Başvuru numaralı Nevriye Kuruç [GK] pilot kararı ile 25.07.2023 tarihli ve 2023/1856 Başvuru numaralı Keser Altıntaş kararlarıyla birlikte makul süre yargılanma hakkından kaynaklı şikayetlerin incelenmez boyuta ulaşmış olduğunu, makul sürede yargılama hakkının Türk yargısının yapısal bir sorunu olduğunu ve buna bireysel başvuru yolunda verilen ihlal kararlarının çözüm olamayacağını ifade etmiş ve bu başvuruların bireysel başvuru öncesi bir merci tarafın-dan çözüme kavuşturulmasına hükmetmiş ve derdest olan makul süre şikayetlerinde düşme kararı vererek, artık bu başvuruları incelemesinin anayasal anlamda bir anlam ifade etmediğini belirtmiştir.

- AYM'nin anılan kararlarından sonra Adalet Bakanlığı bünyesinde daha önce 6384 sayılı Kanunla ku-rulan Tazminat Komisyonu'na 05.04.2023 tarihli Resmî Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe giren 7445 sayılı Kanun ile 6384 sayılı Kanunun Geçici 2. maddesinde yapılan değişiklik sonrasında, 09.03.2023 tarihi itibarıyla AYM'de derdest bulunan,
- Makul sürede yargılanma hakkının ihlali iddiasıyla AYM'ye yapılmış başvurular neticesinde verilen ka-bul edilemezlik kararına ilişkin müracaatların sonuçlandırılması,
- Mahkeme kararlarının geç veya eksik icra edildiği ya da hiç icra edilmemesi iddiasıyla AYM'ye yapılmış başvuru-lar neticesinde verilen kabul edilemezlik kararına ilişkin müracaatların sonuçlandırılması görevi verilmiştir.
- Yine bu kapsamda, TBMM'de 02.03.2024 tarihinde kabul edilen ve 12.03.2024 tarihli Resmî Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe giren 7499 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun ile:

- AYM'de inceleme süreci devam eden makul sürede yargılanma hakkının ihlali iddiasıyla yapılmış baş-vurular neticesinde, başvuru yollarının tüketilmemesi nedeniyle verilecek kabul edilemezlik kararına ilişkin yapılacak başvurular,
- AYM'nin incelemenin sürdürülmesini haklı kılan bir neden görülmediği gerekçesiyle düşme kararı ver-diği makul sürede yargılanma hakkının ihlali iddiasıyla yapılmış başvurular,

AYM'nin incelemenin sürdürülmesini haklı kılan bir neden görülmediği gerekçesiyle verdiği düşme kararı üzerine veya 10.10.2023 tarihinden itibaren doğrudan AİHM'e yapılan makul sürede yargılanma hakkının ihlali iddiasına ilişkin başvurular neticesinde AİHM'nin iç hukuk yollarının tüketilmemiş olması gerekçesine dayanan kabul edi-lemezlik kararına ilişkin yapılacak başvurular için Tazminat Komisyonu'na başvuru yolu öngörülmüştür.

10 Bu konuda AYM tarafından verilmiş süre aşımı nedeniyle kabul edilemezlik kararları için bkz.: AYM, 21.07.2020 tarih ve 2017/1564 Başvuru numaralı Hüseyin Aşkan; 3.11.2021 tarih ve 2019/21781 Başvuru numaralı Kent Çarşı Yönetimi 08.03.2023 tarih 2019/13338 Başvuru numaralı Ümran Özkan kararları. Öte yandan AYM Komisyonları tarafından süre aşımı nedeniyle verilen kabul edilemezlik kararları, ilk aşamada verilen diğer kabul edilemezlik kararları gibi internet sitesi veya başka bir mecraada yayımlanmadığından, UYAP'tan öğrenmeden kaynaklı süre hesabına dayalı verilen süre aşımı nedeniyle kabul edilemezlik karar-ları oldukça fazladır.

11 AYM, 25.10.2023 tarih ve 2023/53898 başvuru numaralı Şerafettin Can Atalay (2) [GK] kararı.

başvurusunu neticelendirmiştir. Bu kararlar, norm denetimi yoluyla yasama organı üzerinde sınırlı fakat etkili bir denetim mekanizması işlevi gören AYM'nin anayasal rolünün önemini vurgulaması bakımından oldukça önemlidir.

AYM, 2024 yılı boyunca hem bireysel başvuru kararları hem de norm denetimi yetkisi bağlamında verdiği kararlarla, etkili bir yargısal denetim aktörü olarak işlev görmeye devam etmiştir. Ancak diğer yüksek yargı organları ile yaşanan yetki krizleri, bu kurumsal etkinliğin kamuoyunda tartışılmasına neden olmuştur. Dolayısıyla AYM'nin demokratik meşruiyetini sürdürebilmesi, sadece Anayasa'ya sadakate değil, aynı zamanda diğer yargı birimleriyle içtihat birliği sağlayacak bir koordinasyon içinde çalışabilmesine bağlıdır. Tabii haliyle aynı durum diğer yargı mercileri için de geçerlidir. Hatta Yargıtay ve Danıştay'ın, AYM'nin bireysel başvuru süreciyle üstlendiği yargısal süreçlerin hem içinde hem de üstünde konumlanan yeni pozisyonlarını bir an evvel içselleştirmeleri gerekir. Zira kabul edilmelidir ki bireysel başvuru ile birlikte ülkemizde hukuk anayasallaşmıştır. Bu da beraberinde AYM'yi hukukun yorumunda merkezi bir konuma getirmiştir. Tabii, bu yeni durum anayasallaşan diğer hukuk pratikleri için yeni görev ve sorumlulukların doğurmanın yanı sıra, AYM için de yeni sorumluluk alanları yaratmıştır. Bu doğrultuda nasıl ki diğer hukuk pratikleri bir anayasallaşma süreci yaşamakta ve tüm yorum ve uygulamalarında artık anayasayı ve anayasal yorumu dikkate almak durumundaysa; AYM de bu süreçte, anayasa dışı diğer hukuk pratiklerinin anayasal zemine gereği gibi aktarılmasının sorumluluğunu almak ve bunun üstesinden gelmek durumundadır.

Yargıtay

Yargıtay, 2024 yılında hem yargı birliğinin sağlanması hem de uluslararası işbirliğini geliştirme açısından çok yönlü faaliyetler yürütmüştür. Özellikle dijital dönüşüm, yapay zeka uygulamaları, içtihat sistemlerinin entegrasyonu ve hukuki eğitim faaliyetleri öne çıkmıştır.¹² Aynı zamanda yüksek yargı kurumları arasında yaşanan yetki tartışmaları nedeniyle Yargıtay, AYM ile olan ilişkileri bağlamında sıkça gündeme gelmiştir.

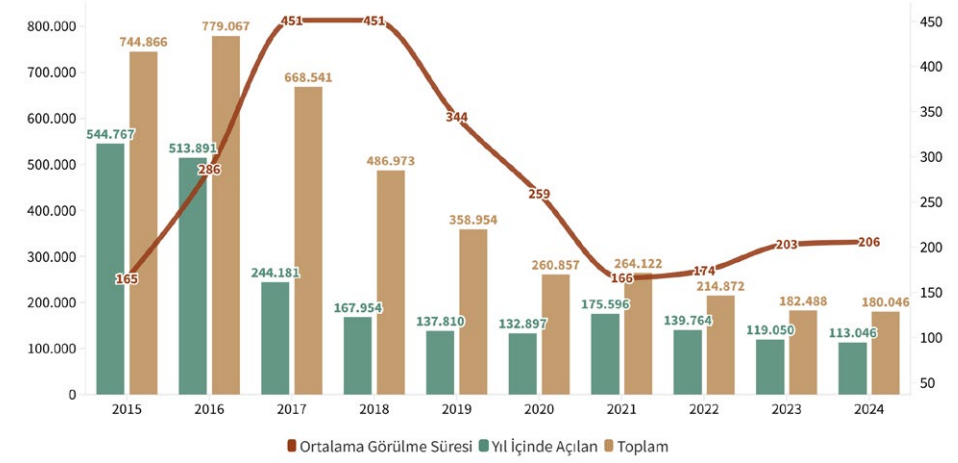
Yargıtay'ın 2024 yılı Faaliyet Raporu'na göre ceza dairelerine gelen yeni iş sayısı 148.149 olurken, bu sayı 2023 yılında 195.696 olarak kaydedilmiştir. Hukuk dairelerine gelen yeni iş sayısı ise toplamda 113.046 iken, bu sayı 2023 yılında 119.050 olmuştur. Ceza dairelerinin genel derdest dosya sayısı 489.429; hukuk dairelerinin 2024 yılı derdest dosya sayısı ise 180.046 olmuştur.

2024 yılında Yargıtay ceza dairelerinin dosyaları karara bağlama ortalama gün sayısı 2023 yılına göre artmıştır. 2023 yılında bu süre 674 gün iken 2024 yılında 721 güne uzamıştır. Bu olumsuz kayda rağmen 2024 yılı dosya temizleme oranı 2023 yılında gerçekleşenden fazladır. Nitekim 2023 yılında dosya temizleme oranı %75,1 iken 2024 yılında bu oran %121,7 olarak gerçekleşmiştir. Çıkan dosyaların gelen dosyalara göre oranı ise bir önceki yıla göre artmış, %30,1'den %36,9'a çıkmıştır. Bu da ceza dosyalarının ortalama karara bağlanma sürelerinin artmasına rağmen; geçen yıla nispetle yeni gelen işlere göre daha fazla karar verildiğine ve derdest dosyaların eritilmesinde kısmen de olsa olumlu yönde bir gelişme kaydedildiğine işaret etmektedir.

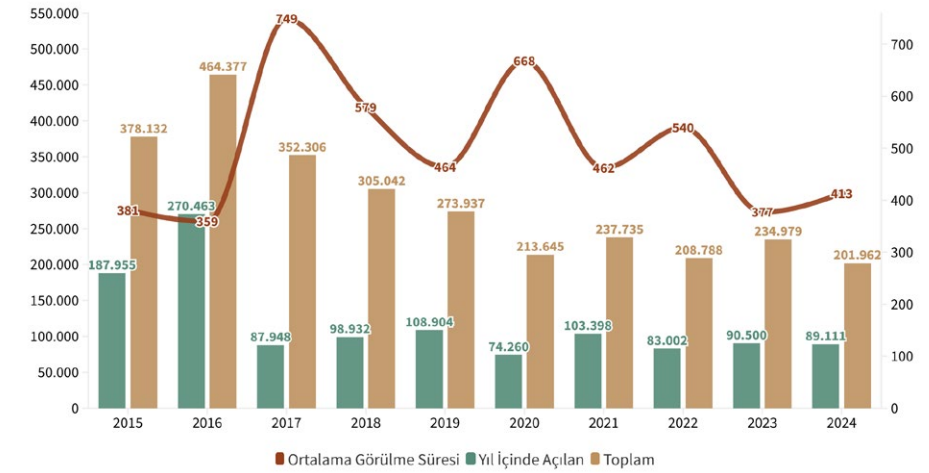
Grafik 50. Yargıtay Ceza Daireleri Dosya Sayısının Görünümü (2015-2024)

Kaynak: T.C. Adalet Bakanlığı, Adalet İstatistikleri

Grafik 51. Yargıtay Hukuk Daireleri Dosya Sayısının Görünümü (2015-2024)

Kaynak: T.C. Adalet Bakanlığı, Adalet İstatistikleri

Grafik 52. Danıştay Dosya Sayısının Görünümü (2015-2024)

Kaynak: T.C. Adalet Bakanlığı, Adalet İstatistikleri

12 Söz konusu faaliyetler için bkz. (T.C. Yargıtay Başkanlığı, 2025)

Hukuk dairelerinin dosyaları karara bağlama ortalama gün sayısı ise 2023 yılına göre hemen hemen aynı seyretmiştir. Nitekim 2023 yılında 203 gün olan bu süre 2024 yılında 206 olmuştur. Ayrıca 2024 yılı dosya temizleme oranı 2023 yılından fazladır. Buna göre dosya temizleme oranı 2023 yılında %97,2 iken, 2024 yılında %103,7'ye çıkmıştır. Yine bu kapsamda çıkan dosyaların gelen dosyalara göre oranı 2023 yılında %63,3 iken, 2024 yılında %65,1'e ulaşmıştır. Yargıtay hukuk dairelerinin, ceza dairelerine nazaran daha olumlu bir seyir yakaladığını ifade etmek gerekir.

Yargıtay'da görülen dosyaların karara bağlanmasında bazı istatistiki kalemlerde geçen yıla göre kısmi iyileşmeler izlense de halen daha -özellikle ceza daireleri- karara bağlanan (çıkan) dosya sayılarının geleni karşılamaktan uzak olduğu dikkate alınmalıdır. Zira bu oran artırılmaz ise Yargıtay gelecekte ciddi bir dosya terakümüyle karşı karşıya kalacaktır. Bu da ülkemizin yargısal etkinliğin düşmesinin yanı sıra, makul sürede yargılanma hakkı başta olmak üzere bazı temel hak ve hürriyetlerin ihlali noktasında birçok sorunun doğmasına neden olacaktır.

Danıştay

Türkiye Cumhuriyeti'nin en yüksek idari yargı merci olan Danıştay, 2024 yılında idare hukukunun uygulanmasına ilişkin içtihatları derinleştirmeye, idari işlemlerin hukuka uygunluğunu gözetmeye ve yargısal etkinliği

artırmaya yönelik, yargısal ve akademik açıdan önemli birçok faaliyet gerçekleştirmiştir.

Danıştay 2024 verilerine göre, yıl içinde 89.111 yeni dava açılmış ve geçen yıldan 112.847 dosya devralınmıştır. Yani bu yıl 201.962 dosya derdest olmuş, bunların 102.499'u sonuçlandırılmış, 99.459'u ise 2025 yılına devrolunmuştur. 2024 yılında derdest dosya sayısı bir önceki yıla göre azaltılmıştır. Nitekim 2023 yılında 234.979 olan derdest dosya sayısı 2024 yılında 201.962 olarak kaydedilmiştir. Bununla birlikte 2024 yılında davaların görülme süresi bir önceki yıla göre uzamış ve 377 günden 413 güne çıkmıştır. Karara bağlanan dosyaların gelen dosyalara göre oranı ise bir önceki yıla göre %51,6'dan %50,3'e gerilemiştir. Dolayısıyla Danıştay da Yargıtay'dakine benzer dosya terakümü riskiyle karşı karşıyadır. Zira çıkan dosya oranının yeni geleni karşılamaktan uzak olduğu Danıştay'da, dosyaların ortalama karara bağlanma süresinde ve dosya temizleme oranında geçen yıla nazaran nispi kötüleşmeler izlenmektedir.

Öte yandan şunu da ifade etmek gerekir ki, AYM'nin 27.03.2025 tarih ve E:2024 K:2025/83 sayılı kararı ile 2577 sayılı İdari Yargılama Usulü Kanunu'nun 18.06.2014 tarihli ve 6545 sayılı Kanun'un 19. maddesiyle değiştirilen 45. maddesinin (6) numaralı fıkrasının birinci cümlesinin, "istinaf başvurusunun kısmen veya tümünden kabulü hali" yönünden Anayasa'ya aykırı olduğuna ve iptaline karar verilmiştir. Böylece hukuk düzenimizde "temyiz izni" gibi müesseseler¹³ hayata

geçirilmediği müddetçe Danıştay'ın iş yükü yakın gelecekte daha da artacaktır. Zira söz konusu iptal kararıyla birlikte, 26.06.2025'ten itibaren artık istinaf merci olan bölge idare mahkemesinin, tek heyet fark etmeksizin, ilk derece mahkemesi tarafından verilen bir kararı esasa müessir olarak tamamen veya kısmen kaldırmasına ilişkin kararlara karşı temyiz yolu açılmıştır.

2024 yılı verilerine göre Danıştay'ın en yoğun çalışan daireleri ise Beşinci Daire (kamu görevlileri), Dokuzuncu Daire (vergiler ve belediye gelirleri), Altıncı Daire (imar planları ve yapı ruhsatları) ve Sekizinci Daire (yüksek öğretim mevzuatı ve mali hakları) olmuştur. Bu da bize Danıştay'da görülen dava türleri arasında en yüksek oranın görevden alma, disiplin cezaları ve kamu personel rejimine ilişkin sair işler ile vergi davaları ve imar uygulamaları davaları olduğunu göstermektedir.

Son olarak idarenin iş ve işlemlerinin hukuka uygunluk denetimini yapmak suretiyle kamu kudretini anayasal ve yasal gereklilikler ekseninde yargılamakla görevli idari yargının, hem ilk derece hem de yüksek mahkemesi konumundaki Danıştay'ın, gerek kanun yolu incelemelerinde gerekse de ilk derece mahkemesi olarak verdiği kararlarının büyük bir kısmı, bireysel başvuru yoluyla Anayasa Mahkemesinin önüne götürülme potansiyeli taşımaktadır. Bu da Danıştay'ın içtihat zemininin temel hak ve özgürlükler açısından daha hassas bir konumda olduğunu ortaya koymaktadır. Dolayısıyla Danıştay'ın AYM'nin hassaten bireysel başvuruya ilişkin içtihat alanını takip ederek, bireysel başvurunun hukukumuzu dönüştürmeye başladığı hak merkezli yeni hukuk pratiğine uygun faaliyet göstermesi önem arz etmektedir.

ekseninde değerlendirilecek bir müessese değildir. Temyiz izni, normal şartlar altında temyiz kanun yolu açık olan kararlar için aranan bir koşuldur.

Bu usulde çoğunlukla temyiz izninin üç farklı şekilde verilmesi mümkündür: İlki temyiz istinaf merci tarafından verilmesi, ikincisi bizzat temyiz merci tarafından verilmesi, üçüncüsü ise karma model denilen temyiz izninin istinaf tarafından verilip izin verilememesi halinde buna karşı yapılan itirazların temyiz merciince incelenmesi modelidir. Alman, İngiliz ve Avusturya hukuklarında bu üçüncü model uygulanmaktadır. Temyiz izni usulünün amaçlarını ise şu şekilde ifade etmek mümkündür:

- Yüksek mahkemelerin iş yükünü azaltmak,
- Basit ve/veya önceden çözüme kavuşturulmuş davaların tekrar tekrar incelenmesini önleyerek emek ve zaman kaybını önlemek ve yargısal hizmetlerindeki etkinliği ve verimliliği artırmak;
- İçtihat birliğinin sağlanmasına imkan hazırlamaktır.

Aslında temyiz izni müessesesinin kendisi hukukumuzda bulunmamakla birlikte; benzer türden bir inceleme hukukumuzda mevcuttur. Nitekim AYM tarafından yapılan "kabul edilebilirlik" incelemesi, ifade edilen temyiz izni incelemesine benzermektedir ve genel olarak da AYM'yi gereksiz ve tekrar eden başvurulardan korumaya yöneliktir. Böylece AYM alelade ve tekrar eden başvurularla uğraşmak yerine esaslı meselelere daha fazla mesai harcaayabilmektedir. Benzer inceleme AİHM'de de yapılmaktadır.

Tabii, bu konuda şunu da ifade etmek gerekir ki temyiz izni müessesesi, Danıştay ve Yargıtay'ın kuruluş kanunları ile yargılamaya ilişkin usul kanunlarında değişiklik gerektirmektedir. Ancak asıl gereklilik hukuk algısı ve pratiğinde yaşanacak istikrar ve kalitedir. Diğer bir ifadeyle bu sistem, istikrarlı bir hukuk pratiği gerektirmektedir. Bunun için de yargının insan kaynağının iyileştirilmesi ve yüksek yargının içtihadı özelliğinin ön plana çıkarıldığı standardın yakalanması gerekmektedir.

Bu konuda detaylı açıklamalar için ayrıca bkz. (Akkaya, 2009).

13 "Temyiz izni" veya diğer bir ifadeyle "temyiz kanun yolunun izne tabi olması"; genel hatlarıyla bir mahkeme kararına karşı doğrudan temyiz yoluna başvurulamaması, bunun için izin alınması gerektiğini ifade eden yargılama usulüne ilişkin bir müessesedir. Mevcut hukuk düzenimizde istinaf mercileri tarafından verilen kararlar temyiz kanun yolu başvurularına konu edilebilmektedir. Ancak her istinaf kararı ise temyiz yoluna konu edilememektedir. Yargılama usul kanunlarında ifade edilen konu veya parasal miktar esaslı sınırlamaların dışında kalan kararlar temyiz yoluna konu edilebilmektedir. Ancak temyiz izni bu yasal sınırlamalar

DEĞERLENDİRME VE ÖNERİLER

2024 yılı Türk yargısı için oldukça hareketli ve yoğun mesailerin harcandığı bir yıl olmuştur. Yukarıda ifade edilen istatistikler bunu açıkça ortaya koymaktadır. Öte yandan yukarıda yapılan tespitlere dayalı olarak yargı bürokrasisi ve hassaten yüksek yargı için şu önerilerde bulunulabilir: Ülkemizde yüksek yargının kendine özgü, kapalı devre bir çalışma prensibiyle faaliyet göstermesi; etkinliğine ilişkin demokratik hesap verilebilirlik noktasında üzerinde düşünülmesi gereken bir durum arz etmektedir. Bu doğrultuda, yargının hassaten de yüksek yargı mercilerinin iş ve işlemlerinin etkinliğinin artırılması ve bu mercilerin demokratik sorumluluğuna ve hesap verilebilirliğine doğrudan imkan verecek yol ve yöntemlerin geliştirilmesi gerekmektedir.

Yazı boyunca değinilen birçok sorunun temelinde, yapılan çokça değişiklikten sonra artık anayasanın bütünlüğünü kaybetmiş olması yatmaktadır. Bunun için yeni, bütüncül bir anayasa elzemdir. Bu bakımdan yeni anayasa tartışmaları ve bu yönde yapılan çalışmalar desteklenmeli ve yargının daha adil ve daha demokratik bir şekilde yeniden inşası için söz konusu yeni anayasa süreci bir fırsat kabul edilmelidir.

- **Etkin ve adil bir yargı mensuplarının niteliği ve niceliği güçlendirilmelidir.** AYM tarafından bireysel başvuruda verilen hak ihlali kararlarına ilişkin istatistikler, yargının “adil yargılanma hakkı” noktasında ciddi sorunları olduğunu göstermektedir. Özellikle de makul sürede yargılanma hakkı ile gerekçeli karar hakkı en mustarip olunan konular arasındadır. Dolayısıyla ilk ve acil olarak adil yargılanma hakkı sorununun çözülmesine ilişkin adımlar atılmalıdır. Bunun da ilk hareket noktası insan kaynağının hem nicelik hem de nitelik olarak geliştirilmesi olacaktır. Bu kapsamda yeni mahkemeler kurulmalı ve hakim eksiği giderilmelidir. Ancak bundan daha önemli olarak hakimlik mesleğinin istisnai özellikleri ve fazladan talep ettiği birtakım akademik ve entelektüel donanımların kazandırılmasına yönelik yeni bir eğitim ve yardımcı (eski adıyla adaylık) süreci inşa edilmelidir. Bunun için de ezberci, dogmatik ve yaratıcı olmayan, kuralların ve daha önce verilmiş kararların salt aktarımına dayalı anlayıştan ziyade; bireysel başvuru ile birlikte hukukumuzu dönüştürülen hak merkezli hukuk anlayışının egemen olduğu, geleneğimizin, medeniyetimiz ve diğer medeniyetlerin hukuki birikimlerini de dikkate alan, sadece hukuk formasyonu ile yetinmeyip tarih (hassaten hukuk tarihi), felsefe, sosyoloji, psikoloji ve ekonomiye ilişkin akademik becerilerin de kazandırıldığı çok boyutlu bir hakim adaylığı süreci kurgulanmalı; meslek içi eğitimlerle de bu desteklenmelidir.¹⁴
- **Yargıya güvenin kurumsal düzeyde pekiştirilmesi, bireysel başvuruya yönelen aşırı başvuru eğilimini azaltmanın ön koşuludur.** AYM’ye makul kabul edilebilecek seviyenin çok üstünde bireysel başvuru yapılmaktadır. Bu da hak arama süreçlerine ilişkin bir “güven sorunu” ortaya koymaktadır. Zira neredeyse her uyuşmazlıkta -şayet kanuni koşullar el veriyorsa- taraflar ilk derece mahkemesi kararını istinafa; istinafin kararını temyize, temyiz mercinin kararını AYM’ye götürme eğilimindedirler. Bu da ciddi bir emek, zaman ve maddi

¹⁴ Bu noktada “Dünyanın en tehlikeli insanı sadece hukuk bilen hukukçudur” tespiti oldukça çarpıcıdır. Bu sözün alıntılandığı makale için bkz. (Özbek, 2021).

bir kayba neden olmaktadır. Dolayısıyla dosyaların yargının tüm istasyonlarını dolaşma serencamı durdurulmalıdır. Bu da ancak yargının her kademesine güvenin hakim olduğu hukuksal bir iklimi tesis etmekle mümkün olabilir. Bunun için de nitelikli insan kaynağının geliştirilmesi ve etkin bir yargısal işleyişin sağlanması gerekmektedir.

- **Yüksek yargı mercilerinin artan iş yükü için kurumsal ve mevzuat temelli çözümler üretilmelidir.** AYM için ifade edilen iş yükü sorunu diğer yüksek yargı mercileri için de geçerlidir. Zira yukarıda ifade edilen sayısal veriler göstermektedir ki Yargıtay ve Danıştay’ın dosya sayılarında bir artış ve teraküm tehlikesi söz konusudur. Özellikle de AYM’nin 2577 sayılı Kanun’un 46. maddesine ilişkin iptal kararından sonra, Danıştay için söz konusu durum aciliyet arz etmektedir. Bu bakımdan Danıştay’a ya yeni dairelerin kurularak ya da hukuk sistemimizde henüz bulunmayan temyiz izni gibi hukuki müesseseler mevzuatımıza alınarak artan (ve artacak olan) iş yükü için acil çözümler üretilmesi gerekmektedir. Ayrıca temyiz izni müessesini sadece Danıştay için değil, Yargıtay için de düşünmek yerinde bir yaklaşım olacaktır. Ancak bu müessesenin verilen kararların istikrar kazandığı bir ortamda kendinden bekleneni verebileceği hususu da akılda tutulmalı, bu sebeple içtihatlarda istikrar ve kararların hukuki kalitesinin artırılması için de ayrıca çaba sarf edilmelidir.
- **Yüksek yargı organları arasında amaç birliği ve bağlayıcılık yeni anayasa ile güvence altına alınmalıdır.** AYM ile diğer yüksek yargı mercileri arasında yaşanan anlaşmazlıklar mevcut Anayasa’dan kaynaklanmaktadır. Yeni bir anayasayla yüksek yargı mercileri arasında amaç birliğinin hayata geçirilmesine imkan verecek ve AYM’nin bireysel başvuru kararlarının da norm denetiminde verdiği kararlar gibi, yargı mercileri dahil herkes için bağlayıcı olduğunu açıkça ortaya koyacak düzenlemeler yapılmalıdır. Bu düzenlemeler, yüksek mahkemelerin görev ve yetki alanlarını gözetenek, bütüncül bir yaklaşımla ele alınmalıdır.
- **Temel hakların korunması yalnızca yargıya bırakılmamalı, tüm devlet birimlerinin sorumluluğu tanımlanmalıdır.** Temel hak ve hürriyetlerin korunmasına ilişkin süreçlerin sadece yargının görev alanına terk edilmeyip yeni anayasa çalışmalarında devletin tüm birimlerinin bu süreçlerden mesul sayılmasını sağlayacak birtakım düzenlemeler de oldukça önemli bir gereksinim olarak karşımıza çıkmaktadır. Yapılması önerilen düzenlemeler, özünde bir hak arayışı olan yargısal süreçlerin oluşturduğu toplumsal gerilimi azaltacak ve mahkemelere düşen iş sayısının artmasına engel olacaktır.
- **AYM’nin bireysel başvuru kararları, benzer uyuşmazlıkların önlenmesi için genel bağlayıcılığa kavuşturulmalıdır.** AYM’nin bireysel başvuruya ilişkin verdiği kararlar sadece tarafları için hüküm ve sonuç doğurmaktadır. Bu kararların Resmî Gazete’de yayımlanıp diğer idari ve yargısal pratikler için örnek olma durumları varsa da tarafları haricinde bağlayıcılıkları bulunmamaktadır. Bireysel başvuruda verilen ihlal kararlarının sebepleri ve gerekçeleri itibarıyla herkesi bağlayıcı bir niteliğe kavuşturulması, benzer uyuşmazlıkların önüne geçilmesi noktasında önemli bir katkı oluşturacaktır. Dolayısıyla bireysel başvuruda verilmiş bir ihlal kararında, ihlale neden olan sebepler ve AYM’nin ihlal gerekçesi kamu kudreti kullanan idari ve yargı mercilerince re’sen dikkate alınıp ona göre işlem yapılması gerektiği yönünde bir kanun kuralı birçok uyuşmazlığı daha doğmadan önleyecektir.

Alternatif Uyuşmazlık Çözüm Yöntemleri

Abdulkirim Yıldırım

Prof. Dr., Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi,
Hukuk Fakültesi

Giriş

Devletin görevlerinden birisi de uyuşmazlık yaşayan kişilere adil, güvenli, etkili ve makul sürede çözüm yolları sunmaktır. Bu doğrultuda hayata geçirilen alternatif uyuşmazlık çözüm mekanizmaları, Türk hukukunda hem mevzuat hem de uygulama açısından önemli yeniliklere kapı aralamıştır.

Uzlaştırma, arabuluculuk ve tahkim gibi mekanizmalar, yalnızca mahkemelerin iş yükünü azaltmakla kalmayıp taraflara daha esnek, daha hızlı ve çözüm odaklı süreçler sunmaktadır. Uzlaştırma ve arabuluculuk yargılamaya dayanmayan, kararı bizzat tarafların verdiği uyuşmazlık çözüm metodu iken, tahkim mekanizması ise hakemler vasıtasıyla yargılama yapılarak uyuşmazlıkların hızlı bir şekilde çözülmesini amaçlayan bir yöntemdir.

Alternatif uyuşmazlık çözüm yolları (AUÇY) arasında tahkim, özellikle ticari uyuşmazlıkların çözümünde uzmanlık temelli ve devlet yargısına nazaran daha hızlı sonuca varma

M. Emre Tulay

Doç. Dr., Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi,
Hukuk Fakültesi

imkanı sunan bir yöntem olarak dikkat çekmektedir. Bu bağlamda, son yıllarda gelişen hibrit modellerden biri olan Med-Arb (*Mediation-Arbitration*) ise arabuluculuk ve tahkim süreçlerini bütünleştiren yenilikçi bir çözüm mekanizması olarak öne çıkmaktadır.

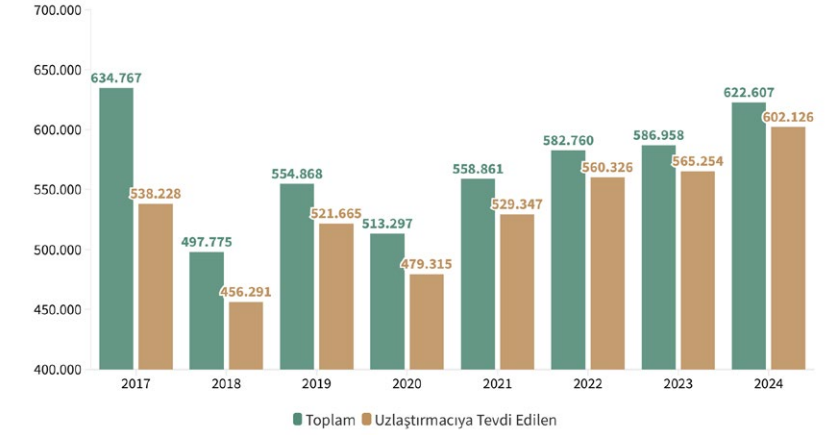
Bu analiz, AUÇY'nin yıllar içerisindeki gelişimini nicel verilerle ortaya koyarken, Med-Arb gibi yeni nesil hibrit modellerin Türk hukuk sistemine entegrasyon potansiyelini de değerlendirmeyi hedeflemektedir.

Uzlaştırma

Klasik ceza muhakemesine alternatif usullerden biri olan uzlaştırma; şüpheli veya sanık ile mağdur veya suçtan zarar gören gerçek veya özel hukuk tüzel kişinin hukuka ve ahlaka aykırı düşmeyen hususlarda anlaşması üzerine, kişi hakkında yürütülen muhakemenin sonlandırılmasını gerektiren bir ceza muhakemesi kurumudur.

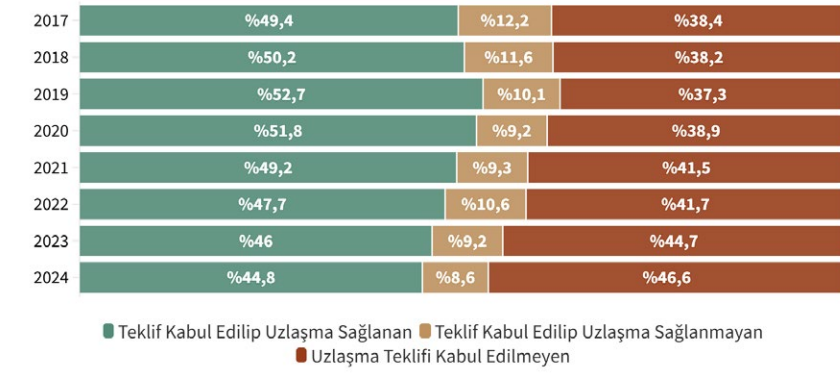
Uzlaştırma ile güdülen amaç, onarıcı adaletin tesis edilmesidir. Yoğun iş yükü altında bulunan mahkemelerde duruşma günlerinin ileri tarihlere ertelenmesi, delil toplamaya ilişkin zorluklarla karşılaşılması, kanun yoluna başvurulduğu takdirde hükmün kesinleşme sürelerinin uzaması gibi nedenlerle makul süreyi aşan yargılamaların doğurduğu sorunların kısa sürede ve tatmin edici biçimde aşılabilmesi için uzlaştırma kurumu, önemli bir ceza muhakemesi enstrümanıdır. Bu bağlamda; onarıcı adaletin tesisi için etkin

HUKUK İZLEME RAPORU 2024

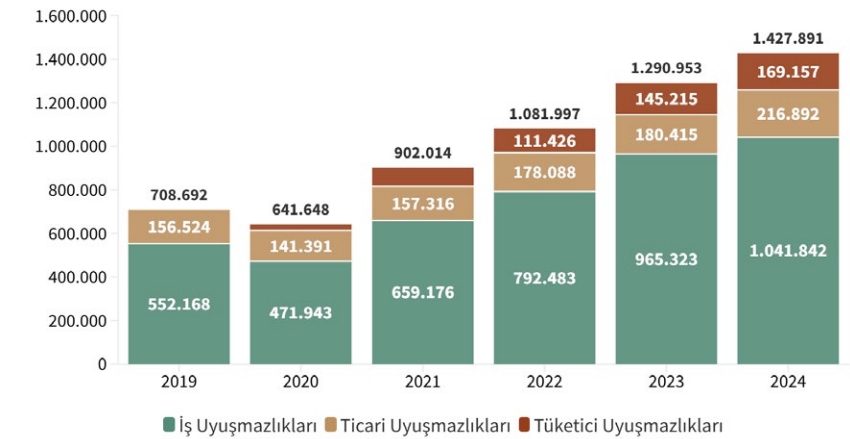
Grafik 53. Uzlaştırma Dosya Sayısı (2017-2024)

Kaynak: T.C. Adalet Bakanlığı, Adalet İstatistikleri

Grafik 54. Uzlaştırmacıya Tevdi Edilen Dosyaların Durumu (% , 2017-2024)

Kaynak: T.C. Adalet Bakanlığı, Adalet İstatistikleri

Grafik 55. İhtiyari ve Dava Şartı Arabuluculuk Uygulaması Dosya Sayısı (% , 2019-2024)

Kaynak: T.C. Adalet Bakanlığı, Adalet İstatistikleri

BİLGİ KUTUSU

Uzlaştırma ve arabuluculuk

Yargılamaya dayanmayan ve kararı tarafların kendilerinin verdiği yöntemlerdir.

Tahkim

Hakemler aracılığıyla yargılama yapılarak uyuşmazlıkların kısa sürede çözülmesini amaçlar.

Uzlaştırma, yüklendiği fonksiyon itibarıyla hem fail hem mağdur bakımından denkleştirici niteliktedir.

bir fonksiyon yüklenen uzlaştırma kurumu, sadece fail (şüpheli/sanık) bakımından değil, mağdur bakımından da etkin bir araçtır. Çünkü uzun süren yargılama neticesinde ortaya çıkan hüküm, işlenen fiil bakımından adil ve orantılı dahi olsa, cezanın amaçları arasında sayılan kefaretin etkisini azaltmaktadır. Bu tür uzun ve belirsiz süreçler, fail bakımından ise lekelenmeme hakkına ve masumiyet karinesine hâle getirmektedir. Uzlaştırma, yüklendiği fonksiyon itibarıyla hem fail hem mağdur bakımından denkleştirici niteliktedir.

Uzlaştırma kurumu, usul ekonomisi bakımından önemli bir fonksiyona sahiptir. Uzlaştırma kurumunun tatbik edilmesi ve bu kurumla güdülen sulh amacına ulaşılması halinde, şüpheli hakkında yargılama safhasına geçilmeyecek, böylece yerel mahkemelerin iş yükünün azalmasına katkı sunulmuş olacaktır. Diğer yandan sanık hakkında uzlaştırmaya gidilmesi halinde ise kanun yolu aşamasına geçilmeyecek, dolaylı olarak istinaf ve temyiz mercilerinin de iş yükünün azalması beklenecektir.

Uzlaştırma kurumunun uygulanmasına ilişkin sahaya yansıyan verilere bakıldığında; 2017-2024 yılları arasındaki sayısal verilerde bir dalgalanma olduğu gözlemlenmektedir. Bu verilerde dikkat çeken ilk husus, 2017'den sonraki en yüksek toplam dosya sayısına 2024 yılında ulaşılmış olmasıdır. Bu yükselişin nedeni, uzlaştırma kapsamına giren suçlarda, suç işleme oranının yükselmesi-dur. Sosyoekonomik koşullar, işsizlik, eğitim

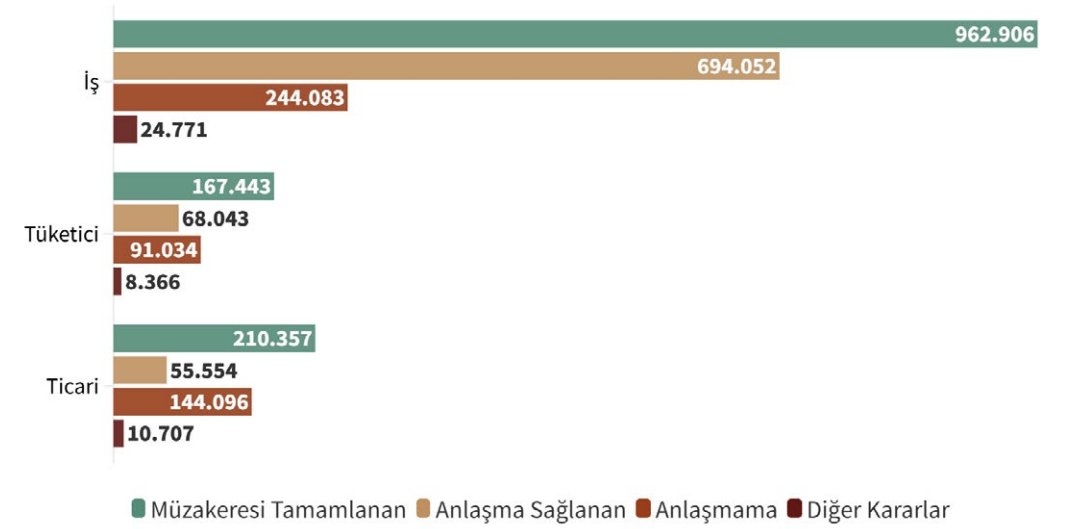
düzeyi gibi kriminolojik nedenler, genel olarak suç işleme eğilimini artırmaktadır.

2023 yılına ait somut verilere bakıldığında; 586.958 dosyadan 565.254'ü uzlaştırmacıya tevdi edilmiş, bunlardan 270.209'unda uzlaşma teklifi kabul edilmiş ve neticeten 225.027 dosyada uzlaşma sağlanmıştır. Buna göre; uzlaştırma teklifiyle bir araya gelen taraflar arasında sürecin olumlu sonuçlanma oranı, yaklaşık olarak %83'tür. 2023 yılında uzlaşma teklifi kabul edilmeyen dosya sayısı 218.749'dur. Toplam uzlaştırma dosya sayısı baz alındığında, uzlaşma sağlanma oranı %38'lerde kalmıştır.

2024 yılına ait somut verilere bakıldığında; toplam uzlaştırma dosya sayısı 622.607'dir. Bu dosyalardan 602.126'sı uzlaştırmacıya tevdi edilmiş; bunlardan 277.775'inde uzlaşma teklifi kabul edilmiş ve neticeten 232.921 dosyada uzlaşma sağlanmıştır. Buna göre; uzlaştırma teklifiyle bir araya gelen taraflar arasında sürecin olumlu sonuçlanma oranı, yaklaşık olarak %84'tür. 2024 yılında uzlaşma teklifi kabul edilmeyen dosya sayısı ise 242.641'dir. Toplam uzlaştırma dosya sayısı baz alındığında, uzlaşma sağlanma oranı %37,5 seviyesinde kalmıştır.

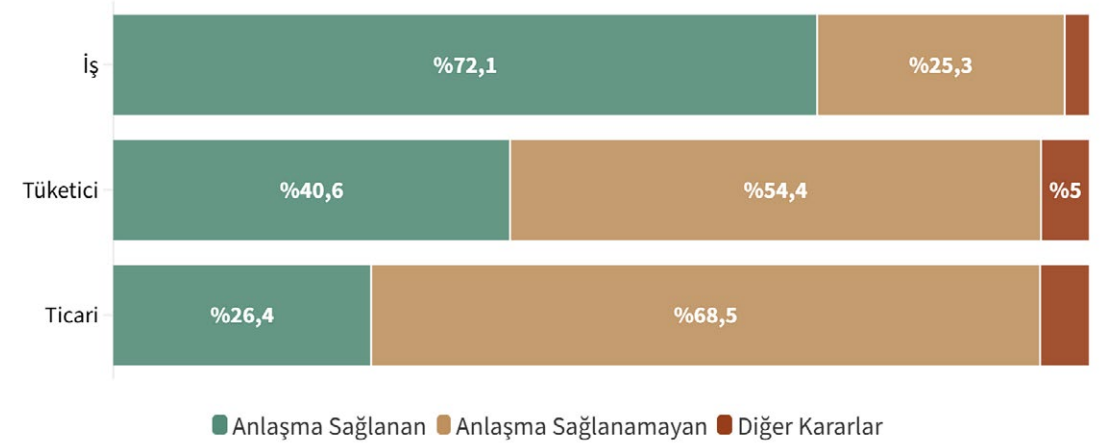
Son iki yılın verileri incelendiğinde, toplam uzlaştırma dosya sayısında 60.000 dosyaya yakın bir artış olmuştur. Bu artışın sebebi, uzlaştırmacının kapsamıyla değil, suç işleme oranındaki artışla ilgilidir. Çünkü 2023 ve sonrasında, mevzuatta uzlaştırmacının kapsamını doğrudan etkileyen bir düzenleme yapılmamıştır.

2023 ve 2024 yılına ait veriler karşılaştırıldığında; uzlaşma teklifinin kabul edildiği dosyalarda olumlu neticelenme oranı birbirine çok yakın olmakla birlikte, 2024 yılındaki oranın biraz daha yüksek olduğu görülmektedir. Buna karşın toplam uzlaştırma dosyasına

Grafik 56. Uyuşmazlıklarda İhtiyari ve Dava Şartı Arabuluculuk Dosya Sayısı (2024)

Kaynak: T.C. Adalet Bakanlığı, Adalet İstatistikleri

Grafik 57. Uyuşmazlıklarda İhtiyari ve Dava Şartı Arabuluculuk Dosyalarının Durumu (% , 2024)

Kaynak: T.C. Adalet Bakanlığı, Adalet İstatistikleri

göre elde edilen oranlara bakıldığında, 2024 yılındaki yüzdelik verinin biraz daha düşük olduğu sonucuna varılmaktadır.

Uzlaştırmaya ilişkin sahaya yansıyan verilere geniş evrede bakıldığında, büyük ölçekte olmasa da olumlu bir ilerlemenin kaydedildiği söylenebilir. Fakat onarıcı adalet ve usul ekonomisi yönünden önemli bir araç olan uzlaştırma kurumunun etkinliğinin artırılması, bunun için uzlaştırma kapsamına giren suçlarda bir esneklik oluşturulması, ceza miktarı itibarıyla bir belirleme yapılarak kapsamın genişletilmesi, hukuken önerilen ve beklenen bir adımdır. Uzlaştırmanın daha etkin bir alternatif usul olarak tatbik edilmesi ve arzu edilen neticeye ulaşılması, adeta bir domino etkisi göstererek, uzlaştırmaya tabi olmayan ve yargılama safhasında görülmekte olan dosyalar bakımından da daha rahat bir muhakeme sürecinin yürütülmesine katkı sağlayacaktır. Ayrıca, ihbar ve şikayetin aktarıldığı kolluk makamınca, taraflara uzlaştırma konusunda öz ve teşvik edici bir bilgilendirme yapılmalıdır. Çünkü uzlaştırma kurumunun hukuk hayatımıza girdiği ilk dönemlerdeki alışkanlığın devamı olarak uygulamada; kolluk, uzlaştırmacı yetkisini haiz olmasa bile taraflara uzlaşmak isteyip istemediklerini sormaktadır. Bu soruya muhatap olan ve henüz yaşanan olayın doğurduğu heyecanın etkisinde veya konuyla alakalı hukuki bilgi eksikliği içinde bulunan taraflar, cevaben alternatif yola yönelmek istemediklerini beyan etmektedir.

Taraflara yönelik hukuken eksik temelli bilgilendirme, uzlaştırma sürecini olumsuz etkileyebilmektedir. Bu nedenle, kolluk görevlileri kendi yetkileriyle sınırlı ve doğru bir ön bilgilendirme ile yetinerek, taraflara uzlaştırmanın pratikteki hukuki faydalarına ilişkin ön açıklamalarda bulunmalı; dosyanın

uzlaştırmacıya gönderilmesi sürecinde ise bizzat Cumhuriyet savcısı tarafından öz nitelikte bir ön bilgilendirme yapılmalıdır. Uzlaştırma kurumunun etkinliğinin artırılması için Cumhuriyet savcısı ve kolluğun, tarafları uzlaştırma kurumuna teşvik etmeleri, kişileri alternatif çözüm yoluna psikolojik olarak hazırlamaları gerekmektedir.

Arabuluculuk

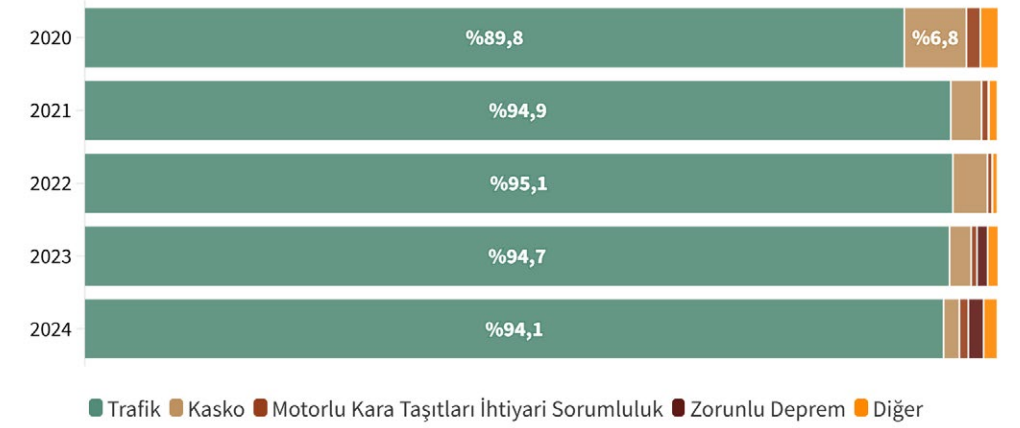
Arabuluculuk, yabancılık unsuru taşıyanlar da dahil olmak üzere tarafların üzerinde serbestçe tasarruf edebilecekleri iş veya işlemlerden doğan özel hukuk uyuşmazlıklarının çözümlenmesinde uygulanan bir yöntemdir.

2024 yılına ait istatistikler, arabuluculuğun artık yalnızca alternatif bir çözüm yolu değil, adalet sisteminin ayrılmaz bir parçası haline geldiğini ortaya koymaktadır. Bu dönüşümün somut yansımaları ise uygulama verilerinde açıkça görülmektedir. 2024 yılı boyunca ihtiyari ve dava şartı olmak üzere toplam 1.746.747 arabuluculuk başvurusu yapılmış, bunların 1.655.654'ü müzakere aşamasına geçmiştir. Tamamlanan müzakerelerin %54'ü anlaşma ile sonuçlanırken %42'sinde anlaşma sağlanamamıştır. Fakat anlaşmayla sonuçlanan arabuluculuk faaliyetleri 2023 yılıyla kıyaslandığında %10'un üzerinde bir düşüş görülmektedir. Bir önceki yıl müzakere edilen dosyaların %67'si anlaşmayla sonuçlanmış, yalnızca %30'u başarısız olmuştur. Anlaşma oranındaki bu düşüşün sebeplerinden birisi de arabuluculuk sisteminin geniş bir uygulama alanına yayılmasıyla birlikte daha karmaşık ve çok taraflı uyuşmazlıkların sürece dahil edilmesidir. Ancak sistemin uygulama alanının genişlemesi olumsuz olarak değerlendirilmemeli, yeni alanlar bakımından arabuluculuk yönteminin başarısını artırıcı çözümler üzerine odaklanılmalıdır.

Tablo 1. Sigorta Tahkim Komisyonu – Başvuru Poliş Sayıları (2019-2024)

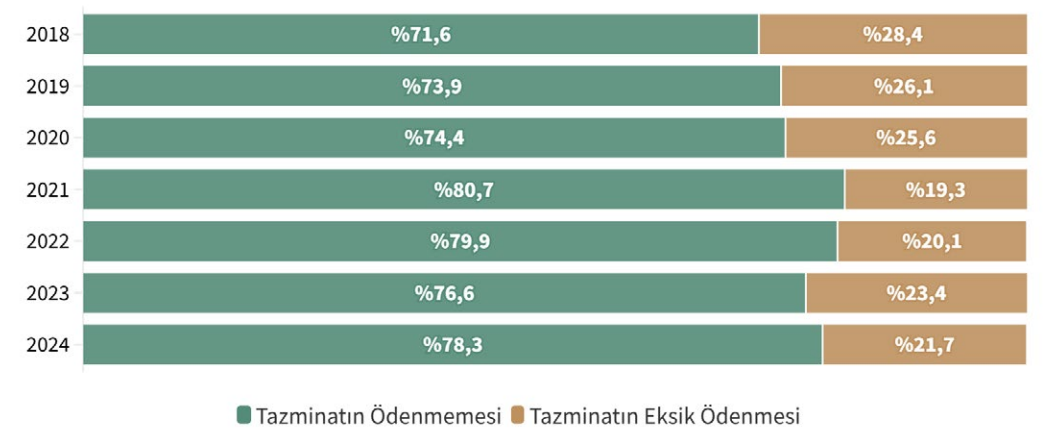
Yıl	Trafik	Kasko	MTK İhtiyari Sorumluluk	Zorunlu Deprem	Diğer	Toplam
2019	104.649	7.881	5.130	1	3.143	120.804
2020	115.704	8.777	1.978	221	2.198	128.878
2021	279.409	9.928	2.189	212	2.734	294.472
2022	476.556	18.980	2.572	133	2.791	501.032
2023	534.317	13.357	3.598	6.582	5.555	563.409
2024	578.974	10.634	6.060	10.245	9.390	615.303

Kaynak: Sigorta Tahkim Komisyonu, Faaliyet Raporları

Grafik 58. Sigorta Tahkim Komisyonu Başvurularının Poliş Türlerine Göre Dağılımı (% 2020-2024)

Kaynak: Sigorta Tahkim Komisyonu, Faaliyet Raporları

Grafik 59. Sigorta Tahkim Komisyonu Başvuruların İçeriklerine Göre Dağılımı (% 2018-2024)

Kaynak: Sigorta Tahkim Komisyonu, Faaliyet Raporları

2024 yılına ait istatistikler, arabuluculuğun artık yalnızca alternatif bir çözüm yolu değil, adalet sisteminin ayrılmaz bir parçası haline geldiğini ortaya koymaktadır.

İş Uyuşmazlıklarında Arabuluculuk

İş ilişkilerinden doğan uyuşmazlıklar, arabuluculuk sisteminin en yoğun kullanıldığı alanlardan biri olma özelliğini korumaktadır. 2024 yılı verilerine göre açılan arabuluculuk dosyalarının yaklaşık %59'u iş uyuşmazlıklarına ilişkindir. İşçilik alacakları ve işe iade talepli başvurularda arabuluculuk hem işveren hem de işçi açısından hızlı, düşük maliyetli ve etkili bir çözüm sunmaktadır.

Bu alandaki müzakerelerde anlaşma oranı 2024 yılı için %72'dir. Son beş yıl içerisinde bu oran %69 ile %78 arasında değişmiş olup bu istikrarlı seyir arabuluculuğun hem yaygın hem de işlevsel bir çözüm yöntemi haline geldiğini göstermektedir.

Ticari Uyuşmazlıklarda Arabuluculuk

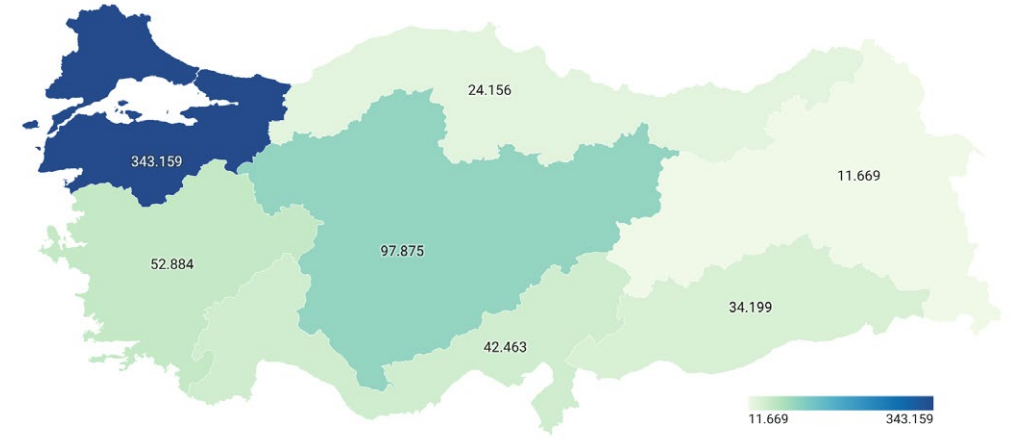
Ticari ilişkilerden doğan uyuşmazlıklar, arabuluculuk sisteminde yaklaşık %12'lik bir paya sahiptir ve iş uyuşmazlıklarından sonra en sık başvuru alanlarından biri olarak öne çıkmaktadır. Ancak bu alandaki anlaşma oranlarında son yıllarda belirgin bir düşüş yaşanmıştır. 2019 yılında açılan dosyaların %55'i anlaşmayla sonuçlanırken 2024 itibarıyla bu oran %26'ya kadar gerilemiştir.

Dosya sayısındaki artışa rağmen anlaşma oranındaki bu azalma, sistemin nicel büyümesine karşın nitelik açısından verimliliğinin sorgulanmasına yol açmaktadır. Esasen anlaşma oranlarındaki bu düşüşün temelinde birden çok sebep yatmaktadır. Özellikle pandemi süreciyle derinleşen ekonomik krizin alacakları tahsil olanağını zayıflatması, iş hukuku davalarından farklı olarak ticari uyuşmazlıklarda mahkemenin vereceği kararın taraflarca öngörülebilirliğinin daha zayıf olması ve uyuşmazlığı derhal çözme yerine süreci uzatarak zamana yayma arzu ve amacı bu tür uyuşmazlıklarda anlaşma oranlarının düşmesine sebep olmaktadır.

Tüketici Uyuşmazlıklarında Arabuluculuk

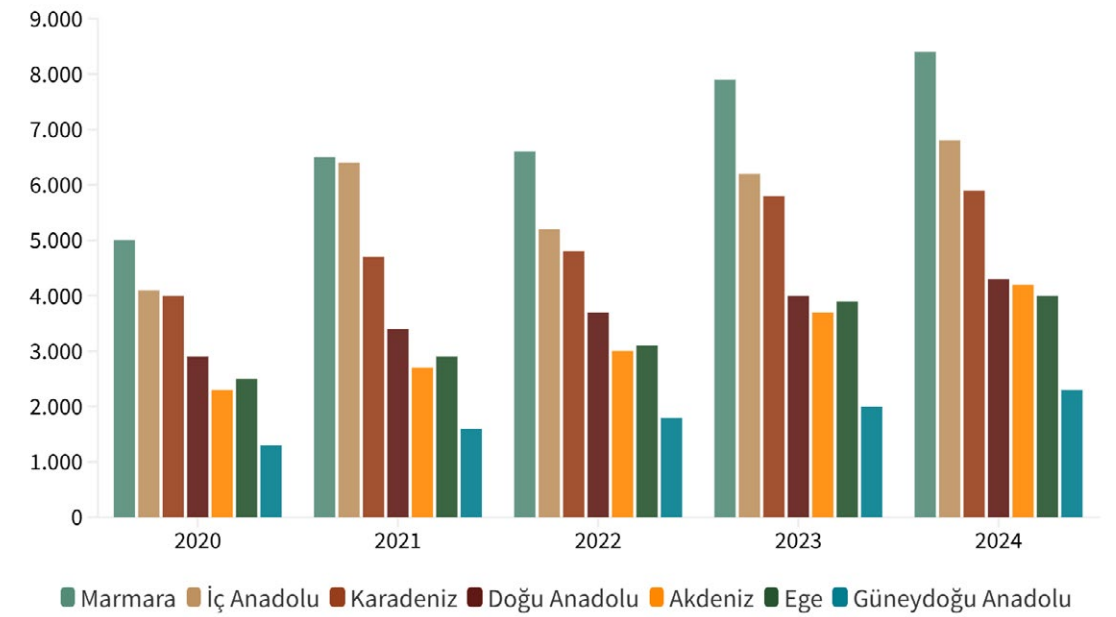
Tüketici uyuşmazlıkları, arabuluculuk sisteminde yaklaşık %9'luk bir paya sahip olup son yıllarda kapsamı genişleyen bir alan olarak dikkat çekmektedir. 2024 yılında açılan 169.157 arabuluculuk dosyasından yalnızca 68.043'ü anlaşmayla sonuçlanmış, başarı oranı %40 düzeyinde kalmıştır. Her ne kadar bu oran 2023'e göre %7'lik bir artış göstermiş olsa da genel eğilim ticari uyuşmazlıklardaki düşüşe benzer bir seyir izlemektedir.

Bu düşük başarı oranının arkasında taraflar arasındaki güç dengesizlikleri, tüketici taleplerinin genellikle düşük meblağlı nitelikte olması ve firmaların emsal teşkil etme endişesiyle uzlaşmaya kapalı tutumu yer almaktadır. Bu alandaki başarıyı artırmak için tüketici lehine hukuki destek mekanizmalarının güçlendirilmesi, arabulucuların uzmanlık düzeyinin artırılması ve firmaların yapıcı katılımlarını teşvik eden düzenlemelerin hayata geçirilmesi gerekmektedir.

Harita 3. Sigorta Tahkim Başvurularının Coğrafi Bölgelere Göre Dağılımı (2024)

Kaynak: Sigorta Tahkim Komisyonu, Faaliyet Raporları

Grafik 60. Bölgelere Göre Bir Milyon Nüfusa Düşen Trafik Kaza Sayısı (2020-2024)

Kaynak: TÜİK, Karayolu Trafik Kaza İstatistikleri

Sigorta tahkimi özellikle trafik sigortasından kaynaklanan uyuşmazlıkların çözümünde etkili bir alternatif uyuşmazlık çözüm yolu haline gelmiştir.

Diğer Uyuşmazlıklarda Arabuluculuk

Kira ilişkisinden kaynaklanan uyuşmazlıklar, ortaklığın giderilmesine ilişkin uyuşmazlıklar, Kat Mülkiyeti Kanunu'ndan kaynaklanan uyuşmazlıklar ve komşuluk hukukundan kaynaklanan uyuşmazlıklar 1 Eylül 2023 tarihi itibarıyla dava şartı haline getirilmiş ve arabuluculuk uygulamaları oldukça geniş bir alana yayılmıştır (6325 sayılı Hukuk Uyuşmazlıklarında Arabuluculuk Kanunu m. 18/B). Öte yandan tarımsal üretim sözleşmesinden doğan uyuşmazlıklar da zorunlu arabuluculuk sistemine dahil edilmiş ve bu sayede arabuluculuk yelpazesi genişlemiştir (5488 sayılı Tarım Kanunu m. 13/2-e).

Diğer uyuşmazlıklarda ihtiyari ve dava şartı olmak üzere 2024 yılında toplam açılan dosya sayısı 318.856 olmuş, bu başvurulardan 314.948'inin müzakeresi tamamlanmış ve 77.603 (%24) başvuru anlaşma ile neticelenmiştir. 223.865 (%71) başvuru ise anlaşma sağlanamadan sonlandırılmıştır. %24 ile sınırlı kalmış olsa da arabuluculuğun bu tür uyuşmazlıklar bakımından da denenmesi sistemin yerleşmesi ve toplumsal barışa katkı sağlaması bakımından isabetli olacaktır.

Tahkim

Tahkim, tarafların devlet yargısı dışında kendi seçtikleri hakemler aracılığıyla

uyuşmazlıklarını çözebildikleri esnek, gizli ve hızlı bir yargılama yöntemidir.

Bir sözleşme ilişkisi kuran taraflar, bu sözleşmeden doğan uyuşmazlıkların tahkim yoluyla çözümü konusunda uzlaşırken tahkim yerini, uygulanacak hukuku, tahkim yargılama usulünü, hakem sayısını ve tahkim dilini kural olarak serbestçe kararlaştırabilirler. Taraflar, Kurumsal Tahkim (İstanbul Tahkim Merkezi, Türkiye Barolar Birliği Tahkim Merkezi ve TOBB Tahkimi gibi) usulünü benimseyebilecekleri gibi, tahkim sürecini hakemlerle birlikte kendilerinin yönettiği Ad-Hoc Tahkim yöntemini de seçebilirler.

Türkiye'de tahkim uygulamaları özellikle sigorta sektöründe kurumsal bir yapıya kavuşmuş ve Sigorta Tahkim Komisyonu aracılığıyla binlerce başvuru değerlendirilmiştir.

Sigorta Tahkim Komisyonu

Sigorta Tahkim Komisyonu, sigorta sözleşmelerinden doğan uyuşmazlıkların çözümü amacıyla Sigortacılık Kanunu'nun 30. maddesi ile kurulmuştur. 2015–2024 yılları arasında Türkiye'de tahkim uygulamaları, özellikle sigorta sektöründe belirgin bir büyüme göstermiştir. Hayat dışı sigorta branşlarında görev yapan hakem sayısı, 2015 yılında 137 iken 2024 itibarıyla 366'ya yükselmiştir. Bu artış, tahkim sisteminin kurumsal kapasitesinin genişlediğini ve başvuru hacminin kayda değer biçimde arttığını ortaya koymaktadır. Buna karşılık, hayat sigortası alanında görevli hakem sayısı aynı dönemde 15'ten 6'ya gerilemiştir.

Komisyon'a yapılan başvuruların 2024 yılında poliçe türlerine göre dağılımı incelendiğinde, trafik sigortası uyuşmazlıklarının tahkim sisteminde baskın bir yer tuttuğu görülmektedir. Gerçekten de bu dönemde yapılan başvuruların %96'sı trafik sigortasına ilişkindir.

Öte yandan, kasko sigortasına ilişkin başvuruların oranı 2018 yılında %5 civarındayken, 2024'te bu oran %1,7'ye kadar gerilemiştir. Bu düşüş, kasko alanında tahkimin cazibesinin azaldığını ya da tarafların farklı çözüm yollarına yöneldiğini göstermektedir.

Tablo 1'de, sigorta tahkim komisyonunun yayınladığı veriler çerçevesinde poliçe türlerine göre Komisyon'a yapılan başvuru sayılarının yıllar içerisindeki seyri görülmektedir. 2019 yılında toplam 120.804 olan başvuru sayısı, 2024 yılında 615.303'e yükselmiştir. Bu sayılar, beş yıllık süreçte yaklaşık olarak %409'luk bir büyümeyi ifade etmektedir. Bu artışın ana taşıyıcısının trafik sigortasına ilişkin uyuşmazlıklar olduğunu söylemek mümkündür. Zira 2019 yılında toplam başvuruların %86'sı (104.649) trafik sigortasından kaynaklanırken 2024 yılında bu oran %94,1'e (578.974) yükselmiştir. Görüldüğü üzere sigorta tahkimi özellikle trafik sigortasından kaynaklanan uyuşmazlıkların çözümünde etkili bir alternatif uyuşmazlık çözüm yolu haline gelmiştir. Fakat diğer sigorta türlerinin toplam başvuru içerisindeki payı ise oldukça sınırlı kalmıştır. 2024 yılı verilerine göre kasko sigortası başvuruları toplam başvuru sayısının yalnızca %1,7'sini, ihtiyari mali sorumluluk sigortası başvuruları %1'ini, zorunlu deprem sigortası başvuruları ise %1,6'sını oluşturmaktadır.

Komisyon'a yapılan başvuruların içeriklerine göre dağılımına bakıldığında, tazminatın ödenmemesi sebepli başvuru oranı 2018 yılında %71 iken bu oran 2024 yılında %78'e yükselmiştir. Tazminatın eksik ödenmesi sebepli başvuru oranı ise 2018 yılında %28 iken bu oran 2024 yılında %21'e gerilemiştir.

Başvuru sahibinin gerçek veya tüzel kişi olmasına göre Komisyon'a yapılan müracaatlar incelendiğinde Harita 2 ile karşılaşılmaktadır. 2018 yılında başvuruların yaklaşık

2024 yılında en yüksek trafik kazası oranı %23,4 ile Marmara Bölgesi'nde kaydedilmiştir. Marmara'yı İç Anadolu ve Karadeniz bölgeleri izlerken en düşük oran %6,4 ile Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde gerçekleşmiştir.

%70'i gerçek kişiler tarafından yapılmışken, 2024'te bu oran %88'e yükselmiştir.

Tüzel kişi başvuruları ise aynı dönemde %29'dan %11'e gerilemiştir. Bu veriler, gerçek kişiler nezdinde tahkimin sigorta sektörüne güveni artırdığını ve bireysel hak arama mekanizması olarak bu yöntemin daha fazla benimsenmeye başladığını göstermektedir.

Komisyon'a yapılan başvuruların coğrafi dağılımına bakıldığında Marmara Bölgesi, 2024 yılında 343.159 başvuruyla açık ara önde yer almaktadır. Bu bölgeyi İç Anadolu (97.875) ve Ege Bölgesi (52.884) takip etmektedir. Doğu (11.669) ve Güneydoğu Anadolu (34.199) bölgelerinde ise başvuru sayıları görece düşüktür.

Komisyon'a yapılan başvuruların bölgesel dağılımını değerlendirmeden önce bu bölgelerde meydana gelen trafik kazalarının sayısına bakmak gerekir. TÜİK'ten alınan verilere göre 2020–2024 yılları arasında Türkiye'de bir milyon nüfusa düşen trafik kazası sayısı yıldan yıla artmıştır (Grafik 61). 2020'de 22.258 olan toplam kaza sayısı, 2024'te %62'lik bir artışla 36.054'e ulaşmıştır. Bu artış tüm bölgelerde gözlemlenmiş olmakla birlikte, bazı bölgelerde daha belirgin hale gelmiştir. 2024 yılında en yüksek kaza oranı %23,4 ile Marmara Bölgesi'nde gerçekleşmiştir. Bu oran, İstanbul ve çevresindeki yoğun nüfus ve araç trafiğiyle

doğrudan ilişkilidir. Marmara'yı sırasıyla İç Anadolu (%18,8) ve Karadeniz (%16,5) bölgeleri takip etmiştir. En düşük oran ise %6,4 ile Güneydoğu Anadolu Bölgesi'ne aittir.

Bu veriler birlikte değerlendirildiğinde Sigorta Tahkim Komisyonu'na yapılan başvuruların bölgesel dağılımı ile trafik kazaları oranları arasında genel olarak doğru orantılı bir ilişki olduğu görülmektedir.

BİLGİ KUTUSU

Med-Arb

Tarafların kontrolünü ve katılımını ön planda tutan, iki aşamalı alternatif bir çözüm yoludur. Adını *mediation* (arbuluculuk) ve *arbitration* (tahkim) kelimelerinden alır.

MED-ARB

Med-Arb, klasik yargı yollarının dışında, tarafların kontrolünü ve katılımını ön planda tutan iki aşamalı alternatif bir uyuşmazlık çözüm yoludur. Yöntemin adı, İngilizce *mediation* (arbuluculuk) ve *arbitration* (tahkim) kelimelerinin birleşiminden türetilmiştir.

Med-Arb yönteminde uyuşmazlığın tarafları önce arabulucu yardımıyla müzakere ederek anlaşma zemini aramakta; bunun mümkün olmaması durumunda uyuşmazlığı kural olarak kendi belirledikleri hakem(ler) vasıtasıyla çözüme kavuşturmaktadırlar. Uygulamada çeşitli kurumların bu yöneme dair kuralları ilan edip hayata geçirdikleri görülmektedir (Örneğin, TOBBUYUM Med-Arb Kuralları, İSTAC Med-Arb Kuralları).

DEĞERLENDİRME VE ÖNERİLER

Alternatif uyuşmazlık çözüm yöntemleri (AUÇY), Türk hukuk sisteminde son yıllarda giderek artan bir önem kazanmıştır. Arabuluculuk, tahkim ve uzlaştırma gibi mekanizmalar; klasik yargı süreçlerinin yavaşlığına ve yoğunluğuna karşı daha hızlı ve ekonomik, esnek ve gizlilik temelinde yürütülen bir çözüm yöntemi sunmaktadır. Bu bağlamda 2024 yılına ait yukarıda belirtilen veriler, AUÇY'nin etkinliğini ve gelişim alanlarını ortaya koyması açısından dikkate değerdir.

İyi arabuluculuk, uzlaştırma ve tahkim uygulamaları arttıkça bu kurumlar toplumda kalıcı hale gelecek ve adalete erişimde önemli bir rol üstlenmeye devam edecektir.

Özel hukuk uyuşmazlıklarında arabuluculuk, bu yöntemler arasında en yaygın ve sistematik biçimde uygulanan model haline gelmiştir. İhtiyari ve dava şartı arabuluculuk uygulamaları, iş, ticaret, tüketici hukuku ve diğer alanlarda farklı dinamiklerle hukuk sistemimizde önemli bir yer edinmiştir.

Alternatif uyuşmazlık çözüm yöntemlerinden biri olarak tahkim, yargılamaya dayalı uzman hakemler eliyle yürütülen profesyonel bir çözüm yöntemidir. Sürecin hızı ve gizliliği de tahkimi cazip kılan unsurlar arasında yer alır.

AUÇY'nin istikrarlı bir biçimde toplumsal barışa ve adalete katkı sunması için aşağıda belirtilen önerilerin dikkate alınması tavsiye edilir.

- **Arabulucuların belirli alanlarda uzmanlaşması ve bu alandaki formasyonunun sürekli olarak güncellenmesi gerekmektedir.** Arabuluculuk süreçlerinde başarı oranlarının artırılması büyük ölçüde arabulucunun uyuşmazlık konusuna hakimiyetine bağlıdır. Arabulucunun süreci etkin ve verimli kullanması ve tarafların çözüm üretmedikleri durumda menfaat temelli bir çözüm önerisinde bulunabilmesi arabulucunun uzmanlığıyla doğrudan bağlantılıdır.
- **Arabuluculuk müzakerelerinin yüz yüze yapılması ve asillerin katılımının teşvik edilmesi başarı oranının artırılmasına fayda sağlayacaktır.** İstisnai durumlar hariç olmak üzere, arabuluculukta sağlıklı ve etkili bir iletişim ve müzakere ortamı daha ziyade tarafların fiziksel olarak bir araya gelerek yürüttükleri süreçle gerçekleşmektedir.
- **Med-Arb yönteminin hukuki düzenlemeye kavuşturulması gerekir.** Med-Arb modelinde, gizlilik ve tarafsızlık ilkeleri ile uygulama usulleri Türk hukukunda açık şekilde düzenlenmemiştir. Bu düzenleme, yöntemin yaygınlaşmasını sağlarken muhtemel problemlerin de önüne geçecektir.
- **Sigorta tahkiminde branş çeşitliliği artırılmalıdır.** Trafik sigortasına yoğunlaşan başvurular, diğer sigorta branşlarının yeterince tanıtılmadığını göstermektedir. Kasko, sağlık ve hayat sigortası gibi alanlarda tanıtım ve bilgilendirme amaçlı programlar düzenlenerek tahkimin bu alanlarda da cazip hale getirilmesi, sigorta bilincinin ve hukuki farkındalığın artırılması mümkündür.
- **Tahkimin yaygınlığı artırılmalı ve tahkim merkezlerinin güçlendirilmesine yönelik çalışmalar yapılmalıdır.** Sözleşmelere tahkim kaydı konulması konusunda başta hukukçular olmak üzere toplumda farkındalık oluşturulmalı ve bu alanda faaliyet gösteren merkezler desteklenmelidir.
- **Tahkime elverişlilik konuları yeniden gözden geçirilmelidir.** 6100 sayılı HMK m. 408'de yer alan düzenleme, gözden geçirilerek tıpkı 6325 sayılı HUAK'ta yapılan revizyon gibi taşınmazın devrine veya taşınmaz üzerinde sınırlı ayni hak kurulmasına ilişkin uyuşmazlıkların da tahkime elverişli olduğu belirtilmeli ve tarafların üzerinde serbestçe tasarruf edebilecekleri iş veya işlemlerden doğan uyuşmazlıkların tahkime elverişli olduğu vurgulanmalıdır.
- **Uzlaştırma sürecinde ön bilgilendirme yapılmalıdır.** Uzlaştırma sürecinin tanıtımı ve süreçte rol oynayan tarafların etrafıca bilinçlendirilmesi sağlanarak, alternatif uyuşmazlık çözüm yöntemlerinin daha etkin biçimde kullanılması teşvik edilmelidir.
- **Uzlaştırma kapsamına giren suçlar yeniden gözden geçirilmelidir.** Uzlaştırmanın ilkesel temelleri, hukuki etkileri ve işlevselliği dikkate alındığında, uzlaştırma kurumunun tatbik sahasının taraflar lehine revize edilmesi önerilmektedir. Bu bağlamda, uzlaştırma kapsamına giren suçlar belirlenirken sadece şikayet şartıyla yetinilmeyerek, makul oranda bir ceza üst sınırının dikkate alınması suretiyle kurumun uygulanma sahası ve etki alanı genişletilebilir.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Sonuç ve Değerlendirme

İLKE Vakfı olarak adaletin tesisinin taşıdığı anlam ve değerin farkında olmaktan kaynaklanan sorumluluğumuzun bir gereği olarak hazırladığımız Hukuk İzleme Raporları ile hukukun üstünlüğü ilkesi ekseninde hukuk sisteminin işleyişine ve hukuk politikalarının inşasına somut katkı sunma çabası içerisindeyiz. Bu kapsamda hazırlanan Hukuk İzleme Raporları, hukuk sisteminin gerek normatif olarak gerekse uygulamaya dönük resmî veriler çerçevesinde tahlil ve tetkik edilmesi sonucunda sistemin korunması ve iyileştirilmesi gereken yanlarının gözler önüne sermektedir. Buna ilaveten raporlarda hukuk sistemini oluşturan ana unsurlara derinlemesine nüfuz edilerek ilgili alanın uzmanlarının tecrübe ve bakış açılarından yararlanılmaktadır. Bu şekilde ulaşılan tespit ve sonuçların ise akademik bir üslup ve ciddiyet içerisinde, somut öneriler eşliğinde okuyucuya sunulması Hukuk İzleme Raporları'nı özgün ve nitelikli kılmaktadır.

Hukuk İzleme Raporları'nın yayımlanmaya başladığı 2019 yılından bugüne, yargıya güven probleminin etkisini artırarak devam ettiği görülmektedir. Özellikle makul sürede yargılama hakkı ihlalleri, ceza infaz sistemi ve uygulamalarının caydırıcılığının yetersizliği, sosyolojik ve ekonomik sorunlar

nedeniyle önleyici adalet mekanizmalarının devreye girmesindeki eksiklikler bu sorunu derinleştiren başlıca sebepler arasında sayılabilecektir. Son yıllarda hayatımıza giren sosyal medya adaleti kavramı da ne yazık ki bu tespiti doğrular niteliktedir. Bu çerçevede hukuk alanında yapılan reformlar, geliştirilen ve uygulanan politikalar, hazırlanan taslaklar ya da sunulan önerilerin ortak hedefinin, bir yönüyle, sosyal medya adaletinden hukuk devleti adaleti ne dönüş olduğu tespiti yapılabilir. Veri temelli analizler ve öneriler sunan Hukuk İzleme Raporları'nın bu ortak hedef ve hassasiyet doğrultusunda hazırlandığını söylemek yanlış olmayacaktır.

Adalet Bakanlığı ve CEPEJ başta olmak üzere, ulusal ve uluslararası düzeyde güvenilir kaynaklardan elde edilen veriler ile yazarlarımızın alana ilişkin tecrübe ve vukufiyetlerinin birleşmesi sonucu ortaya çıkan Hukuk İzleme Raporu 2024'te de hukuk sistemimizin işleyişine ilişkin somut ve yapıcı önerilerle şekillenen gözlemler, altı ayrı başlıkta ilgililerin istifadesine sunulmuştur. Yazarlarımızın ilgili bölümlerde detaylı ve titiz analizler sonucu yer verdikleri bu gözlem ve önerilerin Hukuk İzleme Raporu 2024'ün sonuç kısmında da bütüncül bir yaklaşımla altının çizilmesi faydalı olacaktır.

TEMEL BULGULAR

- Yüksek mahkemeler ve derece mahkemelerinin sundukları yargısal hizmetlerin etkisi ve kalitesinin denetimi ve demokratik hesap verilebilirliği açısından mesafe kat edilmesi gerekmektedir. Bu doğrultuda, yargı bürokrasisi ve yargısal işleyişin etkinliğinin artması için, yargısal fonksiyonun ifasından kaynaklı sorumluluk alanına ilişkin yapısal, köklü ve yeni bir açılım gerçekleştirilmelidir.
- Hukuk devletinin gereği olarak devlet ile vatandaşlar arasında kurulması gereken güven ilişkisinin sac ayaklarından birini **yargıya güven** teşkil etmektedir. Ancak vatandaşlarının kanun koyucuya, idareye ve yargıya güven duyduğu bir devlet hukuk devleti olabilir.
- Türkiye'nin Gazze meselesinde güç ve imkanları doğrultusunda sergilediği istikrarlı ve net duruş, ülkemizdeki ulusal insan hakları hukuku kapsamındaki sorunlar bakımından tutarlı davranılmasına yönelik beklentileri de yükseltmiştir. Bu noktada, Geri Gönderme Merkezleri'ndeki hak ihlallerine ilişkin sorunların ivedilikle çözüme kavuşturulması, Türkiye'nin uluslararası insan hakları alanında ortaya koyduğu olumlu tavır sonucu oluşan imaj ve itibarının zedelenmemesi bakımından önemlidir.
- Hak arama özgürlüğünün kullanılacağı ulusal düzeydeki son mekanizma niteliğindeki Anayasa Mahkemesine bireysel başvurunun işlevselliğinin artırılması temel bir hedef olmalıdır. **Kurumsallaşmış ve öngörülebilir bir hak koruma mekanizması** hedefinin gerçekleştirilebilmesi için hukuk sisteminin yapısal ve kronik sorunlarından kaynaklanan uyuşmazlıkların Mahkemenin iş yükünü artırmasının mümkün olduğunca önüne geçilmelidir. Anayasa Mahkemesi'nin, 2023 yılında verdiği *Keser Altıntaş* kararıyla makul sürede yargılanma hakkının ihlali iddiasıyla yapılan başvurulara yönelik filtreleme uygulaması bu yönde bir girişimdir. Esaslı ve kalıcı çözümler için ise kanun koyucunun, bir bütün halinde hukuki işleyişi yetkinleştirme çabası içinde olması gerekmektedir.
- Son yıllarda ülkemizin gündeminde ağırlığı artan **suça sürüklenen çocuklar** meselesi, hukuki sorunlara çözüm arayışında ekonomi ve sosyoloji disiplinlerinden daha fazla yararlanmaya duyulan ihtiyacı gösteren çarpıcı bir örnek niteliğindedir. Aile içi şiddet, sosyo-ekonomik koşullar, eğitim sistemi, sosyal medya ve madde bağımlılığı gibi çocukların suç işlemesine sebep olan başat faktörlerin etraflıca ele alınması gerekmektedir.
- Sadece çocuklar değil, yetişkinleri de kapsar şekilde Türkiye'deki sosyoekonomik koşullar ve suç işleme eğilimi ilişkisinin tespitinde farklı uzmanlıklardan yararlanılması gerekmektedir. Bu sayede, adil ve kamuoyu vicdanını tatmin edecek ceza infaz uygulamalarının belirlenmesi ile cezaevlerinde bulunan hükümlü ve tutuklu sayısının azaltılması gibi sorunlar için gerçekçi çözüm önerileri sunulabilecektir.

- İhtiyaç duyulan alanlarda mahkeme sayısının artırılması, görev ve yetki tartışmalarının kanun yolu aşamasına taşmasının engellenmesi, hakim ve savcılarının mesleki gelişiminde uzmanlık esasına uygun hareket edilmesi, bilirkişilik kurumunun kalite ve performansının artırılması, elektronik tebligat uygulamasının yaygınlaştırılması, olağanüstü hallerde çalışmaya uygun kesintisiz yargı ve hibrit çalışma protokolleri hazırlanması ve dijital yargılama mekanizmalarının hayata geçirilmesi yargılama süreçlerinin gelişimi ve iyileştirilmesi için öncelikli gündemlerdir.
- Özel hukuk ilişkilerindeki yaygın sorunların çözümü amacıyla yapılacak yasal düzenlemelerin hazırlık süreçlerinde, düzenleme sonrasında ortaya çıkacak hukuki uyumsuzluklara etkisinin hesap edilmesi gerekmektedir. Kira uyuşmazlıkları örneğinde görüldüğü üzere, ekonomik istikrarsızlık dönemlerinde yapılacak özensiz ve sonuçları iyi düşünülmemiş normatif müdahaleler, toplumsal sorunları derinleştiren ve yargılama süreçlerini felç eden sonuçlar üretebilmektedir.
- Hukuk yargılamasının kronik sorun alanları arasında gösterilen boşanma davaları ve öncesinde, **önleyici adalet** modelleri ve **aile arabuluculuğu** gibi alternatif yöntemlerden yararlanmayı gündeme almak gerekmektedir. Evlilik öncesi ve sırasında danışmanlık ile aile içi iletişimin güçlendirilmesine yönelik etkin girişimler, boşanma aşamasında yaşanan uyuşmazlıkların azaltılması ve çocukların üstün yararının korunmasında fayda sağlayacaktır.
- İdari yargıdaki hakim istihdamı ihtiyacının karşılanamaması, dosyaların ortalama görülme sürelerini artırmaktadır. Sayısal veriler bu alandaki sorunu belirli düzeyde ortaya koyarken, derinde yatan sorunların aşılması için hakimlerin niteliğinin artırılması ve performans denetiminin gerekliliğine işaret edilmektedir. Kuşkusuz bu tespitler, adli yargı açısından da geçerlidir.
- Devletin adaletin tesisi bakımından taşıdığı yükümlülüğü yerine getirmenin yegane aracı yargı değildir. Uzlaştırma, arabuluculuk ve tahkim gibi alternatif uyuşmazlık mekanizmaları yargıdan yük alarak adalete erişimin hızlı, tatmin edici ve ekonomik şekilde gerçekleşmesine katkı sunmaktadır. Özellikle son yıllarda uygulama alanı gittikçe genişleyen arabuluculuğun daha sistematik ve kurumsal hale gelecek şekilde geliştirilmesi, özel hukuk uyuşmazlıklarının yargı dışı yollarla çözülmesinin yaygınlaştırılmasıdır. Böylelikle, hukuk sistemimizin adeta kara deliği halini alan **mahkemelerin iş yükü** probleminin çözümüne belirli ölçüde katkı sunulacaktır. İdari uyuşmazlıklar açısından ise kanun koyucunun girişimleri tek başına yeterli gelmediğinden, bu yönde bir zihniyet dönüşümünü sağlayabilecek güvence mekanizmaları ve etkili araçlar üzerine birlikte düşünmek gerekmektedir.

Uyuşmazlıkların çözümü ve **adaletin tesisi** gibi temel işlevler ifa eden hukuk sisteminin, gerek üzerine inşa edildiği paradigma gerekse normatif yapı olarak dönüşümü uzun yıllar ve yoğun çaba gerektiren sancılı bir süreçtir. Ülkemizde yürürlükte bulunan hukuk sisteminin mevcut durumu, artısı ve eksisiyle, önceki yıllardan tevarüs eden bir birikimin meydana getirdiği dönüşümün izlerini taşır. Hukuk İzleme Raporu 2024, her ne kadar 2024 yılına ilişkin resmî veriler esas alınarak hazırlanmış olsa da, Raporun geçmişten gelen söz konusu birikimin ve dönüşüm çabalarının hukuk sistemimizin üzerine bıraktığı izleri de yansıttığı göz önünde bulundurulmalıdır.

2024 yılı itibarıyla yürürlükte bulunan hukuk sistemimizden önümüzdeki yıllara yapılacak birikim aktarımının hukukun üstünlüğü anlayışının herkesçe benimsenmesine, hukuk kültürünün yaygınlaşmasına ve adaletin tesisine katkı sunmaya yönelik bir işlev görmesi; hukuk sisteminin bu yönde bir dönüşüm geçirmesi Hukuk İzleme Raporları'nın temel amaçlarındandır.

Kaynakça

- Akdeniz, İ. (2016). Kamu görevlileri etik kurulunu yeniden düşünmek. *Sayıştay Dergisi*, (103), 69–71.
- Akkaya, T. (2009). *Temyiz başvuru hakkının sınırlandırılması ve izne bağlı temyiz sistemi*. Yetkin Yayınları.
- Akıllmaz, B., Sezginer, M. & Kaya, C. (2025). *Türk idari yargılama hukuku* (Genişletilmiş ve güncellenmiş 11. baskı). Seçkin Hukuk.
- Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi. (2024). *İstatistiksel raporlar*. Avrupa Konseyi. <https://www.echr.coe.int/statistical-report> adresinden erişildi.
- Bonneau, C. W., & Hall, M. G. (2017). *Judicial elections in the 21st century*. Routledge.
- Caballero, D., & García, A. (2024). *A threat to judicial independence: Constitutional reform proposals in Mexico*. The Inter-American Dialogue's Rule of Law Program; Stanford Law School's Rule of Law Impact Lab; Mexican Bar Association. <https://thedialogue.org/analysis/a-threat-to-judicial-independence-constitutional-reform-proposals-in-mexico> adresinden erişildi.
- Candan, T. (2020). *Açıklamalı idari yargılama usulü kanunu* (8. baskı). Yetkin Yayınları.
- Ceran, Ö. (2022). Kriz dönemi felsefelerinde antroposantrik yaklaşım: İbn Bâcce ve Lévinas örnekleri. *Felsefe Dünyası*, (75), 384–399.
- Council of Europe, European Commission for the Efficiency of Justice (CEPEJ). (2024). *European judicial systems: CEPEJ evaluation report 2022–2024*. Council of Europe Publishing. <https://www.coe.int/en/web/cepej/special-file> adresinden erişildi.
- Çağlayan, R. (2025). *İdarî yargılama hukuku* (Güncellenmiş 17. baskı). Seçkin Hukuk.
- Çakmak, M. (2021). *İdari yargılama usulünde vergi davaları* (1. baskı). Seçkin Hukuk.
- Çınarlı, S. & Açar, B. (2016). İdarî yargıda duruşmaların verimliliği sorunu. *KTO Karatay Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 1(2), 46-65.
- Çınarlı, S. (2022). *İdari yargılamada istinaf ve bölge idare mahkemeleri* (4. baskı). Seçkin Hukuk.
- Çopur, A. (2013). [İdari yargılama sürecinde yaşanan sorunlar ve çözüm önerileri çalıştayındaki sunum]. İçinde İ. Neziroğlu & Y. Bezginli (Ed.), *İdari yargılama sürecinde yaşanan sorunlar ve çözüm önerileri çalıştay* (s. 15–18). Ankara: Türkiye Büyük Millet Meclisi Yayınları. 13 Ekim 2025 tarihinde <https://cdn.tbmm.gov.tr/TbmmWeb/Yayinlar/Dosya/52fdb58a-d951-49f2-84b7-5ff7ee5128e6.pdf> adresinden erişildi.
- Driscoll, A., & Nelson, M. J. (2015). Judicial selection and the democratization of justice: Lessons from the Bolivian judicial elections. *Journal of Law and Courts*, 3(1), 115–148. <https://doi.org/10.1086/679017>
- Ekonomi Haber Ajansı. (2025). *2025'in 4. ayında rekor kırdı, Ağustos 2025* [Basın bülteni]. <https://ajansekonomi.com/borsa/2025in-4-ayinda-rekor-kirdi/> adresinden erişildi.
- Erünsal, İ. E. (2019). Osmanlı mahkemelerinde şahitler. *Osmanlı Araştırmaları / The Journal of Ottoman Studies*, 53, 1–50.
- Göç İdaresi Başkanlığı. (2024a). *Geçici koruma*. <https://www.goc.gov.tr/gecici-koruma5638> adresinden erişildi.
- Göç İdaresi Başkanlığı. (2024b). *Düzensiz göç*. <https://www.goc.gov.tr/duzensiz-goc-istatistikler> adresinden erişildi.

- Izumi, T. (2011). Concerning the Japanese public's evaluation of supreme court justices, *The Washington University Law Review*, 88(6), 1769-1780.
- Kaplan, G. (2020). *İdari yargılama hukuku* (7. baskı). Ekin Basın Yayın Dağıtım.
- Özbek, U. (2021). Hukukun dinamizmi: Yargıda reform. *Dicle Adalet Dergisi*, 5(1), 7–34.
- Sancakdar, O. (2013). [İdari yargılama sürecinde yaşanan sorunlar ve çözüm önerileri çalıştayındaki sunum]. İçinde İ. Neziroğlu & Y. Bezginli (Ed.), *İdari yargılama sürecinde yaşanan sorunlar ve çözüm önerileri çalıştay* (s. 10-49). Ankara: Türkiye Büyük Millet Meclisi Yayınları. 13 Ekim 2025 tarihinde <https://cdn.tbmm.gov.tr/TbmmWeb/Yayinlar/Dosya/52fdb58a-d951-49f2-84b7-5ff7ee5128e6.pdf> adresinden erişildi.
- Sezginer, M. (2013). [İdari yargılama sürecinde yaşanan sorunlar ve çözüm önerileri çalıştayındaki sunum]. İçinde İ. Neziroğlu & Y. Bezginli (Ed.), *İdari yargılama sürecinde yaşanan sorunlar ve çözüm önerileri çalıştay* (s. 24-28). Ankara: Türkiye Büyük Millet Meclisi Yayınları. 13 Ekim 2025 tarihinde <https://cdn.tbmm.gov.tr/TbmmWeb/Yayinlar/Dosya/52fdb58a-d951-49f2-84b7-5ff7ee5128e6.pdf> adresinden erişildi.
- Sigorta Tahkim Komisyonu. (2025). *2024 faaliyet raporu*. <https://www.sigortatahkim.org/sayfa/faaliyet-raporlari> adresinden erişildi.
- T.C. Adalet Bakanlığı Adli Sicil ve İstatistik Genel Müdürlüğü. (2025). *Adalet istatistikleri 2024* (Yayın No. 19). 9 Ekim 2025 tarihinde <https://adlisicil.adalet.gov.tr/Home/SayfaDetay/adalet-istatistikleri-yayin-arsivi> adresinden erişildi.
- T.C. Adalet Bakanlığı Adli Sicil ve İstatistik Genel Müdürlüğü. (2025). *Adalet istatistikleri 2024*. <https://adlisicil.adalet.gov.tr/Home/SayfaDetay/adalet-istatistikleri-yayin-arsivi> adresinden erişildi.
- T.C. Adalet Bakanlığı Adli Sicil ve İstatistik Genel Müdürlüğü. (2025). *Ceza infaz kurumu istatistikleri 2024: Haber bülteni* (Sayı 4). <https://adlisicil.adalet.gov.tr/Home/SayfaDetay/ceza-infaz-kurumu-istatistikleri-2024-haber-bulteni-yayimlandi05052025091520> adresinden erişildi.
- T.C. Adalet Bakanlığı Mevzuat Genel Müdürlüğü. (1982). *2577 sayılı İdari Yargılama Usulü Kanunu*. <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=2577&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5> adresinden erişildi.
- T.C. Adalet Bakanlığı Mevzuat Genel Müdürlüğü. (2025). *Cebrî İcra Kanunu taslağı, Ağustos 2025* [Basın bülteni]. <https://mgm.adalet.gov.tr/Home/SayfaDetay/cebr-icra-kanunu-taslagi24072025041230> adresinden erişildi.
- T.C. Adalet Bakanlığı Personel Genel Müdürlüğü. (2024). *30/05/2024 tarihinde kurulan mahkemeler, Ağustos 2025* [Basın bülteni]. <https://pgm.adalet.gov.tr/Home/SayfaDetay/03052024-tarihinde-kurulan-mahkemeler04052024105410> adresinden erişildi.
- T.C. Adalet Bakanlığı. (2020). *Faaliyet raporları*. 10 Şubat 2026 tarihinde <https://www.adalet.gov.tr/faaliyet-raporlari> adresinden erişildi.
- T.C. Adalet Bakanlığı. (2024). *Yeni kurulan mahkemeler*. <https://pgm.adalet.gov.tr/Home/SayfaDetay/03052024-tarihinde-kurulan-mahkemeler04052024105410> adresinden erişildi.
- T.C. Adalet Bakanlığı. (2025). *Cebrî İcra Kanunu taslağı*. <https://mgm.adalet.gov.tr/Home/SayfaDetay/cebr-icra-kanunu-taslagi24072025041230> adresinden erişildi.
- T.C. Anayasa Mahkemesi Başkanlığı. (t.y.). *Bireysel başvuru istatistikleri*. <https://www.anayasa.gov.tr/tr/istatistikler/bireysel-basvuru-istatistikleri/> adresinden erişildi.
- T.C. Anayasa Mahkemesi Başkanlığı. (t.y.). *Norm denetimi istatistikleri*. <https://www.anayasa.gov.tr/tr/istatistikler/norm-denetimi-istatistikleri/> adresinden erişildi.
- T.C. Kamu Denetçiliği Kurumu. (2025). *2024 yıllık raporu*. <https://www.ombudsman.gov.tr> adresinden erişildi.
- T.C. Yargıtay Başkanlığı. (2025). *2024 yılı faaliyet raporu*. T.C. Yargıtay Başkanlığı.
- Taş, H. (2008). Osmanlı kadı mahkemelerindeki “şühûdü'l-hâl” nasıl değerlendirilebilir? *Bilig*, (44), 25–44.

Toplum Çalışmaları Enstitüsü. (2025). *Türkiye'nin icra ve iflas raporu* (Yayın No. 11). <https://www.toplum.org.tr/wp-content/uploads/2025/06/Turkiyenin-icra-ve-Iflas-Raporu-4-Haziran-2025.pdf> adresinden erişildi.

Tüketici Örgütleri Konfederasyonu. (2025). *Tüketicinin korunması alanında Tüketici Hakları Raporu 2024*. 5 Ağustos 2025 tarihinde <http://tok.org.tr/2025/02/25/tuketiginin-korunmasi-alaninda-tuketici-haklari-rapor-2024/> adresinden erişildi.

Tüketici Örgütleri Konfederasyonu. (2025). *Tüketicinin korunması alanında "Tüketici hakları" raporu 2024*. <https://tok.org.tr/2025/02/25/tuketiginin-korunmasi-alaninda-tuketici-haklari-rapor-2024/> adresinden erişildi.

Türkiye İstatistik Kurumu. (2025). *Evlenme ve boşanma istatistikleri, 2024* [Bülten]. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Evlenme-ve-Bosanma-Istatistikleri-2024-54194> adresinden erişildi.

Türkiye İstatistik Kurumu. (2025). *Güvenlik birimine gelen veya getirilen çocuk istatistikleri, 2024* [Bülten]. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Güvenlik-Birimine-Gelen-veya-Getirilen-Cocuk-Istatistikleri-2024-53989> adresinden erişildi.

Türkiye İstatistik Kurumu. (2025). *Karayolu trafik kaza istatistikleri, 2024* [Bülten]. <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Karayolu-Trafik-Kaza-Istatistikleri-2024-54056> adresinden erişildi.

Ulusoy, A. D. (2023). *Türk idare hukuku* (6. baskı). Yetkin Yayınları.

Witzig, M. F., Allison, C. R. ve Varone, F. (2023). Judicial system. P. Emmenegger, F. Fossati, S. Häusermann, Y. Papadopoulos, P. Sciarini, & A. Vatter (Eds.), *The oxford handbook of Swiss politics*, (s. 214–232). Oxford Academic. <https://doi.org/10.1093/oxfordhb/9780192871787.001.0001>

Yargı Kararları

Anayasa Mahkemesi. (2020). *Hüseyin Aşkan* (B. No: 2017/1564).

Anayasa Mahkemesi. (2021). *Kent Çarşı Yönetimi* (B. No: 2019/21781).

Anayasa Mahkemesi. (2022). *Nevriye Kuruç* (B. No: 2021/58970, Genel Kurul kararı).

Anayasa Mahkemesi. (2023). (E. 2018/117, K. 2023/212).

Anayasa Mahkemesi. (2023). *Keser Altıntaş* (B. No: 2023/1856).

Anayasa Mahkemesi. (2023). *Şerafettin Can Atalay* (2) (B. No: 2023/53898, Genel Kurul kararı).

Anayasa Mahkemesi. (2023). *Ümrân Özkan* (B. No: 2019/13338).

Editörler ve Yazarlar

Editörler

Ahmet Sait Öner

İLKE Vakfı yönetim kurulu başkanlığı görevini yürüten Öner, lisans eğitimini 2003 yılında Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesinde tamamladı. Serbest avukatlık mesleğinin yanı sıra çeşitli sivil toplum kuruluşlarında yöneticilik yaptı. 2014 yılında kurduğu Adalet ve İlim Akademisinin (ADİL) danışmanlığını yürütmektedir.

Muhammed Göçgün

İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesinden 2010 yılında mezun oldu. Yüksek lisans ve doktora eğitimini Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Anabilim Dalında tamamladı. 2011-2018 yıllarında Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesinin; 2018-2020 yıllarında ise İbn Haldun Üniversitesi Hukuk Fakültesinin akademik kadrosunda yer aldı. Halen Ankara Medipol Üniversitesi Hukuk Fakültesi İdare Hukuku Anabilim Dalında görev yapmaktadır.

Talha Erdoğan

Lisans eğitimini 2017 yılında İstanbul Şehir Üniversitesi Hukuk Fakültesinde tamamladı. Galatasaray Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku Bölümünde yüksek lisans derecesi almış olup aynı üniversitede doktora çalışmalarına devam etmektedir. Erdoğan, Sakarya Üniversitesi Hukuk Fakültesi İdare Hukuku Anabilim Dalında araştırma görevlisi olarak görev yapmaktadır.

Yazarlar

Abdulkerim Yıldırım

Lisans eğitimini İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesinde tamamladı. Gazi Üniversitesinde Medeni Hukuk alanında yüksek lisans ve Özel Hukuk alanında doktora derecelerini aldı. Gazi Üniversitesi'nde araştırma görevlisi ve öğretim üyesi olarak görev yaptı; 2017'de doçent, ardından profesör unvanını aldı. Halen Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Özel Hukuk Bölümünde görev yapmaktadır.

Ali Emrah Bozbayındır

Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesinden mezun olduktan sonra yüksek lisans ve doktorasını Almanya'daki University of Cologne Hukuk Fakültesinde tamamladı. Akademik kariyeri boyunca Max-Planck Enstitüsü, University of Bristol ve University of Cambridge gibi kurumlarda araştırmacı ve misafir öğretim üyesi olarak bulundu. 2012 yılında TÜSİAD Genç Akademisyen Ödülü'nü, 2019'da Herbert Smith Freehills Fellowship'i ve 2021'de Alexander von Humboldt Foundation Experienced Scholar Award'ı aldı. Halen Boğaziçi Üniversitesi Hukuk Fakültesinde öğretim üyesi olarak görev yapmaktadır.

Muhammed Emre Tulay

Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesinden 2009 yılında mezun oldu. MEB-YLSY bursuyla Almanya'da Ruhr-Universität Bochum'da yüksek lisans ve Alman ve Türk ceza hukuku karşılaştırmalı çalışması üzerine doktora eğitimini tamamladı. 2023 yılında Ceza ve Ceza Muhakemesi Hukuku alanında doçent unvanını aldı. 2018 yılından bu yana Süleyman Demirel Üniversitesi Hukuk Fakültesi Ceza ve Ceza Muhakemesi Hukuku Anabilim Dalında görev yapmaktadır.

Nesibe Kurt Konca

Lisans eğitimini 2000 yılında Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesinde tamamladı. Aynı üniversitede Özel Hukuk alanında yüksek lisansını ve Medeni Usul ve İcra-İflas Hukuku alanında doktorasını tamamladı. Akademik kariyerine 2001 yılında Çankaya Üniversitesi Hukuk Fakültesinde araştırma görevlisi olarak başladı; 2009-2018 yılları arasında Dr. Öğretim Üyesi, 2018-2022 yılları arasında Doçent olarak görev yaptı. 2022-2024 yılları arasında Ankara Medipol Üniversitesi Hukuk Fakültesinde görev aldı ve Haziran 2024'te profesör unvanını aldı. Halen Ankara Medipol Üniversitesi Hukuk Fakültesinde çalışmalarını sürdürmektedir.

Osman Sariaslan

2002 yılında İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Kamu Yönetimi bölümünden mezun oldu. Aynı üniversitede yüksek lisans eğitimini tamamlamıştır. 2014 yılında Bursa Uludağ Üniversitesi'nde mali hukuk alanında doktora derecesi almış ve 2022 yılında doçent unvanı elde etmiştir. Mesleğe Bursa Vergi Mahkemesi üyesi olarak başladıktan sonra İstanbul'da vergi ve idare mahkemesi üyeliklerinde çalışmış; sırasıyla Diyarbakır Vergi Mahkemesi Başkanlığı, Anayasa Mahkemesi Raportörlüğü, Zonguldak Vergi Mahkemesi Başkanlığı görevlerinde bulunmuştur. Halen İstanbul 6. Vergi Mahkemesi Başkanı olarak görev yapmaktadır.

Tahsin Furkan Çiçek

Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesinden 2014 yılında mezun oldu. Yüksek lisansını "Türk Ceza Hukukunda kusur yeteneğini etkileyen bir hâl olarak yaş küçüklüğü" başlıklı teziyle (2017), doktorasını ise "Türk ve Mukayeseli Ceza Muhakemesi Hukukunda Seri Muhakeme Usulü" (2025) başlıklı çalışmasıyla tamamladı. 2015 yılından itibaren İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesinde görev yapmaktadır. Ceza hukuku ve ceza muhakemesi hukuku alanlarında çalışmalar yürütmektedir. "Türk ve Mukayeseli Ceza Muhakemesi Hukukunda Seri Muhakeme Usulü" adlı kitabın yazarı ve "Türk Ceza Hukuku Özel Hükümler Pratik Çalışma Kitabı"nın ortak yazarıdır.

Taylan Barın

Lisans eğitimini Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesinde tamamladı. Yüksek lisansını Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünde “Çokkültürlülük Teorisi ve Ulus-Devlet Anlayışına Etkileri” başlıklı teziyle bitirdi ve bu süreçte Kanada’da araştırmalarda bulundu. 2016 yılında “Anayasa Yargısının Demokratik Meşruiyeti” adlı teziyle doktor unvanını aldı. 2017-2018 yıllarında Washington D.C.’de Georgetown University Law Center ve International Law Institute’da doktora sonrası araştırmalar yürüttü. TBMM Anayasa Uzlaşma Komisyonu’nda uzman olarak görev yaptı; 2016’da Anayasa Mahkemesi raportörü olarak çalıştı. 2023 yılından bu yana Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Anayasa Hukuku Anabilim Dalında Doçent olarak görev yapmaktadır.

Yasin Söyler

Lisans eğitimini 2004 yılında Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesinde tamamladı. Yüksek lisansını ve doktorasını Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Hukuku programında tamamladı. 2005–2018 yılları arasında Başbakanlık, Kamu Denetçiliği Kurumu ve Cumhurbaşkanlığı Hukuk ve Mevzuat Genel Müdürlüğü gibi kurumlarda çeşitli görevlerde bulundu. 2020 yılında doçent, 2024 yılında profesör unvanını aldı. Halen Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi Hukuk Fakültesi İdare Hukuku Anabilim Dalında öğretim üyesi olup anabilim dalı başkanlığı ve idari görevleri sürdürmektedir.

Hukuk İzleme Raporları

HUKUK İZLEME RAPORU 2024

Hukuk, ülkenin gündeminde her zaman kendine yer bulan, toplumun bütün kesimlerini ilgilendiren ve yaşamın her alanında etkisini hissettiren bir alan olarak varlığını sürdürüyor. Hukukta yaşanan gelişmeler, reformlar, tartışmalar ve kurumsal düzenlemeler toplumsal, iktisadi ve siyasi dönüşümlerin en görünür yansımalarını taşıyor. Bu çerçevede hazırlanan Hukuk İzleme Raporu 2024, Türkiye’de hukuk sisteminin yıllık panoramasını disiplinlerarası bir bakışla sunuyor. Hukukun toplumsal, siyasal ve iktisadi boyutlarını bir arada ele alarak, adalet sisteminin güncel sorunlarını görünür kılıyor ve çözüm odaklı bir değerlendirme zemini oluşturuyor.

Toplumsal Düşünce ve Araştırmalar Merkezi (TODAM) tarafından hazırlanan bu rapor, hukuk sisteminin yapısal işleyişini, temel hak ve özgürlüklerin korunma düzeyini ve adaletin kurumsal kapasitesini veriye dayalı biçimde analiz ediyor. Yargı bürokrasisinden yüksek yargı organlarına, insan haklarından ceza ve hukuk yargısına, idari yargıdan alternatif uyuşmazlık çözüm yöntemlerine kadar geniş bir alanı kapsayan rapor, adli istatistikler ve güncel gelişmeler üzerinden hukuk alanının genel görünümünü ortaya koyuyor. Beş yıldır düzenli olarak yayımlanan bu rapor, hukukun toplumsal işlevini görünür kılmayı, güncel tartışmalara ışık tutmayı ve Türkiye’de hukuk gündemine dair kalıcı bir hafıza oluşturmayı amaçlıyor.

📍 Aziz Mahmut Hüdayi Mh. Türbe Kapısı Sk. No:13 Üsküdar / İst.

🌐 ilke.org.tr

☎ +90 216 532 63 70

@ bilgi@ilke.org.tr

📄 ilkevaki